

Iparraldeko abertzaletasunaren iragana eta oraina

Igor Ahedo Gurrutxaga

Igor Ahedo Gurrutxaga (Bilbo, 1973) Soziologian eta Zientzia Politikoetan lizentziatua da, eta Zientzia Politikoetako doktore. Hainbat liburu idatzia da: *Iparralde, entre la frustración y la esperanza*, IVAP, 2003, eta *Los Demo y la Nueva Cocina Vasca (Desobediente)*, Alberdania, 2004 (argitaratzeaz). Orain, berriz, Iparraldeko nortasun aldaketez ikerketa bat egiten ari da. 'Partehartuz' demokrazia partehartzaileari buruzko ikerkuntza-taldeko partaide da, eta Bilboko Errekalde auzoko kultur ekintzailea.

Edizioa

Manu Robles-Arangiz Institutua
Barrainkua, 13
48009 BILBO
www.mrafundazioa.org

Imprimaketa

Bilbo Graf (Bilbo)

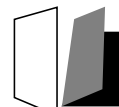
ISBN

84-688-6340-8

Lege gordailua

BI-929-04

Euskarazko itzulpena X. Aranburu «Artzai»

MANU
ROBLES-ARANGIZ
INSTITUTUA

4. dokumentua - 2004ko ekaina

Iparraldeko abertzaletasunaren iragana eta oraina

Igor Ahedo Gurrutxaga

AURKEZPENA	7
HITZAURREA: IPARRALDE, LURRALDE EGITURATU GABEA ETA MUGATUA	11
1. ESTATUAREN ERAIKUNTZA ETA PERIFERIAREN ERANTZUNA	17
2. EZKERREKO ABERTZALETASUNAREN SORRERA	21
3. ABERTZALETASUNAREN AHULEZIA	23
Ezkerreko Abertzaletasuna	25
Euzko Alderdi Jeltzalea (PNB) eta Eusko Alkartasuna (EA)	32
Zatiketa mugimendu abertzalean	36
4. MUGIMENDU ABERTZALEA SENDOTZEAREN ARRAZOIAK	38
Abertzaleen arteko batasuna: Abertzaleen Batasuna	39
Garapen-Politikak	43
Bertako erakundeen aldeko politika	48
Desobedientziaren estrategia: Demokrazia Euskal Herriarentza	54
5. GARAI BERRIAK MUGIMENDU ABERTZALEARENTZAT	58
Nortasun-sentimenduak aldatzen	59
Pays Basque nortasun berria	62
Mugimendu abertzalearen sendotzea	66
Mugimenduu abertzalearen banalerro berriak	67
Abertzale moderatuen mugak	72
Beste mobilizazio ziklo bat	75
Abertzaleen estrategia	83
6. HAINBAT OHAR DISKURTSO ALDAKETA DELA ETA	90
7. EPILOGOA	94
OHARRAK	100
BIBLIOGRAFÍA	103

Fernando Iraeta Quintela
Manu Robles-Arangiz Institutuko Zuzendaria

“Iparraldek ba ote historiarik?” galdetzen zuten Beltzak, Xarritonek eta beste zenbait intelektualek 1970eko hamarkadan. Izan ere, sekula ezer gertatzen ez den herrizat daukagu Iparralde Hego Euskal Herriko jende askok, leku lasai, lasaiegizat. Baina badira Lapurdin, Nafarroa Beherean eta Zuberoan ezkutuko hainbat mugimendu eta korronte. Azkeneko hamarkada hauetan gogotik higatu dute korronte horiek Iparraldeko egitura politikoa, eta dinamika bizi-biziak sortu dituzte. Horien guztien ardatza, berriz, hauxe: nortasun politikoaren aldarrikapena.

Horrenbestez, Iparraldeko politikagintzaren bazterretik erdigunera pasatu dira abertzaleak, horko gatazken muin-muinean dabiltaza aspaldian. Bide luzea egin du Iparraldeko mugimendu abertzaleak, helburu berberarekin beti: bere buruaren jabe izatea Euskal Herria, bere historiaren subjektu eta egile. Azken batean, mugimendu abertzalea egokitu egin da, egoera berrietara moldatu da, eta Iparraldeko aldaketa sakonen giltzarri bihurtu da. Aldaketa horiek gero eta gehiago hurbiltzen ditu elkarrengana mugaren alde bietako euskal herritarrak, elkarri zor dioten errespetuari bizkarra eman gabe.

Igor Ahedok informazio eta gako ugari dakarzkigu lan honetan, Iparraldeko iragana eta oraina hobeto ulertzeko lagungarri izango zaizkigunak. Ahedoren iritziz, aldatzen ari dira gauzak Iparralden, eta iragarpen hau egitera ere ausartu da: mugimendu abertzalea sendotu egingo omen da Ipar Euskal herrian epe ertainera, indartu egingo omen da euskal nortasuna eta bertako nortasun berezi bat sortuko omen da. Hegoaldeko herritarrok ez ahal gara ikusle hutsek izango etorkizun horren eraikuntzan!

*Agian, agian
egün batez,
jeikiko dira
egiazko eskualdunak...*

1963ko Pazko igandez, Enbata mugimendu politikoko hainbat gazte elkartu ziren Itsasun: Iparraldeko abertzaleen modernoaren sorrera izan zen. Handik ia hogeita hamar urtera, Euskal Herriko zazpi herrialdeetako bi mila lagunek ospatu zuten Aberri Eguna Nafarroa Behereko hiriburuan, Donibane-Garazin. Hegoaldeko hainbat erakunde txikik eta Iparraldeko talde abertzale garrantzitsuenak (Abertzaleen Batasuna) egin zuten egun hartako deialdia. Ibilaldi luzea eta zaila egin zuen Iparraldeko mugimendu abertzaleak Itsasuko deklaraziotik Garaziko agirira, zatiketaz josia. Zatiketa haiek zirela medio, ezinezkoa izan zen alternatiba sendorik aurkeztea Iparraldeko sistema politikoari, Frantziako eskuindarrek eta zentristek estu kontrolatua betiere. Itsasuko deklarazioa izan zen Euskal Departamendua sortzearen aldeko lehenbiziko aldarrikapena, Herrien Europaren baitan Euskal Herria batzeko lehen urrats gisara; Donibane-Garaziko agiriak, berriz, borroka armaturik gabeko bide soberanista aldarrikatu zuen euskal gatazkaren konponbidetzat.

Horrenbestez, hainbat galderari erantzunez aztertu behar da Iparraldeko mugimendu abertzalearen bilakaera historikoa, eta erantzunen arabera argitu etorkizunean jorratu beharreko bideak.

- Lehenik eta behin, argitu beharra dago zer dela-eta erroten zen Iparralden Hegoalden baino beranduago mugimendu abertzale antolatua. Hegoalden, izan ere, XIX. mendearen amaieratik dago politikoki eratuta mugimendu abertzalea.

- Bigarrenik, eta aurrekoari estu lotuta, argitu beharra dago zer dela-eta daukan Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoako mugimendu abertzaleak ezkerreko kutsu nabarmena, EAEn ez bezala, non zentro-eskuina den jaun eta jabe abertzaletasunaren eremuan (Nafarroan eskuina ez da nagusi mugimendu abertzalean).
- Hirugarrenik, eta azkenik, argitu beharra dago zer dela-eta ez den sendotu ezkerreko abertzaletasuna Bidasoaz iparraldera. Argitu behar da, halaber, Iparraldeko mugimendu abertzalearen ahultasuna horko sistema politikoaren ezaugarriek eragina den, Hegoalden sortutako dinamika politikoak Iparraldera hedatzearen ondorio, edo bi faktore horien emaitza.

Mugimendu abertzalearen muga edo zama horiek kontuan harturik, eta azkenaldi honetako joerak ikusik –garapen-politika, Ipar Euskal Herrirako Departamendua eskatzea, abertzaleen arteko batasun-aldarrikapena– politika-fikzioa egitera eta honako hau iragartzera ausart gintezke: epe ertainera, sendotu egingo da mugimendu abertzalea Ipar Euskal Herrian. Zabal-zabalik dauka etorkizuna Iparraldeko mugimendu abertzaleak, oinarritzat baitaizka euskal nortasunaren sendotzea eta nortasun espezifikoko baten sorrera (Euskal Herria edo Pays Basque). Hainbat eta hainbat hamarkadatan krisi gorria pairatu duen euskal nortasuna berpizteko zorian da.

Hitzaurrea: Iparralde, lurralde egituratu gabea eta mugatua

Ipar Euskal Herria (Iparralde) –edo Euskal Herri frantsesa– Frantziako hego-mendebaleko muturrean dago, 260.00 biztanle inguru ditu, eta horietatik erdiak –gutxi-asko– Atlantikoko kostaldean bizi dira. Aspalditik, hiru probintzian banatuta dago: Lapurdi (hiriburua, Baiona), Nafarroa Beherea (hiriburua, Donibane-Garazi) eta Zuberoa (Maule). Frantziako Iraultza arte, bazituzten antolaketa politikorako egitura autonomoak: Biltzarrak eta Silbietak. 1789ko Iraultzak erakunde horiek deuseztatuz geroztik, ordea, ez daukate hiru herrialdeok berezko izaera administratiborik: Pirinio Atlantikoetako Departamenduaren parte dira, Biarnoko lurralde okzitaniarrekin batera (1).

Bertako instituziorik ezaz gain, beste zenbait faktorek ere eragin dute Iparraldeko krisi sakona 1980ko hamarkadaz geroztik. Honako hauek, besteak beste: 1) lurraldeen arteko desoreka. Izan ere, kostaldean pilatzen da aberastasuna, hirugarren sektorea nagusi den ingurunean alegia; nekazaritzatik bizi dena –barrualdea–, berriz, gainbehera ari da etengabe; 2) krisi ekonomiko sakona, garen endogenorako aukerarik ezak eragina; 3) arazo demografiko larria: batetik, immigrante asko bertaratzen da Frantziatik; bestetik, gazte jende askok alde egiten du kanpora; 4) euskal kulturaren eta hizkuntzaren ahulezia nabarmena, gero eta handiagoa (abiada bizian ari da gutxitzen euskararen erabilera); eta 5) biztanleria leku jakin batzuetan soilik pilatzea: 157 udalerrri ditu Iparraldek, eta horietatik zortzik bakarrik dute 3.500 biztanletik gora. Gainera, zortzi horietatik sei kostaldean daude.

Alabaina, izaera administratiborik ez eduki arren, nortasun handia dute euskal herrialdeek. Horren adierazle da bi buru izatea Departamenduak ('probintzia'), non Biarnorekin batera dauden euskal probintziak. Hona hemen Ipar Euskal Herriaren ezaugarri nagusiak, Biarnotik bereizten dutenak: 1) autonomia, aspaldidanik gainera (horren erakusle dira Lapurdi, Nafarroa Beherea eta

Zuberoako biltzar probintzialak); 2) egitura ekonomikoa: Baionako portuaren jarduerari lotua kostaldean, eta nekazaritza barrualdean (lursail txikiak); Biarnok, aldiz, gas-ekoizpenaren inguruan garatu du ekonomia; 3) bertako hizkuntza (euskara); Biarnon, berriz, okzitaniera; 4) industrializazio-prozesu berankorra. Hori dela eta, ez da langile-klaserik sendotu, eta zentro-eskuinaren esku egon ohi da sistema politikoa. Biarnon, aitzitik, sozialistek agindu ohi dute; 5) etengabeko aintzatespen instituzional eskea, 1792tik aurrera. Aldian-aldean, berretsi egin izan da eskaria: 1836, 1945, 1981, 1999 eta 2003an, besteak beste.

▼ Lapurdiko Biltzarra

Frantziako Iraultzaren ondoren, Euskal erakunde historikoak balio gabetu zituzten gau berean egin zuen Domingo J. Garat diputatu lapurtarrak bere hitzaldi historiko hura, Euskal Departamendua sortzea aldarrikatzen zuena. Asanblada Nazionalak ez zuen onartu eskaria. Tinko egin zuen protesta Garatek, bere izenean eta ordezkatzeko probintziarenean. Desobedientzia zibilaren aldeko 'Demoak' kolektiboaren esku daude gaur egun gertakari historiko hari buruzko Lapurdiko Biltzarraren aktak. Euskal Herriko departamendu-artxibategia sortzen denean itzuliko omen dituzte aktak, diote 'demoek'.

Ipar Euskal Herriko sistema politikoaz egin dugun laburpen honek adierazten digunez, eskualde oso desegituratua eta mugatua dugu Iparralde. Garapen ekonomikoan antzematen da desegituraketa hori, nabarmena baita kostaldearen eta barnealdearen arteko desoreka: kostaldean dago industria gehiena, eta badirudi ekonomiak suspertzeko joera duela; barrualdean, aldiz, nekazaritza da jarduera nagusia, eta gainbehera ari da ekonomia. Bestalde, hirugarren sektorearen menpe dago egitura ekonomikoa, mikroenpresentan oinarritua eta kanpoko erakundeekiko mendekotasun handiarekin (zerbitzu meteorologikoak edo hondartzaren garbiketaren ere kanpoko erakundearen esku daude). Azkenik, Iparraldeko ekonomiak ez du apenas gaitasunik bere baitatik suspertzeko (suspertze endogenoa) (2).

Kulturari dagokionez, bertako hizkuntza dute ezaugarri bereziak hiru herrialdeok. Ordea, euskararen kemena eta hizkuntzaren garapena ezberdinak dira kostaldean eta landa-ingurunean –eko-

nomian gertatzen den bezalaxe-, kanpoko eraginei zenbateraino zabalik dauden. Landa-eremuaren gainbeherak eta Euskal Herriarekin inongo loturarik (paisaia eta klima hobestea izan ezik) ez duten immigrante frantses askoren etorrerak ere badu zerikusirik euskal kulturaren egoerak. Azkenik, batik bat hizkuntza normalizazioaren aldeko politikarik ezaren ondorioz dago hiltzorian euskara, Administrazioak ez baitu euskara ofizialki aintzat hartzen.

▼ Errepublikaren hizkuntza

Frantziako konstituzioaren 2. artikulua dioenez, “frantsesa da Errepublikako hizkuntza”. Horregatik ez da ofiziala Frantzian inongo hizkuntza gutxiturik, eta horregatik jartzen dira horren haserre hainbat funtzionario epaiketetan euskara erabiltzen denean, errepideetako seinaleak bi hizkuntzetan jartzen direnean...

Politikari dagokionez, eskuinaren gotorleku bilakatu da Ipar Euskal Herria, eta kostata ematen ditu ezkerak sendotzeko pausoak. Jauntxoek (notableek), berriz, funtsezko zeregina dute Iparraldeko politikan: bertako eremuaren eta zentroaren arteko lotura-lana egiten dute, baita elkarren menpeko bihurtu ere harreman hori. Lotura bikoitza dute, izan ere, jauntxo hautetsiek: beren hauteskunde-barrutiarekin, batetik; Estatuaren botereekin, bestetik. Jauntxoen agintaldiaren denbora- eta lurralde-mugek, bestalde, baldintzatu egiten dute hainbat politika publiko. Karguan iraun behar horrek epe laburrerako dinamikan jardutera bultzatzen dituzte jauntxoak. Garapen-estrategiek, ordea, epe ertaineko edo luzeko ikuspegia eskatzen dute. Horregatik, kontrajarriak dira sarritan jauntxoen irizpideak eta garapen-premiak. Aginte oso lokala duteenez, ahalik eta emaitza hoberenak lortu nahi izaten dituzte jauntxoek bere kantonamendu, udalerrri edo barrutian; ez daukate, beraz, Ipar Euskal Herri osorako ikuspegiarik, Iparraldea egituratzeko estrategiarik.

▼ Jauntxoak

Hona hemen, labur adierazita, zer diren jauntxoak: Frantziako botere zentralaren eta eskualdeen arteko bitartekaritza-lana egiten duten hautetsiak. Hainbat kargu politiko izan ohi dituzte gehienek, eta/edo hamarkada luzez irauten dute kargu horietan. Jean Jaques Lasserre, adibidez, Pirinio Atlantikoetako Kontseilu Nagusiko presidentea da, Ipar Euskal Herriko Hautetsien Kontseiluko presidentea, Bidaxuneko alkate ohia... Jean Michel Inchauspe, berriz, lau hamarkadaz izan da diputatu, barnealdeko barrutian hautatua.

Azkenik, egonkortasun nekagarria du sistemak, handia da absentismo politikoa eta txikia, aldiz, gizartearen mobilizazio-gogo. Abertzaletasuna, berriz, beste mugimendu politikoak baino beranduago iritsi da plazara, eta sortze beretik astindu (eta ahuldu) izan dute barne-borrokek. Geroxeago azalduko dugunez, Hegoaldetik Iparraldera eraman diren hainbat estrategiak, irizpidetik eta jokaerak ahuldu dute mugimendu abertzalea.

Eraketa instituzionala eta administratiboa da, bestalde, Iparraldeko desgaturaketaren adibide garbiena: ez du aintzatespen ofizialik, eta elkarrekin loturarik ez duten bi egituratan dago banatua –suprefetak Baionan (Lapurdi eta Nafarroa Behererako– eta Oloroen (Zuberoa eta Biarnoko hainbat kantonamendutarako)–. Banaketa horrek areagotu egiten du kostaldearen eta barnealdearen arteko desoreka. Nolanahi dela ere, Biarnotik nabarmen ezberdinak dira Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa. Hortaz, bi buru ezartzen ditu txapel bakarrarekin Pirinio Atlantikoetako Departamenduak, eta nabarmen bereziak daude Estatuaren egiturak. Azkenik, 1970eko hamarkadan abiarazitako eskualdeen arteko elkarlan-egiturek ez dute lurralde osoa aintzat hartzen, edo egoeraren diagnostia egitea beste eskumenik ez dute, politika praktikoak aplikatzeko batera gaitasunik ez baitaukat.

▼ Iparraldeko hauteskunde-sistema

Pirinio Atlantikoetako Departamenduko 51 kantonamenduetatik 22 dagozkie Iparralderi. Kantonamenduetan hautatzen dira Departamenduetako kontseilari nagusiak, bi itzuliko hauteskundeetan (gehiengo behar da hautatua izateko). Hauteskunde-barrutia da, aldiz, Asanblada Nazionalerako diputatuak hautatzeko eremua. Kostaldeko bi barrutiak Iparraldeko udalerriek bakarrik osatzen dituzte; hirugarren barrutian, ordea, Iparraldeko eta Biarnoko kantonamenduak daude. 1990eko hamarkada arte ez zegoen Ipar Euskal Herri osoa biltzen duen inongo hauteskunde-edo administrazio-esparrurik. Horra hor hautetsien jokabide lokalistaren zioa.

Erretratu ilun horretan ageri da, baina, gerorako hainbat aukera eta bide ere, gaur egungo Ipar Euskal Herrian itsasten hasiak jada. Nongotasun-sentimendua sendotze-bidean izan daitekeela adierazten dute aukera eta bide horiek, eta dagoeneko nabari da hori abertzaleek Iparraldeko politikan dute garrantzi gero eta handiagoan. Dena den, hipotesi hori sakonago jorratu eta abertzaletasunaren sendotze-prozesuaren nondik norakoak azaldu aurretik, ezinbestekoa dugu galdera hauei erantzutea, idazlan honen hasierakoei alegia: “Zer dela-eta sortu da horren berandu mugimendu abertzalea Iparralden?”. “Zer dela-eta dauka ezkerreko kutsu horren nabarmena?”. Eta, batez ere, “Zer dela-eta da horren ahula mugimendu abertzalea –politikoki eta hauteskunde-emaitzetan– Iparraldeko gizartean, kulturean eta ekonomian sektore euskaltzaleak garrantzitsuak izan arren?”

1

Estatuaren eraikuntza eta periferiaren erantzuna

Mugek zatituta bizi diren komunitateetan (Euskal Herrian, kasu), inguru bakoitzari suertatutako estatuaren eraikuntzak baldintzatzen ditu herritarren nongotasun-sentimenduaren ezaugarriak eta bilakaera. Frantziari dagokionez, bat datoz zentro ekonomikoa eta politikoa, Parisen baitaude biak. Estatu espainiarrean, aldiz, Madrilen dago zentro politikoa, baina garapen ekonomikoaren bi gune nagusiak periferian daude (Euskal Herrian eta Katalunian). Beraz, ezin hobeak dira (Estatuarentzat, alegia) Frantziako baldintzak, ez baitago apenas eragozpenik estatua eraikitzeko (LETAMENDIA, 1997). Parisek zorrotz kontrolatzen ditu prozesu horiek guztiak, eta ez die uzten periferiako herrialdeei beren kasa jarduteko batere ahalmenik.

Iraultzaren ondorio praktiko eta ideologikoek tinkotu egin zuten eraikuntza bikoitz hori Frantzian. XVIII. mendetik aurrera, 'botere legitimoaren' eta herritarren arteko 'bitarteko erakundeen' deuseztatzea izan zuen ezaugarrietako bat Estatuaren eraikuntzak. Erregimen Zaharreko erakundeen arrastorik ere ez uztea zuen helburu prozesu hark. Horrekin batera, ordea, deuseztatu egin zituen Frantziako herrialdeetako gizarte-, nortasun- eta kultura-erakunde gehienak. Departamendutan banatu zen Frantzia, irizpide 'matematikoak' eta 'zientifikoak' oinarritzat hartuta. Banaketa horrek, baina, ez zuen errespetatu kolektibitate historikoen kultura; gainera, lehenago banaketarekin inongo antzik ez zuen Iraultzarenak (LOUGHLIN, 1999). Hartara, ordura arte bere kasako egitura politikoak izan zituen Ipar Euskal Herria Pirinio Behereak Departamenduaren (Pirinio Atlantikoak, gaur egun) muga administratiboetan sartu zuten, Biarnorekin batera (3).

▼ Departamenduak nola eratzen diren

Egitura administratibo berriak –departamenduak– eratzeko erabilako irizpidea ustezko objektibotasun horren arabera da: garai hartako komunikabideak hartu ziren aintzat departamenduen eraketarako. Irizpide hark zioenez, departamenduko leku urrunenetik gehienez ere egun beteko bidea (zaldiz) egon behar zuen haren hiri nagusiraino (LOUGHLIN, 1999).

Estatu unitarioaren eta Estatu sendoaren arteko lotura horretatik sortu zen eraketaren arabera, lurralde berean bizi diren guztiak osatzen dute nazio-komunitatea, eta guztiak dira berdinak legearen aurrean. Gizarte zibilari bizkarra emanda, eta haren gainetik, sortu zen aipatu eraketa, gizarte zibil berriaren hazia izan zedin. Gizabanakoaren eskubideak ziren, bada, gizartearen ardatza. Horrenbestez, ez ziren zilegitzat jotzen Estatua aintzat hartzen ez zuten ekimen kolektiboko erak, herri-subiranotasunaren printzipioa zela medio hain justu. Nazioaren batasuna, zentralizazioa eta uniformetasuna ziren, bada, demokraziaren euskarriak (KEATING, 1996).

Laburbilduz, hainbat faktorek eragin zuten ez sortu izana Iparralden mugimendu nazionalista orori dagozkion lurralde- eta politika-aldarrikapenak sustatzeko elementu etnikoak (hizkuntza, memoria historikoa, sinbologia, lurraldearekiko atxikimendua...) suspertzeko behar ziren elite ekonomikoak, aldarrikapen etniko-kulturaletatik politikoetara (lurraldetasuna) igarotzeko behar zen elitea alegia: Parisen egoteak zentro ekonomikoa eta politikoa, Iparralde erabakitze-zirkuluetatik kanpo geratzeak, Estatuaren sendotasunak eta hura eraikitzeke eredu zentralistak.

Euskal elizak XX. mendearen erdialdera arte izandako eragozpenak dira adibiderik onena ondo ikusteko zer zailtasun izan ziren mugimendu abertzalea sendotzeko, baita Bigarren Mundu Gerraz geroztiko Iparraldeko euskal gizartearen nortasun-krisi sakona ulertzeko ere.

Katolizismoak sustrai sendoak zituenez Iparralden Iraultzaren ondoren ere, elite erlijiosoek eliztarren kulturarekin lotura estuak hartu behar izan zituzten. Izan ere, euskal hizkuntza eta ohitura bereganatu beharra zeuzkan eliza katolikoak, herritarren artean batere legitimotasunik izango bazuen. Hori zela eta, Iraultza nagu-

situ orduko sendotu egin zen elite erlijiosoen eta herritar xeheen arteko lotura estua: elite erlijiosoek beren pribilegioei eutsi nahi zieten; herritar xeheek, berriz, bere ohiturei eta hizkuntzari. Estatu berriaren espiritu laiko eta zentralistarekin tupust egin zuten bai elite erlijiosoek bai herritarrek (JAMES, 1985, 1994; ORPUSTAN, 1980). Horrekin batera, ispilu-jokoa bailitzen, Parisko agintearen jarrera antiklerikalari beste hau gehitu zitzaion: euskal nortasuna eta kultura erabat zokoratzea, Errepublikaren aurkako printzipioak eta fedea bere egiten zituela eta.

Alabaina, modernitatearen etorrerak ahuldu egin zuen elite katolikoaren eta kultura eta nortasunaren arteko lotura. Sentimendu erlijiosoen krisiarekin batera, euskal nortasunaren krisia gertatu zen XX. mendeko bigarren erditik aurrera, ez baitzegoen nortasun hori gidatzeko elite berririk. Elizaren eragin soziopolitikoak behera egin zuen, eta Estatu berriak sendotu egin zuen periferia kontrolatzeko sistema. Elite erlijiosoek beste era bateko koadro politikoei utzi zieten protagonismoa: jauntxoak. Horiek bihurtu ziren Parisekiko bitartekari berriak.

Baina jauntxo asko jatorri katolikokoak zirenez –gehienak seminarioan hezitakoak–, eliza katolikoak aldarrikatzen zituen balio euskaltzaleetako asko ere bereganatuak zituzten. Horregatik, nahiz eta jauntxoak izan botere zentralaren bermatzaileak periferian, euskal ohiturei eusteko ere ahalegin handia egin izan dute. Sufragio unibertsalaren ezarpenak, bestalde, irmotu egin zuen elite berrien eginkizun bikoitza: zentroarekin bitartekaritza egitea, batetik; bertako ohiturei eustea, bestetik. Estatuko burokrata edo administratzaileak ez bezala, herritarren babesa behar du jauntxoak. Estatu-burokratak bere agintariei bakarrik zor die agintea; jauntxoari, ordea, herritarrengandik dator kio, eta ezinbestekoa du haien laguntza. Horregatik, bere herritarren balio eta ohiturei atxikitzen zaie hautetsia. Horra hor Iparraldeko jauntxoen eta kulturaren arteko loturaren zergatia (FOURQUET, 1988).

XX. mendearen erdialdera, baina, aldatu egin zen egoera. Frantzia osoko hazkunde ekonomikoak izan zuen isla Ipar Euskal Herrian ere: nolabaiteko industrializazio-prozesua kostaldean, eta, horren eraginez, produkzio-harremanen aldaketa landa-eremuan. Kostaldearen garapena ekarri zuen lurralde- eta geografia-egituraketak (5) azpigarapenera kondenatu zuen barnealdea. Horrenbes-

tez, areagotu egin ziren modernizazioaren ondorio desegituratzai-leak.

Ohiko botere-harremanak aldatu egin ziren, pixkanaka. Garai bateko 'jauntxo-familietatik' (gizarteko aginteari eustearren euskal nortasunaz baliatzen zirenak) 'jauntxo-alderdietara' igaro zen pixkanaka Iparraldeko politikagintza. Jauntxoen alderdiek Estatu osorako printzipio politiko eta ideologikoak erabiltzen zituzten gizartea mobilizatzeko, hau da, bertako gaiak ez ziren jada nagusi haien politikan. Hortaz, aurreko agintari-belaunaldiko tradizio katoliko-kontserbadorearekin bat eginik, soro egokia aurkitu zuen eskuinak Iparralden hazia ereiteko, batez ere kristau-demokraziak (UDF) eta, maila apalagoan, gaullismoak (RPR) (IZQUIERDO, 1998).

Laburbilduz, hona hemen 1950eko hamarkadako egoera Ipar Euskal Herrian: a) euskal kulturari lotutako elite erlijioso eta politiko-koen krisia, b) industrializazio-prozesuaren eraginez, hankaz gora jarri ziren nagusiki nekazaritzari loturik bizi zen Iparraldeko gizartearen egiturak, c) derrigorrezko irakaskuntza frantsesez egiteko aginduak ondorio larriak ekarri zituen, eta d) Iparraldeko gazte asko bi mundu-gerratan parte hartuak ziren; beraz, Frantziagatik euskal jende askok isuri zuen (edo isurarazi) zuen odola. Faktore horiek guztiek frantses-nortasun sentimendu berria eraiki zuten Iparralden. Modernitatearekin lotzen zen frantses-izaera; euskararen eta euskal kulturaren inguruan landutako euskal nortasuna, aldiz, iraganari eta tradizioari itsatsirik ageri ziren, zentzu negatiboan betiere.

Iparraldeko euskaldunak modernitatera iristean, bada, ez ziren eroso sentitu nortasun bikoitz horrekin. Gehienek gutxiagotasun-egoeran ikusten zituzten euskara eta euskal kultura frantses hizkuntzarekin eta kulturarekin alderatuta, eta barneratu egin zuten gutxiago izate hori (FOURQUET, 1988). Bestalde, estatu errepublikarreko hautetsiek zioten euskara eta euskal ohiturak "iraganeko kontua zirela, gizarte modernoari ez dagokion anakronismoa", eta halaxe zela sinetsi zuten herritar askok (JAUREGUIBERRY, 1994: 47). Horra bada, euskal nortasuna modernitatearen ikuspegi bakar eta jakin batetik begiratua: eraginkortasunaren, arrazionaltasun instrumentalaren eta errentagarritasunaren ikuspegitik.

---

2. Ezkerreko abertzaletasunaren sorrera

Azaldu ditugu, bada, Iparralden abertzaletasuna horren berandu azaltzearen zergatiak: euskal hizkuntza eta kultura sustatuko zituen eliterik eza, Estatuaren sendotasuna, eta euskal nortasunaren krisia. Alabaina, mugimendu abertzalea eratu zenean (1963) ezkerreko kutsu nabarmena zeukan, Hegoaldekoak ez bezala, non konterbadorea den jatorrizko mugimendu abertzalea (eta bera da nagusi).

Hainbat ikertzailek –SEILER (1990) eta LETAMENDIA (1997), besteak beste– aztertu izan dute paradoxa hori. Aipatu historialariek diote hiru erreakzio-mota bereiz daitezkeela mendebaldeko Europan estatuaren periferiako taldeen nortasunari dagokionez. Legitimista-erreakzionarioa izan zen horietatik lehenbizikoa, eta iraultza industrialarekin eta nazionalarekin bateratsu agertu zen Europako estatuetan, nazio-komunitateen erakuntza bultzatu zuten iraultzekin alegia. Bigarrena, berriz, nazionalismo populista izan zen, alderdi nazionalista-autonomisten sorrera ekarri zuena. Hirugarrena, azkenik –nazionalista-progresista– beste faktore batzuek sortu zuten: deskolonizazio-prozesuak eta horrek eragindako mugimenduek, nazionalismo arrazistaren desprestigioak, Europako hazkunde ekonomikoak eta mugimendu sozial berriak sortzeak.

Garbi ikusi izan dira hiru erreakzio horiek Hego Euskal Herrian: foralismoa, Euzko Alderdi Jeltzalea eta ETA. Iparralden, ordea, estatu-eraikuntzaren ondorioek erabat itxi zioten atea mugimendu abertzale antolatuen sorrerari 1960ko hamarkada arte. Horregatik, periferiaren hirugarren erreakzioarekin batera gertatu zen abertzaletasunaren adierazpide politikoa (6). Bi gertakari historikok moldatu zuten behin betikoz Iparraldeko mugimendu abertzalearen jite aurrerakoia: 1968ko maiatzak eta Aljeriaren independentziak.

Iparraldetik kanpoko faktore batek sendotu zuen, azkenik, hango mugimendu abertzalearen kutsu ezkertiarra: 1960ko hamarkadaren erdialdera Hegoaldetik ihes egindako ETAko errefuxiatuek. Miresmen handiz begiratzen zioten aipatu erakundeari Iparraldeko abertzale askok, eta frankismoaren errepresioak areagotu egin zuen miresmena.

3

Abertzaletasunaren ahulezia

Horra hor, bada, zer dela-eta plazaratu den horren berandu mugimendu abertzalea Euskal Herri frantsesean; horra hor, halaber, zergatik duen Iparraldeko abertzaletasunak ezkerreko kutsu nabarmena. Ekin diezaiogun orain beste gai bati, mugimendu abertzale horren ahultasunari. Bada Iparraldeko mugimendu abertzalean 1960ko hamarkadatik 1990ko hamarkadaren hasiera arte eten ez den soka bat: barne-zatiketa.

Sarreran genioenez, 1963ko Aberri Egunez aurkeztu zuen Enbata mugimendu sortu berriak 'Itsasuko Gutuna' deritzona. Idazki hura hartu zuten abiapuntu Iparraldeko abertzaleek, sortze-manifestu moduko bat izan zen. Haren inguruan elkartu ziren herrien Europan Euskal Herri batua nahi zutenak, eta euskal departamenduaren sorrera aldarrikatu zuten independentziarako lehen urrats gisara.

▼ Itsasuko gutuna

«Euskal nazioa bitan zatiturik dago egun, estatu espainiarraren eta frantsesaren menpe. Hilzorian dago euskara. Atzeraka ari da Iparraldeko hiru probintzietako ekonomia; hori dela eta, populazioa galtzen ari dira, gazteria bereziki (...) Horrenbestez, honako hau proposatzen dio Euskal Herriari Enbata mugimenduak, apirilaren 15ean Itsasun (Lapurdi) eginiko biltzarrean: lehen fase batean, Euskal Departamendu bat sortzea Zuberoa, Lapurdi eta Nafarroa Behereko, Frantziako Errepublikan indarrean Konstituzioa eta legeria errespetatuz betiere. Euskararentzako estatutu bat izango luke aipatu Departamenduak. Bigarren fase batean, berriz, Euskal Herria Europa Batuaren herrialde autonomoa izatea aldarrikatzen dugu, zazpi herrialdeak bat eginik. Autonomia politikoa, administratiboa eta kulturala izango litzuke aipatu herrialdeak».

Irizpide horiek oinarri zituela, 1964ko eta 1967ko departamenduhuteskundeetan parte hartu zuen Enbatak, baita 1967ko hauteskunde parlamentarioetan ere. Botoen % 5 jaso zuten Enbatako hautagaiek. Emaizta etsigarriak iruditu zitzaizkien mugimenduko mili-

tanteei, eta haietako asko liluratu zituen mugaz bestaldera ekinean hasi berria zen erakundearen mistikak, Euskadi Ta Askatasunarenak (ETA) alegia. Ordurako hasiak ziren ETako militante iheslariak Iparralden gordetzen, frankismoaren errepresiotik babestu nahirik.

ETak Iparraldeko egoera politikoan zeukan eragina ikusirik, kristau-demokraziaren inguruko zenbait sektore deseroso zebiltzan Enbatan, eta horrexek sortu zuen lehenbiziko krisia mugimenduan. Enbataren diskurtso berritzaileak erakarrita arrimatu ziren aipatu sektoreak mugimendu hartara, baina ETaren eraginak uxatu egin zituen. Azkenik, alde egin zuten Enbatatik kristau-demokraziaren inguruko militanteek, eta zentroko talde euskaltzale bat osatu zuten: Mouvement Démocrate Basque (Euskal Mugimendu Demokrata).

▼ Euskal Mugimendu Demokrata

Euskal kulturaren eta Iparraldeko elite politiko jakin batzuen arteko lotura izan zuen jatorri talde hark. Kristau-demokratak ziren ideologiaz aipatu eliteak. Mouvement Républicain Populaire (MRP) erakundea (haren baitakoa zen MDB) krisi larrian zebilen, gaullismoak aurrea hartu baitzion, eta krisiari aurre egitearren sortu zuten Iparraldeko militanteek talde berria. Horrenbestez, boterean irauteko Iparraldeko eliteko jauntxo eta sektore batzuen ahalegina izan MDB (edo Indar Berri). Horretarako, ideologia kristau-demokrata eta euskaltzaletasun antolatua (duela bi urte Enbatak plazaratua) uztartu nahi izan zituzten. Urte gutxiren buruan egin zuen porrot saiakuntzak, baina bere horretan iraun zuen kristau-demokraziaren euskal kulturarekiko jarrera ireki hark UDFko hainbat hautetsirengan. Haietako batzuk harreman estuak hasi zituzten PNBrekin 1990eko hamarkadaren amaiera aldera. Hala, bada, zegokion baino garrantzi kualitatibo handiago eman zioten PNBri aipatu sektoreek (emaitza eskasak izaten dituzte Iparraldeko jeltzaleek hauteskundeetan, eta nahiko berandu plazaratu ziren lehia politikora).

Beste zatiketa bat ere izan zuen Iparraldeko mugimendu aber-tzaleak sasoi hartan, 1968ko maiatzeko ezker-ekarraldia zela medio: moderatuak, batetik, eta sozialismoaren ortodoxia aldarrikatzen zutenak, bestetik.

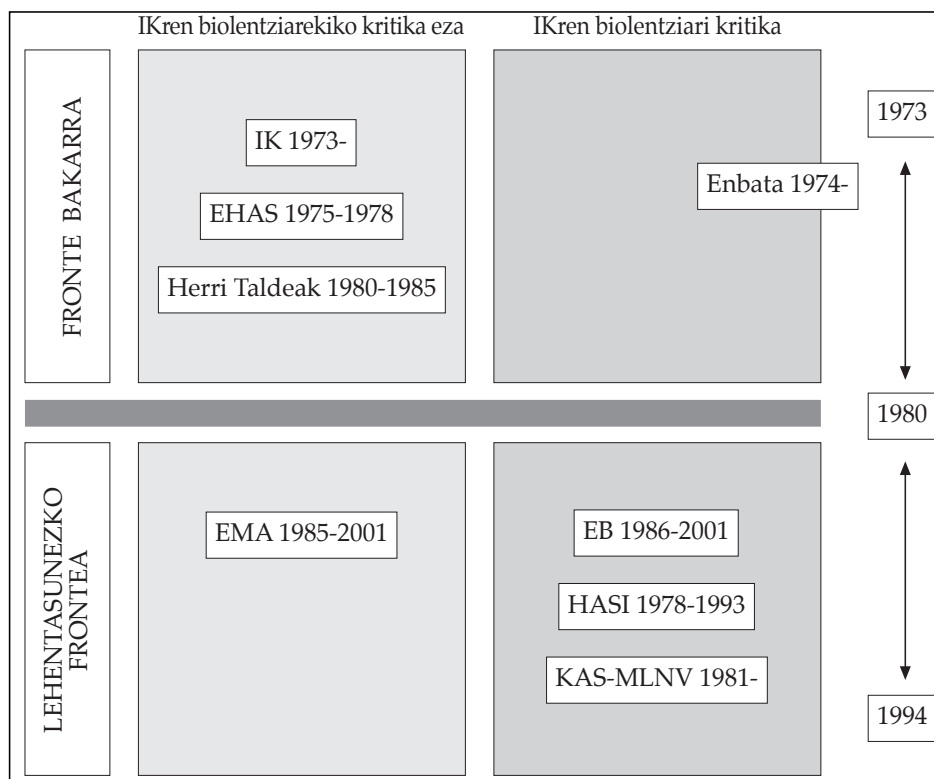
Klase-kontzeptuaren etorrerak zatiketa eragin zuen, bada, Iparraldeko abertzaleetasun modernoan (Enbata), eta hiru ikuspegi ideologiko nabarmendu ziren: dagoeneko aipatu dugun korronte federalista-zentrista (MDB), Enbata astekariaren inguruko korronte independentista eta klaseartekoa (astekariak hartu zuen erakundearen izena, 1970eko hamarkadan legez kanpo jarri ondoren), eta korronte independentista eta klasekoa (EHAS).

Mugaz bi aldeetako bi alderdi antzekoren (HAS eta EAS) bategitetik sortu zen azkena aipatu dugun erakundea (EHAS). HAS alderdia sortu zuten abertzaleek ETArekin eragin nabarmena zuten orduerako errefuxiatu ugari zegoen Iparralden— eta, helburuei zegokienez, Enbataren antzekoak zituzten. Ideologiaren alorrean, ordea, sozialismo erradikalagoa aldarrikatzen zuten. EASen bat egin ondoren (1975), Enbatak utzitako hauteskunde-eremua ‘bete’ zuen erakunde berriak (EHAS). 1978an Iparraldeko alderdia desagitea erabaki zuten, iritzi baitzioten Hegoalde bakarrik zuela borrokarako esparru estrategikoa.

▼ Iparralden jaioa ote Ezker Abertzalea?

Baietz esango genuke, mugaz bi aldeetako bi talde marxistaren bategitetik jaio baitzen EHAS. Alabaina, 1978an desagertu zen EHAS, eta HASi sortu zen, segituan, haren ordean (EAEn eta Nafarroan bakarrik, ordea). 1980ko hamarkadan, Euskal Nazio Askapen Mugimenduaren (ENAM) abangoardiatzat jo zuen bere burua HASik, eta KAS blokearen zuzendaritza eskuratu zuen. Bloke hartan zeuden, HASiz gain, beste zenbait erakunde ere: Jarrai (gazte-mugimenduaren zuzendaritzaz arduratzen zen), Egizan (emakumeen mugimendua), LAB (sindikatu) eta ASK (mugimendu sozialak).

Testuinguru hartan sortu zen Iparraldeko ezkerreko mugimendu abertzalean eztabaida gehien eragin zuen bigarren zera: borroka armatua. 1973ko abenduan ekin zion Iparretarrak (IK) indar armatua erabiltzeari. Hasieran, turismoaren alorreko ondasunen aurkako atentatuak egiten zituen; gerora, polizia-erakundearen eta administrazioaren kontrakoak.

Estrategiari zegokionez, bi ziren Iparretarraken oinarriak: independentismoa eta mugaz bi aldeetako euskal lurraldeen batasun-aldarrikapena, batetik; bestetik, ideologia sozialistaren eragin handia, ETako V. Biltzarretik jaso (JAMES, 1994).

▼ Iparretarraken estrategia

«Euskal Herria zatiturik dago, bi estaturen menpe. Horrenbestez, eskubidea du Iparralde egokien deritzen borroka-erak erabiltzeko Estatuaren aurka hiru probintzien biziraupena ziurtatzeko, Estatuak ez baitu aitortzen existitzen direnik ez Euskal Herria ez euskal hizkuntza. Horregatik, lehenbiziko urratsa izan behar du Iparralderen lurralde-izaera onartzea, garapen ekonomiko, sozial, politiko eta kultural integrala bultzatzeko. Hortaz, borroka armatuak gobernu frantsesari presioa egiteko bide izan behar du, baita Iparraldeko herritarrak kontzientziatzeko bitarteko ere».

«Desegiten ari da gure herria; urte gutxiren buruan eman dezake azken hatsa. Frantziako erretiratuen paradisu bihurtuko da, gai-xoen eta atzeritarren egonleku... Gure eskubideak, gure askata-

sunazateko, bide hau besterik ez dugu: borroka. Aurrerantzean, ez gara isilduko, ez gara geldirik egongo, ez dugu bakerik izango burgesak eta haien lagunak Euskal Herritik bota arte ».

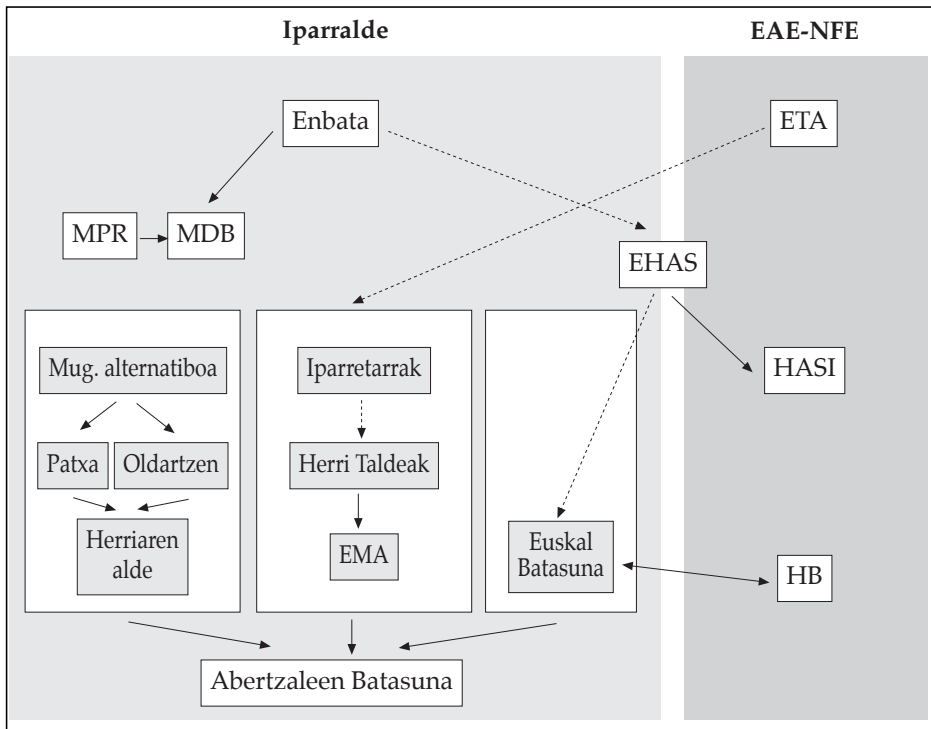
Horrenbestez, bitan banaturik egon zen Iparraldeko mugimendu abertzalea 1970eko hamarkadaren amaiera aldera arte: batetik, arrazoi etikoengatik indarkeria gaitzesten zutenak (Enbatako zenbait kide); bestetik, IKren jarduera begi onez ikusten zutenak (EHAS ingurukoak, batik bat). JAMESek eta LARRONDEK (1998) diotenez, betidanik egon da mugimendu abertzalean zatiketa hori, indarkeriaren eta moderazioaren arteko auzia alegia.

Hasieran, begi onez ikusi zuten Hegoaldeko abertzale erradikalek Iparretarrak sorrera, garbi erakusten baitzuen horrek «Euskal Herriaren berezko batasuna, esplotazio kapitalista bera bi estaturen zapalkuntzan mamitua (estatu espainiarra eta frantsesa) eta herri berak hari aurre egiten ». Patrick CASSANek dioenez (1998: 97), 'fronte bakar' ikuspegi hura zela medio (JAMES, 1994; MORUZZI & BOULAERT, 1988) harreman estuak izan zituzten elkarrekin (hasieran) bi euskal erakunde armatuek. Harreman haren adierazle da ETAK IKri eman zion laguntza logistiko eta materiala.

1980ko hamarkadatik aurrera, ordea, aldatu egin ziren gauzak, berrikusketa estrategikoa egin baitzuen ENAMek Iparraldeko egoeraz. EHAS Iparraldetik erretiratzea izan zen ikuspegi berriaren adibide garbiena. 1978tik aurrera nagusitu zen ikuspegi hura Ezker Abertzalean. Hona hemen zer zioen: mugimendu abertzaleak lehentasuna eman behar zion Hegoaldeko borrokari.

▼ **Ezker Abertzalea Iparraldetik erretiratu zenekoa**

HASlren III. Biltzarreko ebazpenek argiro ageri zuten jada diskurtso berria. Ebazpenen 5. artikulua zioenez, «Euskadi nazio bat da, eta nazioa du berezko lekua klase-borrokak. Alabaina, Prozesuaren fase honetan, kontuan harturik estatu espainiarrak eta frantsesak Hegoaldeko eta Iparraldeko Euskal Herriei ezarri dizkieten martxa politiko eta ekonomiko ezberdinak, eta kontuan izanik ENAMen Zuzendaritza Blokeak (KAS) erabakitako askapen-estrategia eta haren lehentasunak, HASIk erabaki du estatu espainiar zantpatzailearen pean dagoen Euskal Herriko zatia duela bere egituratze- eta jardute-eremua» (HASI, 1988: 36).

Irizpide horiek ardatz harturik, Hegoaldean aritu da nagusiki Ezker Abertzalea orain gutxi arte, eta kritikatu egin izan ditu IKren ekintza armatuak, Iparralden indarkeria erabiltzeko kondizio egokirik ez zegoela eta (ez objektiborik, ez subjektiborik). Hortaz, 1980ko hamarkadan alde batera utzi zen ‘fronte bakarraren’ estrategia eta ‘lehentasunezko frontearena’ nagusitu zen. Estrategia berriak agintzen zuenez, aldi baterako bertan behera utzi behar ziren ekintza armatuak Iparralden, harik eta mugaz bestalde kondizio egokiak izan arte.

Iparretarrak, ordea, entzungor egin zien ETA eta HASIren eskariei, eta atentatuak egiten jarraitu zuen. Herri Taldeak zeritzenean laguntza izan zuen IKk sasoi hartan, hots, gerora EMA sortuko zuten taldeena. IKren jardueraren aurka ziren, baina, Enbataren inguruko mugimendu abertzalea eta mugaz bestaldekoa, baita EB erakundea ere. Ñabardurak ñabardura, EB ere bat zetorren ETA eta HASIren ‘lehentasunezko frontearen’ teoriarekin.

Borroka armatuaren egokitasun-desegokitasun eztabaidarekin bateratsu izan zen aipatu zatiketa ideologikoa, lehentxeago aipatu duguna. 1980ko hamarkadan, honela zegoen zatituta Enbatak sortutako mugimendu abertzalea: (a) sektore kristau-demokrata. Hasieran MDBren inguruan bildu zen sektore hori; gerora, berriz, EAJ eta EAren inguruan; (b) eremu marxista, IK eta haren inguruko erakundeak batez ere (Herri taldeak, hasieran; EMA, gerora), eta EHASeko militante batzuk; eta (c) ideologia sozialdemokratatik gertu zebilen beste jende-multzo bat (Enbatako buruzagi historikoren batzuk eta Euskal Batasuneko militante batzuk).

Horrekin batera, ikuspegi estrategikoen araberrako zatiketa ere bazegoen abertzaleen artean: sektore batek (Euskal Batasuneko jendeak, batik bat) euskal departamendua aldarrikatzen zuen independentziarako lehen urrats gisara; gainerako erakundeek, aldiz, jarrera erradikalagoak zituzten, eta Autonomia Estatutu bat eskatzen zuten –esparru juridiko-politikoaren haustura, beraz– burujabetzarako lehen pausotzat.

Europar eraikuntza-prozesuari buruzko eztabaidak are gehiago zatitu zuen mugimendu abertzalea. Ezkerreko abertzale batzuk europazale ageri ziren, ‘herrien Europan’ euskal herrialde guztiak bat egiteko aukera izango zela uste baitzuten. Sektore ezkertiarrenek, ordea, utopiatzat jotzen zuten uste hori, eta honako hau zioten: europar eremu berriaren sorrerak ez zuela bermatuko herrien garapena, bere horretan eutsiko ziela kapitalismoaren zapalkuntza-egiturei.

Mugimendu abertzalea, bada, indarkeria zela-eta zatikatu zen: arrazoi etiko edo taktikoengatik ekintza armatuak onartzen ez zituztenak, batetik; bestetik, haiekin bat zetozenak. Iparraldeko abertzaletasun erradikalaren garapenak eta bilakaerak ez zion utzi Iparretarrak ezkerreko abertzaleen erreferentzia sinboliko gisara sendotzen, Hegoalden ETArekin ez bezala..

Francisco LETAMENDIAK (1997:285) lau etapatan bereizten du periferiako talde armatu nazionalista ororen sortze- eta sendotze-prozesua: «Lehenbiziko etapan ‘erantzute-indarkeria’ soziala deritzona sortzen da, defentsibo-agresiboa; bigarrenengan, talde arma-

tuaren muina sortzen da, bategite- eta orokortze-prozesu bikoitz baten ondorioz. Hirugarren eta laugarren etapak elkarrekiko paraleloak izaten dira: talde armatua estatu-talde bihurtzen da, nazio-estatuaren antzekoa; horrekin batera, kutsu antierpresiboa duen komunitate soziopolitiko nazionalista bat sortzen da, estatu-taldea legitimatzen duena ».

Gure iritziz, erakunde armatu bat kontraestatu bihurtze hori talde bakoitzak bere buruaz egiten duen definizioaren ondorio da. ETA militarren indarkeriaren ezaugarriak geroko estatu baterako erreferentziatzat hartzen ditu erakunde hori legitimatzen duen komunitateak. Izan ere, ENAMen egiturako zuzendaritza sinbolikoaren ereduak planteamendu abangoardista-piramidala izan du oinarri. Piramide horren gailurrean zegoen erakunde klandestino. Iparralden, aitzitik, Iparretarrak ez zuen lortu kontraestatu izateko behar hainbateko garapenik; ondorioz, komunitate abertzale erradikala ez zen makurtu erakunde armatuaren strategiara. Borroka armatuarekin ez zetorren bat komunitate abertzaleko jende gehiena, ezta sistemaren aurkako abertzale asko ere. Horra hor zergatik ez zuen lortu IKk erreferentzia izatea. Bestalde, IKk bere buruaz egiten zuen definizio berak ere galarazi egiten zuen LETAMENDIAk dioen prozesuaren hirugarren eta laugarren faseak gauzatzea:

- a) Iparretarrak ez zen abangoardia bihurtu, nahiz eta sektore abertzale batzuentzat 'erreferentzia sinboliko' bazen;
- b) IKren jarduera armatua beste borroka-mota batzuen euskarri zen, 'masa-borroka' mendekoa. ETA politiko-militarren argudio 'frontistak' nabari dira estrategia horretan;
- c) Indarkeriaren atalaseak ez zuen 'propaganda armatutik' haratago jo. IKren ekintzak Korsikako talde armatuek 1970eko hamarkadan egiten zituztenen antzekoak ziren (8).

1968ko Maiatzeko jarrera antiautoritarioen oinordeko zen, nolabait, Iparretarrak, hamarkadako hartako mugimendu sozialen iturri berberetatik hornitzen baitzen ideologiaz. Hortaz, IKren erreferentziatzat ETA ez baizik eta Britainia eta Korsikako talde armatuak jo behar genituzke, haien hasierako ekintzak batez ere.

Iparretarrak kontraestatu bihurtzeko izan zituen eragozpenen beste adierazgarri bat honako hau dugu: Hegoalden, Herri Batasunak onartu egin zituen ETAREN aldarrikapenak; Iparralden, aldiz, Abertzaleen Batasunak departamendua aldarrikatzen du (Pays Basque) 1997tik, Iparretarrak 'orientabideei' muzin eginez.

Era berean, Iparralden ez da egon IKren legitimitate-komunitaterik, *stricto sensu* bederen. Erakunde batzuk (EMA, adibidez) IKren hurbileko ageri arren, beste batzuek kritikatu egiten zuten Iparralden indarkeria erabiltzea, Hegoalden erabiltzea onartu egiten bazuten, hainbat ñabardurarekin. Denboraren poderioz, ordea, sektore horrek (Enbata eta EBren ingurukoa) ere gaitzetsi egin zuen bai ETAREN bai IKren indarkeria 1990eko hamarkadaren amaiera aldera. Indarkeriaren erabilera zela-eta sistemaren aurkako abertzaleen arteko zatiketak, batetik, eta horren ondorioz kidekotasunik ez egoiteak talde klandestinoaren legitimatzaileen eta abertzale erradikal gehienen artean, bestetik, berretsi egiten du –gure ustez– Iparraldeko ezkerreko abertzaletasunaren eta ENAMen arteko bereizgarri nagusietako bat: Iparralden, jarduera politikoa lehenetsi zen militarren gainetik.

Horrenbestez, Iparraldeko ezkerreko talde abertzaleek euren arteko diferentzia taktikoak gainditu, hauteskundeetarako elkartu eta jarraian mugimendu politikoa osatu zutenean (Abertzaleen Batasuna), libre zegoen inongo erakunde armaturen presioetatik. Hala, estrategia bikoitza hasi zuten Iparraldeko abertzale erradikalek 1997tik aurrera: (a) euskal departamenduaren aldeko mugimendu taktiko posibilista, aldarrikapen hori eztabaida politikoaren ardatz bihurtu zuena; eta (b), gatazka armatua gainditzearen aldeko apustu garbia. Horretarako, mugaz bestaldeko sektore abertzale guztiekin harremanak estutzen saiatu ziren, enfrentamendu politikoa eta indarkeria puri-purian zebiltzanean hain justu.

EUZKO ALDERDI JELTZALEA (PNB) ETA EUSKO ALKARTASUNA (EA)

1930eko hamarkadaz geroztik dago EAJ (PNB, frantsesez) Iparralden, Espainiako Gerra Zibila eta gero alderdiko zuzendaritzak eta militante askok alde egin behar izan baitzuten erbestera. Militanterik eduki arren, Iparraldeko sistema politikotik at zegoen alderdi gisara funtzionatzen zuen EAJk. Eusko Jaurlaritzako alderdi nagusia izaki, Frantziako gobernuak ez zion enbarazurik jartzen EAJren lanari, betiere, Iparraldeko politikagintzan muturrik ez sarztearen truke. Baionan euskal kontsulatua zabaldu zuenean ere,

Francoren diktaduraren aurkako presio-neurri gisara egin zuen, ez Iparraldeko politikagintzan aritzeko asmoz.

Baina porrot sinboliko sonatuak izan zituen euskal agintariak (EAJ buru zutela) Frantzian zerabilten frankismoaren aurkako presio diplomatikoak 1950eko hamarkadan. Euskal ordezkariak bota egin zuen bere egoitzatik Frantziako gobernuak, eta erregimen frankistaren ordezkarien esku geratu zen berehala etxea. Radio Euskadik Iparralden zuen irrati-instalazioa, berriz, itxi egin zuen Frantziako barne ministroak 1954an. François Mitterrand zen ministroa.

Jeltzaleek galdu egin zuten, bada, Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoako mugimendu abertzalean izan zuten nagusitasuna. Aitzitik, nagusi bihurtu ziren handik urte batzuetara Euskal Autonomia Erkidegoan (IZQUIERDO, 1998). Ondorioz, beste mugimendu batzuk (Enbata, adibidez) izan ziren hainbat hamarkadatan Iparraldeko mugimendu abertzalearen erreferentzia. ETAK diktaduraren aurka zerabilen borrokaren mistikak eragin handia zuen garai hartako aipatu mugimenduetan.

EAJk, berriz, bere borondatez egin zion uko Iparraldeko politikagintzan aritzeari (alderdien siglapean, bederen). Alderdia zatitu eta Eusko Alkartasuna sortu zenean egituratu ziren ofizialki jeltzale ohiak Pirinio Atlantikoetako euskal lurraldean.

Nolanahi dela ere, bi hamarkada lehenagotik ere bazuten ahotsik Iparralden nazionalista moderatuek, Ager aldizkariaren bidez (9). 1981ean sortu zuten astekari hori, Iparraldeko jendeari euskal auziaz informazioa helarazteko asmoz. Mugaz bestaldera hedatzen saiatu zen, bada, EAJ, zeharka eta erakunde antolatu gisara ez bazen ere, bai baitzekien zein ahulak ziren bere indarrak Iparralden. Aldizkariaren helburua zen EAJk EAEn eta Nafarroan aldarrikatzen zituen iritziak plazaratzea, baita Iparretarrak indarkeria-ekintzen aurka gogor jardutea ere.

Jean Marie IZQUIERDOk dioenez (1998), 1990eko hamarkadaren hasieran antolatu ziren jeltzaleak alderdi gisara Iparraldeko hiru probintzietan. 1990eko apirilaren 7an jakinarazi zuen EAJk Ipar Buru Bazarra sortua zuela, alderdiaren Ipar Euskal Herriko adar gisara. Alabaina, hauteskundeetan lehiatzea ez zuen helburu sasoi hartan alderdi jeltzaleak, ez baitzeukan behar besteko oinarri sozialik alderdi egituratu modura jarduteko, nahiz eta zenbait buruzagi

abertzale historikoren laguntza izan (Baigorriko diputatu izandako Jean Etcheverry-Ainchartena eta Enbatako kide izandako Ximun Haranena, besteak beste). PNV-PNBk ez zituen aurkeztu 1996a arte alderdiaren estatutuak Baionako suprefetaren egoitzan, 1990ean bere burua jendaurrean aurkeztua zuen arren. Beraz, ez zen ofizialki existitu 96a arte.

Hasierako asmoak bestelakoak bazituen ere, hauteskundeetara aurkeztu egin zen azkenik PNB, bere sigla eta guzti. Aldaketa taktiko horretara bultzatu zuen, batik bat, ezkerreko mugimendu abertzaleari (HBren ingurukoa, sasoi hartan) eta jeltzaleen baitatik alde egindako EAri aurre egin beharrak. EA, izan ere, EAJ baino hamar urte lehenago egituratu zen Iparralden.

Eusko Alkartasunako hainbat buruk berehala ekin zioten –Hegoalden alderdia sortu orduko– Iparraldeko zentro politikoko hainbat jenderekin harremanetan jartzeari. 1986ko azaroan, jendaurrean esan zuen Carlos Garaikoetxeak mugaz bestaldera ere nahi zuela eduki ordezkari politikoak. Hala sortu zen, bada, mugaren alde bietara aritzen zen lehenbiziko alderdia. Ramuntxo Camblong (10) eta Jean Claude Larronde ziren, besteak beste, orduko buruzagiak. Iparraldeko EAK hasiera-hasieratik adierazi zuen honako hau: (a) metodo demokratikoen aldeko zela erabat eta inongo zalantza-izpirik gabe arbuiatzen zuela indarkeria; (b) Euskal Herria askatzea zuela helburu; eta (c) horrekin batera, xedea lortzeko urratsak zehaztu zituen: euskal departamendua sortzea eta estatu bat egitea euskal hizkuntza eta kultura babesteko. Hazpainen egin zuen Iparraldeko EAK Biltzar Eratzailea, 1987ko martxoaren 2an, 80 bat lagunek parte hartu zutelarik. Harrezkeroztik, Iparraldeko EAK ordezkari izan zuen alderdiaren zuzendaritza-organoetan, eta Batzorde Eragile Nazionalako kide izendatu zituzten hainbat militante (IZQUIERDO, 1998).

Bai jeltzaleek bai EAKoek oztopo handiak izan zituzten Iparralden hedatzeko. Alabaina, zentro-eskuineko zenbait jenderekiko kidetasuna zela medio (kristau-demokraziaren inguruko jendea betiere, euskal nortasunaren eta euskararen aldekoak), harremanak estutu egin zituzten PNBk eta Iparraldeko hainbat hautesik, UDFkoak besteak beste. Horietako batzuk PNBko kide egin ziren azkenik.

ZATIKETA MUGIMENDU ABERTZALEAN

Laburbilduz, 1970eko eta 80eko hamarkadetan izugarri zatitu zen Iparraldeko mugimendu abertzalea, bai bertako bai kanpoko eragileak zirela medio.

▼ Mugimendu abertzalearen banalerroak

Bertako eragileei dagokienez, bilakaera politiko logikoak sortutakoak izan ziren, Ipar Euskal Herria jarduera-eremu autonomotzat jotzerik balego behintzat. Aitzitik, 'kanpotik eragindako zatiketak' honako hauek lirateke: Hegoaldeko mugimendu abertzalearen diskurtsoa eta estrategia Iparraldera hedatzeak sortutakoak.

Barne gorabeherek eragin zuten, bada, ezkerreko mugimendu abertzalea hainbat zatitan banatzea:

- a) estrategia moderatuagoa, europazaleagoa, nahi zuen sektore batek. Era berean, ez zuen onartzen Iparretarrak borroka armatua. Hori zela eta, HBren babesak izan zuen hasieran sektore horrek (Euskal Batasuna, batik bat);
- b) beste talde batek bereizi egin nahi zituen Iparraldeko politikagintza abertzalea eta Hegoaldekoa, eta bat egiten zuen Iparretarrak borroka armatuarekin; hots, ENAMen irizpideen aurka jarduten zuen. Europarekiko konpromisoa ez zuen begi onez jotzen sektore horrek, eta taktika erradikalekoak, ideologia-zama handiagokoak, aldarrikatzen zituen (EMA, batik bat);
- c) Enbatak nolabaiteko eragina izaten jarraitu zuen mugimendu euskaltzalean, nahiz eta erakunde politikoa ez izan jada, baita aipatu alderdietatik haratago ere;
- d) azkenik, independente ugari zegoen (Herriaren Alderen inguruko gazte-mugimendu alternatiboan, batez ere), eta horiek egin zuten Abertzaleen Batasuneko sektoreen arteko lotura-lana. Bazegoen, halaber, lekuan lekuko militante abertzale autonomo ugari ere, aipatu erakundeekiko inolako loturarik gabea.

Hegoaldeko abertzaleen metodologiak Iparraldera hedatzeak sortutako kanpo gorabeherak, berriz, ondorio hauek ekarri zituzten:

- a) ENAMek zioena onartzen zutenen eta ez zutenen arteko zatiketa mugimendu abertzale erradikalean. Horren adibide aipagarriena EBren eta EMAREN arteko enfrentamenduak ditugu;
- b) Eusko Alkartasunaren sorrera Iparralden, EAJtik banatu eta berehala, alderdi horretatik bereizteko asmoz. EA izan zen Euskal Herri osoko lehenbiziko indar abertzalea;
- c) EAJ indar politiko gisara egituratzea Iparralden. Ager aldizkaria izan zuen ernamuina; gero, Ipar Buru Batzarra sortu zuen, EArekin eta ezkerreko abertzaleekin lehiatzearen (11).

4

Mugimendu abertzalea sendotzearen arrazoiak

Aurreko ataletan geniona laburbilduz, estatu frantsesaren erai-kuntza-sendotasunagatik sortu zen horren berandu Iparralden mugimendu abertzalea. 1960ko hamarkadan azaldu ziren Ipar Euskal Herrian Europako beste herrialde batzuetan entzuten ziren ahotsen oihartzunak, nazio gutxituen aldekoak alegia, ikuspegi aurrerakoietatik eginak. Orduan sortu zen Iparralden mugimendu abertzale egituratua.

Genionez, zatitu egin zen mugimendua, prozesu politiko orori dagozkion banalerroak zirela tarteko:

- a) batetik, sozialdemokrata kutsuko sektore bat zegoen, europazalea, eskakizun taktikotzat Iparralderako departamendua aldarrikatzen zuena;
- b) bestetik, ideologia-eduki handiagoko sektore bat, Europari eszeptizismoz begiratzen ziona, esparru juridikoa aldatzearen aldekoa: autonomia-estatutua aldarrikatzen zuen.

Ekintza armatuek zatitu egin zuten, hasieran, mugimendu abertzalea: arrazoi etikoengatik borroka armatua gaitzesten zutenak, alde batetik; bestetik, Iparretarrak babesten zutenak, bat zetozelako erakunde armatuaren estrategiarekin. Alabaina, Hegoaldeko mugimendu abertzale erradikalaren jokabideak areagotu egin zituen Iparraldekoaren berezko zatiketak. Horrenbestez, Hegoaldekoen irizpideak (indarkeria erabiltzeari buruzkok, bereziki) aintzat hartzearen (edo ez) arabera sakondu egin ziren Iparraldeko sektore abertzaleen arteko lubakiak. Euskal Batasunak, esate baterako, onartu egin zituen ENAMek 'lehentasunezko fronteaz' zituen planteamenduak, eta ez zuen ontzat jotzen Iparralden indarkeria erabiltzea (Hegoalden, aldiz, bai, hainbat ñabardura tarteko betiere). EMAk, berriz, bereganatu egin zuen IKren estrategia.

Hori zela eta, Iparraldeko erakunde armatuak ezin izan zituen bere ingurura bildu sistemaren aurkako abertzale guztiak. Horregatik, indar handiagoa izan zuen Iparralden irizpide politiko-

ak militarrek baino, denboraren poderioz abertzaleen arteko ezin-
kusiak baretu zirenean.

ABERTZALEEN ARTEKO BATASUNA: ABERTZALEEN BATASUNA

Abertzaleen Batasunaren (AB) sorrera izan zen erakunde aber-
tzaleen arteko hurbiltze-prozesuaren emaitza. Hauteskundeetarako
plataforma zen AB, eta han elkartu ziren EB, EMA eta EA, hasieran;
gerora, EB eta EMA bakarrik. 1990eko hamarkadaren lehen erdian,
gora egin zuen boto abertzaleak hauteskunde kantonaletan eta
legegileetan, eta koalizioa sendotu egin zen. Dena den, udal-hau-
teskundeetarako herri-plataforma bateratuen esperientziak sakon-
du zuen EB eta EMAREN arteko bat egite prozesua. Esperientzia
horrek erakutsi zuenez, mugimenduaren indarra bi alderdi horiena
baino askoz handiagoa zen, 'independente' ugari baitzegoen herri-
taldeetan lan egiteko prest, baina ez alderdien arteko liskarretan
aritzeko gogoz. Pixkanaka, itsatsi egin zen koalizioko erakundeen
artean "egitura iraunkorra sortzeko premia, abertzaleen arteko
lotura iraunkorra gauzatu ahal izateko, alderdien egitura estuegia
gaindituko zuen lotura".

Horrekin batera, gazte-belaunaldi berriek ere (Patxa eta
Oldartzenen ingurukoek, batetik; Gazterriakoeak, bestetik) azaldu
zuten ordura arteko joera sakabanatzaileak gainditzeko gogoak.
Lehenbizi aipatu ditugunek hauteskunde-plataforma osatu zuten
1994aren amaieran. Handik aurrera, Abertzaleen Batasuneko koor-
dinazio-bileretara joaten hasi ziren Herriaren Aldeko ordezkariak.
Gazterriak, bestalde, ezkerreko gazte-mugimenduaren erreferentzia
nagusi bihurtu zen –zeukan barne-kohesio handiagatik, batik bat–,
mugimendu abertzaleko diferentzia historikoetatik kanpo aritzen
baitziren politikagintzan erakunde horretako militanteak.

1990eko hamarkadaren erdialdera egin zuten bat faktore horiek
guztiek. Alde batetik, 1994ko Iparralde Egunean EMak adierazi
zuen "ezker abertzalearen batasuna ezinbestekoa du Iparraldek,
euskal gizarteari bere alternatiba politikoa aurkezteko" (EMA,
1994). Bestetik, Euskal Batasunaren Biltzar Orokorrak ebatzi zuen
«EMArekin ditugun lehentasunezko loturak sendotzen jarraitzea,
alor kulturean, sozialean, ekonomikoan eta, batez ere, politikoan»

(EB, 1994). Bi erakunde horiek bat egin zuten talde berri baten (Piztu) lanarekin. Pizturen helburua zen “Ezker Abertzalearen estrategia bateratuaz eztabaidatu nahi duten abertzale guztiak elkartzea, bai talde antolatuak bai gizon-emakume independenteak, mugimendu politiko bateratua eraikitzeko asmoz”. Horretarako, estrategia bikoitza proposatzen zuen Piztuk:

- a) bi alderdiek (EMAk eta EBk) bat egitea, baita antolatu gabeko sektoreak biltzea ere, banakako atxikitze-sistemaren bidez.
- b) hauteskundeetan parte hartzeaz gain, mugimendu berriak beste zenbait kanpaina eta ekimenetan ere hartu behar luke parte –zioen Piztuk–, ezkerreko erakunde abertzale guztiak onartzeko modukoetan betiere (12).

Hori guztia eta alderdi, talde eta udal-hauteskundeetako zerrenden hausnarketak oinarri harturik, gutxieneko adostasuna erdietsi zen koalizioaren helburuei eta barne-egituraketari zegokienez. Bi Biltzar Orokor egin zituen Abertzaleen Batasunak (1994ko abenduaren 11n eta 1995eko urtarrilaren 29an) aipatu adostasuna lortze aldera.

▼ Abertzaleen Batasunaren antolakuntza

«Iparraldeko abertzaleek abiarazitako konbergentzia-plataforma da AB, haien ahalik eta sendoen elkartzeko asmoz eratua, hauteskundeetan lehiatzeko batez ere.

Norberaren atxikimendua da ABko partaide egiteko bidea. Biltzar Nazionala du zuzendaritza-erakunde gorena, eta haren kide dira ABko partaide guztiak »..

▼ Abertzaleen Batasunaren helburuak

«Euskal Herria behin betiko aintzatestea dugu ABren estrategia-
ren oinarri, baita Euskal Herriaren aitortza juridikoa lortzea ere.
Horretarako, euskal kultura eta hizkuntza babesteko erakunde
berezi bat sortu behar da, dagokien estatutua emanaz batari zein
besteari. Gaur egun Departamenduari, Erregioari eta Estatuari
dagozkien eskumenak behar ditu izan aipatu erakunde bereziak,
batez ere trebakuntza- eta hezkuntza- alorretan » (AB, 1995).

Aipatu bi Biltzar Orokorretako ebazpenak zirela medio, gainditu egin zuen koalizioak hasierako epe laburreko filosofia hura (hauteskundeetarakoa, alegia). Hortaz, barne-egituraketari ekin zion, pixkana-pixkana. Lehenbiziko urratsa militanteen koordinazioa izan zen. Unean uneko arrazoiengatik sortutako herri-batzarrak hartu zituzten horretarako oinarri. Horrekin batera, irizpide taktiko bateratua erabiltzeak (Iparralderako erakunde bereziaren aldeko kanpaina gauzatu zen) bide eman zuen handik bi urtera erakundeak bizirik irauteko borondate politikoa adieraz zezan.

Hala, 1996ko abenduaren 14ko Biltzar Orokorrean onetsitako testuak sendotu egin zuen koalizioaren barne-egitura, haren funtzionamendua "Iparralde osoan diharduten herri-taldeko koordinazioan oinarritzen" baitzen. Bestalde, berretsi egin zuen Biltzarrak banakako atxikimendu-sistema, abertzale independenteei ere koalizioan parte hartzeko aukera ematen baitzien. Koalizioaren barne-sendotze horrek koaliziokide bakoitzaren ahultzea ekarri zuen. ABk, adibidez, bertan behera utzi zuen sorrera-definizioa ("jada ez gara alderdi eta erakunde politikoen federazioa edo konfederazioa"). Dena den, bere horretan iraun zuten alderdiek koalizioaren baitan, militantzia bikoitzak horretarako aukera ematen baitzien. Gehiengo handiagatik (botoen %75) bota zuen atzera Biltzarrak koalizioaren zuzendaritzan alderdiek parte hartzea proposatzen zuen zuzenketa. Azkenik, Abertzaleen Batasunak honako hau ebatzi zuen: "AB ez da ez eskuin ez ezker abertzalea; alderdi politikoei dagokie partaidetza ideologikoa". Bat zetorren ebazpen hori ABren definizioarekin: "abertzaleak elkartzeko egitura, edozein alderdi nahiz ideologiatakoak direla ere" (AB, 1996a).

Hainbat urtetako lanaren uzta jaso zuen, bada, ABk, Iparraldeko mugimendu abertzalearen erakunde nagusia bilakatu baitzen. Halaber, alderdi-izaeratik mugimendu-izaerarako bidea egin zuen:

AB sendotu ahala, ahuldu egin ziren haren baitako alderdiak (EMA, EB eta EA). Hala eta guztiz ere, ez ziren desagertu diferentzia ideologiko, taktiko eta estrategikoak, eta bere horretan iraun zuten indarkeriari, Europaren eraikuntzari, definizio ideologikoari eta jarduera taktikoari buruzko banalerroek, sistemaren aurkako mugimendu abertzalea hasieratik zatikatu zuten haiexek hain justu.

- a) Euskal Batasunak ordezkatzeko zuten sektoreak utzi egin zion ETAREN borroka armatuari begi onez begiratzeari –alde batera utzitik gai horrekiko hasierako zehaztasunik eza– eta, pixkanaka, kritikatzeko ere hasi zen (13). 1990eko hamarkadaren amaieran, berriz, honako hau proposatu zuten: ABk gaitzetsi egin behar zuela ETAREN indarkeria.
- b) militantzia bitan zatitu zen: alde batetik, eskakizun taktikotzat departamendua aldarrikatzen zutenak zeuden; bestetik, autonomia-estatutua eskatzen zutenak.
- c) europazaleen eta Europaren aurkako aspaldiko zatiketa koalizioaren diskurtso estrategikora hedatu zen 90eko hamarkadan. Horrenbestez, sektore batek bide ofizialista (Hegoaldeko ENAMenaren antzekoa) aldarrikatzen zuten burujabetza eta lurralde-batasuna eskuratzeko; beste sektore batek, ordea, Europaren eraikuntza-prozesua eta euskal euro-lurraldea hartu zituen eredu soberanistaren ardatzat.
- d) azkenik, onartu eta handik sei hilabetera koloka zebilen ABren definizio ideologikoa (edo definiziorik eza): zuzenketara aurkeztu zuten EBko ordezkariak ABren Biltzar Orokorrean, 1997ko ekainaren 26an, aipatu planteamenduei buruzko baiezkotasunaren eske. Militanteen % 50ek bakarrik onartu zuten proposamena.

Laburbilduz, gutxieneko adostasunei eta militanteen borondateari esker sendotu zen AB mugimendu politiko gisara. Dena dela, barne-ahulezia nabarmena izan zuten sorreratik bertatik, eta inoiz ez zen desagertu zatitzeko arriskua, 1997tik aurrera arrakasta etengabekoak izan arren (hauteskundeetako emaitzak, departamenduaren aldeko mugimenduaren bizitasuna...).

Azaldua dugu jada zergatik diren horren garrantzitsuak hautetsiak Frantziako sistema politikoan (zentroaren eta periferiaren arteko bitartekaritza-lana). Hautetsiak izugarrizko itzala izaten du bere hauteskunde-barrutian, bezero-saltzaile moduko harremanak eratzen dira haren eta bere hautesleen artean, eta jauntxo-moduko bat bihurtzen da hautetsia. Hautetsiaren jarduerak, ordea, badu epemugarik, eta hurrengo hauteskundeak irabazten saiatu beharra dauka. Alde batetik, zentroarekin duen zuzeneko harremanari eutsi behar dio, eta emaitzak eskuratu epe laburrera. Bestetik, bere hautesleen kultura politikoa onartu behar du, diputatu, lurralde-kontseilari edo kontseilari nagusi izaten jarraitzeko gizartearen konfiantza (botoak) ezinbestekoa baitu. Horrenbestez, diskurtso bikoitza erabili ohi dute hautetsiek bere hautesleekiko eta Estatuarekiko harremanetan: diskurtso errealista erabakiak hartzen diren inguruetan, eta hurbiltasun-diskurtsoa herritarrekin.

Denborarenaz gain, ordea, badu jauntxoak beste muga bat ere: hauteskunde-esparruarena. Beraz, hautetsiaren ikuspegia ez da iristen bere 'ehiza-eremutik' (udalerrria, kantonamendua edo, gehienez ere, barrutia) kanpo iristen. Hautetsien izaera horrek eragin du, hain justu, lurraldeen arteko lankidetzak garatzeko ezintasun kronikoa. Erakunde propiorik gabeko herrialdeetan (Iparralden, kasu), oztopo handia jartzen dio barne-egituraketari aipatu ezintasunak. Horra bada, *laissez faire* politikaren ondorioak aipatu herrialdeetan: garapena balaztatu besterik ez du egin.

1990eko hamarkadan, ordea, Iparralde osorako politika publikoa adosteko hainbat ekintza-sare sortu ziren, hainbat faktoreren bategiteari esker. Ordezkaritza politikoaren arteko adostasunak sortu zituen sareak, baita haien eta gainerako eragile sozial, ekonomiko eta kulturalen artekoak ere.

▼ Ikuspegi-aldaketa

Garapen-politika exogeno hori gainditzen lagundu zuten faktoreak hauek ditugu, besteak beste: a) Europaren eraikuntza-prozesua sendotzea. Prozesu horrek mugaz gaindiko elkarrekiko harreman-era berriak ekarri zizkien Iparralderi eta Hegoalderi.(EAE eta NFERi); b) herritarrak ohartzea departamenduak eta herrialde arteko lankidetzak ezinbestekoak direla lekuko garapena bultzatzeko eta lurralde-antolakuntzarako; c) sozialistek 1980ko hamarkadan martxan jarritako deszentralizazio-prozesuaren sakontzea. Eskumen gehiago ematen dizkie herrialdeei deszentralizazioak; d) beste ikuspegi bateko hautetsleak heltzea, pixkanaka, politikagintzara, bezero-saltzaile gisako harremanak etenarazten saiatzen dena; eta e) agintariak jabetzea Iparraldeko egoeraren larritasunaz...

Faktore horien guztien eraginez hasi zen, 1992an, Iparraldeko egoerari buruzko azterketa –Informe Pays Basque 2010–, agintariak eurek bultzatuta. Txostenaren amaieran, bi organo parainstituzional sortu ziren, lurralde-garapen eta -antolamendu politikak eratu eta ikuskatzeko: Garapen Kontseilua (1994) eta Hautetsien Kontseilua (1995).

Dinamika horri esker, 500 bat ordezkari sozial, politiko, kultural eta ekonomikok onartu egin zituzten, 1993an, ordura arte sektore abertzaleek (bakarrik, zenbaitetan) aldarrikatzen zituzten hainbat gai:

- a) onartu egin zen Iparralderen berezitasuna eta lurralde-batasuna, nahiz eta administrazio aldetik bi subprefeturatan banatuta egon eta Pirinio Atlantikoetako Departamenduan izan, Biarnorekin batera;
- b) mugaz gaindiko lankidetzak sendotzea erabaki zuten (Euskal Autonomia Erkidegoa eta Nafarroako Foru Erkidegoarekiko, alegia). Hegoaldeko bi komunitate horiei eman zieten lehentasuna zenbait sektorek, erreferentziatzat baitzeuzkaten;
- c) onartu egin zen ‘Pays Basque’ nortasun-deitura, arrazoi hauengatik: kohesioa ematen zuelako, elkartasuna eragiten eta tokiko garapena bermatzen zuelako, eta euskal kultura eta hizkuntzaren alde egiten zuelako; eta

- d) Euskal Herriarentzat ordezkari-tza-sistemak martxan jartzeko exijitu zen.

▼ "Pays Basque" 2010 txostena

Urtebeteko lana eta gero, Baionako Merkataritza eta Industria Ganberako foro batean aurkeztu zuten 'Pays Basque 2010' txostena. Han ziren Pirinio Atlantikoetako Departamenduko hiru ministroak: Michelle Alliot Marie, Alain Lamassoure eta François Bayrou.

Idazkiak 500 orrialdetik gora zituen, hiru txostenetan banatuta. Hamar lan-talderen ekarpenek osatu zituzten txostenak (adostuak eta bateratuak):

1. Iparraldeko hiru herrialdeen egoera ekonomiko, kultural, sozial eta administratiboari buruzko diagnostikoa;
2. euskal sistemaren egiturazko ezaugarri nagusiei buruzko azterketa, bai nean uneko ezaugarriei bai epe ertainera erabakigarri izan daitezkeenei buruzkoa;
3. eta, azkenik, Iparralderen etorkizunari buruzko azterketa, kontuan hartuta bai aurreko azterketetako egoera eta joerak, bai ordenamendu orokorra eginez gero letozkeen aukerak. Sei etorkizuneko testuinguru aurreikusten zituen txostenak: lehenbizikoak, ordura arteko joerak 2000ra arte izango zuten bilakaera aztertzen zuen; hurrengo hirurek, berriz, 2010era arteko joerak zituzten aztergai, eta etorkizun benetan iluna aurreikusten zuten. Azkenik, azkeneko biak balizko testuinguruak ziren, eta etorkizun askoz hobea aurreikusten zioten Iparralderi, baldin eta martxan ipintzen bada garapen-estrategiarik eta Iparralde Europaren erakuntza-prozesuan txertatzen.

Hiru txosten horiek irizpide berberari jarraiki eginak ziren: lehenbizi, egoera aztertzea; bigarrenik, Iparraldeko garapenari buruzko aldagai aipagarrienak jorratzea; azkenik, aurreko txostenen ondorioak elkarrekin gurutzatuta sor daitezkeen etorkizuneko egoerak aztertzea.

Helmuga finkatu ondoren, bete beharreko baldintzak zehaztu ziren. Honako bi hauek, besteak beste: Hautetsien Kontseilua eta Garapen Kontseilua sortzea, biak ere tokiko garapen-sareak.

1994an eta 1995ean sortu ziren, bada, Garapen Kontseilua (CDPB) eta Hautetsien Kontseilua (CEPB). Politikagintzako ekin-tza-sare bilakatu ziren bi erakunde horiek. Garapen Kontseiluak Iparraldeko eragile sozial, kultural, ekonomiko eta politikoa ia guztiak elkartzen zituen. Haren eginkizun nagusia: proposamenak prestatzea. Hautetsien Kontseilua, berriz, udaletako, kantonamen-

duetako, herrialdeko eta Estatuako hautetsiak elkartzeko sortu zen, eta hari zegokion erabakitzeke ahalmena.

Ingeniaritza politikoa egin zen, zinez, horrelako ekimenen aurka errezelo gehien zuten bi sektoreen adostasunetik sortu baitziren erakunde horiek. Abertzaleek ez zuten onartzen egitura hori, uste baitzuten departamendu bat sortzeko gobernuak emandako hitza jatea zekarrela (14) eta ez zuela izaera instituzionalik. Azkenik, ordea, onartu egin zuten, Iparralderen nortasuna ere aldarrikatzen zuelako. Izan ere, ordura arte erabat bazterrera utzia zuten nortasunaren gaia hautetsi gehienek. Bestalde, hautetsiak beti agertu izan ziren eredu horren aurka, hautesleek botoen bidez erakutsitako borondatearen ordezkotzat baitzeukaten. 1990eko hamarkadan, ordea, onartu egin zuten, bi arrazoirengatik: euskal departamenduaren aldarrikapena zokoratzeko adostasuna zuelako oinarri, batetik; bestetik, Garapen Kontseilua Hautetsien Kontseiluaren menpe zegoelako. Eta, jakina, hautetsiek kontrolatzen zuten Hautetsien Kontseilua.

Iparraldeko euskal herrialdeen diagnostiko gordina egitea, hori izan zuen lehenbiziko eginkizuna buru biko egitura berriak. Lan haren emaitza izan zen Lurralde Antolamendurako Eskema (1997): Ipar Euskal Herriaren garapen koherentea bermatzeko 94 neurri. Ez zegoen, ordea, neurri haiek aplikatzeko ez bitartekorik ez eskumenik. Hori zela eta, agintariekin negoziatu behar izan zuten sare biek, proposatutako proiektuak martxan jartzeko bitartekoak eman zitzaizten. Garapen Proiektua onartu egin zuten bai Departamenduak, bai Erregioak, bai Estatuak; alabaina, horietako inork ez zuen eman 2000ko amaiera arte programak finantzatzeko behar beste dirurik.

▼ Herri-agintea / Aginte-ituna Iparralden

Iparraldeko eragileek Garapen Kontseiluaren eta Hautetsien Kontseiluaren bidez sustatutako garapen-estrategia arduradun politikoen eta sozialen arteko elkarlanaren edo aginte-itunaren adibide garbia da.

Hona hemen zer deitzen diogun aginte-ituna: politika publikoak arduradun politikoei edo teknikariek bakarrik ez erabakitzea, presio-taldeak isilpeko lagun dituztela, baizik eta herritarren iritzia ere aintzat hartzea, hau da, elkarreana, sindikatuena, enpresa...

Iparralden, Garapen Kontseilua da aginte-itunaren adibide. Haren originaltasuna eta ahalbideak ikusirik, Frantzia osora hedatu zuten Iparraldeko ereduak 1999an pays-eri buruz egindako legediaz baliaturik.

▼ Iparraldeko gobernagarritasun-arazoak

Erakundearen arteko harremanei dagokienez ere, bizitasun-eredu bihurtu ziren, Garapen Kontseiluan adostutako proiektuak Departamenduan, Erregioan eta Estatuan negoziatzen ziren eta, Hautetsien Kontseiluak onetsi eta gero.

Eredu *sui generis* horrek badu, ordea, akatsik: aipatu erakundeek ez dute ahalmenik aurkeztutako proposamenak martxan jartzeko. Hartara, finantza-baliabiderik ez dute, eta daudenak, berriz, gainerako administrazioek nahierara banatzen dituzte.

Azken batean, Iparraldeko garapen-eredua Hegoaldekoaren alderantzizkoa dela esango genuke: Iparralden badago garapen-estrategietan gizarteak parte hartzeko biderik, baina ez estrategia horiek abiarazteko erakunderik; Hegoalden, aldiz, erakunde ahaltsuak dituzte bai EAEk bai NFEk ekonomia eta gizartea sustatzeko, baina elite politiko eta ekonomikoek zehazten dituzte estrategiak, herritarren iritzia apenas kontuan hartu gabe.

Beraz, politika publikoekin lotura estuena duten sektoreek berriro heldu zioten erakundeak aldarrikatzeari, hots, ordura arte lozorroan zegoen eskaria plazaratzeari. Horrenbestez, hautsi egin zen hasierako adostasuna, jauntxo nagusiek garapen politikari baiezkotza ematea ekarri zuena. Ondorioz, krisi larria pairatu zuen garapen politikak 1997tik 2001era bitartean, eten egin baitziren elkarrekiko konfiantza-loturak, ez baitzegoen Antolamendu Eskeman adostutako proiektuak martxan jartzeko modurik. Pixkanaka, aldatu egin zen eztabaida politikoaren noranzkoa: garapena nola bermatu

(politika publikoa) zen lehentasuna ordura arte; aurrerantzean, ordea, garapena nork gidatu (erakunde-aldarrikapena) zen eztaba-
dagai nagusia.

Laburbilduz, 1992az geroztik agintariek bultzatutako garapen-
politikek zabaldu zioten atea eztabaidari, Iparraldeko hiru herrial-
deen etorkizunari buruzkoari alegia. Sektore abertzaleak izanik
prozesuan gogotsuen zebiltzanak, ez zen harritzekoa haien esku
egotea Garapen Kontseiluaren zuzendaritza eta haien diskurtsoa-
ren hainbat osagai agertzea eztabaidan. 1960eko hamarkadaz
geroztik baztertuta eduki zituen isolamendua apurto ondoren, eta
ikusirik agintariek ez zutela borondaterik proiektuak abiarazteko,
legitimatuz sentitu ziren abertzaleak eskari erradikalagoak egite-
ko. Zeharka bada ere, aspaldiko eskabide baten erdigunean kokatu
ziren abertzaleak: departamendua Iparralderako.

BERTAKO ERAKUNDEEN ALDEKO POLITIKA

Aspaldikoa da Iparralderako departamendu propioaren aldarri-
kapena, Lapurdi, Zuberoa eta Nafarroa Beherea Pirinio Behereen
Departamenduan (Pirinio Atlantikoak, gaur egun) Biarnorekin
batera sartu zituzten garaikoa. Azkeneko berrehun urteotan, bada,
etengabe aldarrikatu izan da bertako departamendua, honako
lurraldetasun-irizpide hauek oinarri hartuta:

- a) hasteko, Iparraldeko hiru herrialdek badute ezaugarri etniko
eta kultural berezirik. Ezaugarri horien adierazpide politikoa
hartu zuen abiapuntutzat mugimendu abertzalearen erakun-
de-aldarrikapenak 1963az geroztik;
- b) lurraldetasunari buruzko bigarren ikuspegiaren arabera,
garapen ekonomikoaren eragile da ingurune lokala. Horre-
gatik, burgesia aurrerakoi eta modernoak, Merkataritza Gan-
berakoak, aspalditik (1836tik) lotu izan ditu elkarrekin de-
partamenduaren sorrera eta Iparralderen kohesioa eta berre-
gituraketa ekonomikoa;
- c) hirugarrenik, Alderdi Sozialista, hedatze-prozesuan zebilela,
ohartu zen departamenduaren aldarrikapena mobilizazio-
iturri garrantzitsua zela (CHAUSSIER, 1997).

- d) Azkenik, ikuspegi instrumental hura ikuspegi politiko bilakatu zen, eta alderdi sozialistaren estrategia deszentralizatzailean (edo deskontzentratzailean) hezurmamitu zen.

1994-1997 epean hainbat prozesu plazaratu ziren, zenbait eragilek beren kasa bultzatuak baina gainerakoei ere aukerak zabalik uzten zizkietenak. Lehenbizikoa, sektore politiko guztietako (Front National izan ezik) ehun hautetsi elkartu zituen talde batek –Hautetsien Elkarte (AED)– estrategia bateratua adostu zuen. Elkarteko kide guztiek egin zuten bat harekin. Hala, ideia beraren inguruan elkartu ziren lurraldetasunari buruzko hiru irizpideak, ekonomikoa bazen ere nagusi (departamendua=garapena), nortasun-ikuspegiaren (departamendua=euskal kulturaren babesle) eta politikoaren aurretik (departamendua=lurralde-ordezkaritza). Horrekin batera, hautesleak erakartzeko prozesuari ekin zion AEDk, diskurtso bateratuaren jabe bazelarik ordurako. Hona hemen zertan gauzatu zen erakartze-prozesua: 1) departamendua-aren aldeko botoa eman zuen Ipar Euskal Herriko Auzapezen Biltzarrak (1996); 2) emaitza positiboak izan zituen udal-kontzejuei eginiko galdeketak (1997-1999), eta, 3) bat egin zuen eskariarekin Garapen Kontseiluak (1999).

Alderdi Sozialistak (PS), berriz, bere egin zuen departamendua-aren aldeko eskaria, Iparralden nagusitasun politikoa eskuratzeko aldera. Sasoi hartan PSko buru nagusi eta Frantziako presidentegai zen Lionel Jospin departamendua-aren alde azaldu zen 1995ean, “hautetsi gehienek hala eskatzen badute”. Konpromiso horri esker, diputatu-aulkia eskuratu zuen Nicole Peryk (PS) 1997an, inortxok espero ez bazuen ere hala gertatzerik.

Abertzaleen Batasunak, azkenik, departamendua-aren alde agertzea erabakia zuen, eztabaida sakona egin ondoren. Bazterrera utzi zuen, hortaz, zenbait militanteren jarrera (Iparretarrak irizpideekin bat zetorren), Iparralde egituratzeko lehenbizi autonomia-estatutu bat eskatzen zuena. Aldaketa benetan interesgarria eta zuhurra, zehatzago jorratzea merezi duena.

Ikertzaile batzuek diotenez (IBARRA & LETAMENDIA, 1999), nazionalismoen izaerak mugimendu-kutsu nabarmena itsasten die haien erakunde politikoei. Nortasun-ezaugarriei dagokienez, ongi bereizten ditu ABk honako gai hauek: a) lurralde-irizpideak, taldea ingurune etnikoarekin lotzen dutenak, b) denbora-irizpideak, uto-

pia gisara aldarrikatzen direnak, eta, c) irizpide kulturalak, euskal hizkuntza berezitasunean oinarrituak. Irizpide horiek guztiek bat egiten dute helburu estrategiko batean: independentzia, eta Ipar eta Hego Euskal Herrien Batasuna. Erakundetik kanpora begira jarri-rik, ordea, irizpide instrumental-arrazionalak nahitaez aintzat hartu beharra zeuzkan ABk. Hori dela-eta, ikuspegi etnikoak (estuegiak) gainditu eta gizarte osoa hartu zuen kontuan bere aldarrikapen- tan, eta bestelako taktika bat hasi zen erabiltzen AB, bai baitzekien ez zeukala eragin izugarririk Iparraldeko gizartean: gutxieneko hel- buru batzuk aldarrikatzeari ekin zion, departamendua eskatzeari alegia. Bestalde, gizartean eragiteko ahalmena erakundearen barne- sendotzearen arabera izan zuen, nahiko geldoa betiere. Erakundetze horrek joera sistemikoak areagotu zituen, baita elka- rren aurka jarri ere mugimendu abertzalearen barne-izaera (inde- pendentzia helburutzat izatea) kanpo-jarduerarekin (mobilizazio instrumental-arrazionala, departamenduaren aldarrikapena oinarri harturik) (15).

▼ ABren estrategia 1997tik aurrera

Ikuspegi instrumental-arrazionalak behartuta, ikuspegi etnikoa gainditu egin behar izan zuen ABk. Hortaz, departamenduaren aldeko estrategia zehaztu zuen. Hiru fase/helburu zituen estrate- gia horrek, ongi bereziak hirurak:

a) AB bihurtzea departamenduaren aldeko aldarrikapenaren ar- datz; b) mugimendu zabala eratzea, eskaria gizarteratzeko eta departamenduaren aldeko gehiengoa lortzeko gizartean; c) des- obedientzia zibileko estrategia bultzatzea, egungo *statu quo*ari eustea ezinezkoa egingo lukeena.

1999ko urtarrilaren 30ean, sei mila lagun elkartu zituen ABk Baionako kaleetan, departamenduaren aldeko lehenbiziko manifestazio handian. Beraz, lortua zuen aldarrikapenaren erreferentzia nagusi bihurtzea iritzi publikoaren aurrean. Aldi berean, gainerako eragileekin harremanetan hasi zen AB, eta 'Ehun lagunen agiria' plazaratu zuen mugimendu soziala bultzatu zuen. Talde politiko gehienetako ordezkariak zituen aipatu mugimenduak (AB, UDF, RPR, PS, Berdeak, PNB, EA), baita ekonomiko-sozialetakoak ere (Merkataritza Ganbera, CFDT eta ELB sindikatuak, Ofizialeak) eta Iparraldeko kultur elkarte ia guztiak.

Aipatu eragileek mobilizazio-dinamikari ekin zioten. 1999ko urriaren 9an izan zuen unerik gorena dinamika hark, nazien okupazioa amaituz geroztiko manifestazio handiena egin baitzen egun hartan Baionako karrketan: 13.000 lagunek eskatu zuten Iparralderako departamendua. Inkesta bat ere plazaratu zen sasoi bertsuan, honako hau zioena: Iparraldeko biztanleen % 67 zetoze la bat Iparralden departamendua sortzearekin (CSA, 1999).

Nola liteke, baina, soilik hogeitaz urteren buruan horrelako aldaketa gertatzea, Iparraldeko erakunde lokalak, departamenduaren aldeko eskariei erabat bizkarra ematek justu kontrako jarrerara pasatzea, 1980ko etsipen-girotik eta desmobilizazio ia erabatekotik igarotzea 1990eko amaierako mobilizazio masiboetara? Are gehiago, nola liteke elkarrekin bat egitea, XX. mendearen amaieran, abertzaleen, sektore ekonomiko eta sindikalen, sozialisten eta zentro-eskuineko hainbat hautetsiren interesek? Nola liteke urriaren 9ko deialdia egin zuen mugimendu sozial zabala eratzea? Galdera horiei erantzuteko, nahitaezkoa dugu 1997-1999 bitarteko egoera politikoari begiratu bat egitea.

Bi faktorek egin zuten bat bilakaera hartan: departamenduaren aldeko eragile bakoitzak 1994tik 1999ra bitartean bere kasa bultzatzen zituen ekimenak, batetik, eta alor lokalean aukera politikorako abagunea (APA) irekitzeak, bestetik.

▼ Aukera Politikorako Abagunea

Faktore ugarien bat egiteak eragiten du une jakin batean mugimendu sozial batek lortzea bere estrategiak aurrera egitea, eta, beste testuinguru batean, beste mugimendu sozial batek porrot egitea, nahiz eta bestearen diskurtso berbera erabili eta haren antolakuntza-indar berbera izan. TARROW (1997) eta KRIESIren (1999) azterketa-eskemak abiapuntu harturik, hona hemen APA haren ezaugarriak:

- a) lurraldetasunari buruzko hausnarketa-eremuetara (Garapen Kontseilua) sartzeko aukerak ugaltu egin ziren, baita Iparraldeko ordezkaritza-erakundeetara sartzekoak ere (Auzapezen Biltzerra);
- b) garapen-politika publikoak aplikatzeko erabateko ezintasuna. Ezin horrek indartu egin zituen bertako departamendua sortzearen aldeko jarrerak;
- c) mugimenduaren aldeko indar-proporzioa, gero eta gehiago eta gero eta garrantzitsuagoak baitziren departamenduaren aldeko erakundeak;
- d) zentro-eskuineko eliteen jarrera finkorik eza. Gero eta ahulagoak ziren zentro-eskuineko hautetsien departamenduaren aurkako jarrerak, bi arrazoiengatik: sozialisten barne-kontraesanak sustatu nahi zituztelako, eta herritarrengandik urrundu nahi ez zutelako, bai baitzekiten departamenduaren aldeko eskariak gero eta oihartzun handiagoa zuela Iparralden;
- e) zatiketa nabarmena zegoelako Iparraldeko eta Frantziako eliteen artean.

Alabaina, jarrera itxirik ere izan zen aukera-abagune hartan, hainbat jauntxo eta erakunde parainstituzionalen aldetik batez ere (Hautetsien Kontseilua). Batzuek zein besteek ahaleginak eta bi egin zituzten departamenduaren aldeko ekimenak zapuzteko. Frantzia mailan ere muga asko jarri zizkioten eskariari. Estatu frantsesaren izaerak berak (ahaltsua, gutxiengoan baztertzaila) agintzen du, izan ere, liskarbiderik lekarkeen ekimen kolektibo oro bertan behera uzteko (DUYVENDAK, 1995).

Beraz, kontraesanean murgildurik zebilen APA: batetik (a), Iparralden, nabarmen hedatu ziren aukerak; gero eta eragile gehiagok egiten zuten bat eskariarekin, (b) zabalik zegoen Iparraldeko gizartea aldarrikapena bereganatzeko, eta (c) Frantziako erakunde politiko ia denek entzungor egiten zioten aldarrikapenari. Iparraldeko alderdi sozialistaren jarrera gero eta departamenduzailegoa zen salbuespen bakarra. Horrenbestez, 1994tik bakarka ari

---

ziren eragileak ohartu egin ziren elkarlanean aritzearen premiaz, Frantzian ere indar-proportzioa aldarazteko. Elkarlanerako borondate horrek bat egin zuen, azkenik, ABk alde zuzenetik erabakitako estrategiarekin.

Emaitzak eskasak izan ziren, dena den, 'Ehun lagunen agiriak' deitutako manifestazioa jendetsua izan zen arren. Ez da harrizkoa, bada, jarrera erradikalagoak nagusitzea mugimenduan. Parisko agintariei honako hau ere jakinarazi zitzaion: desobediencia zibil masiboa bultzatzeko estrategia abiarazteko prest zeudela hainbat sektore. Desobedienciaaren lekukoa, ordea, beste erakunde batek jaso zuen (ABren baitan antolatua): 'Demoen' mugimenduak.

ABren estrategiak aurreikusten zuen hirugarren fasea alderdi horrek nahi bezala gauzatu ez zen arren (16), testuinguru egokia izan zuten hasiera-hasieratik 'Demokrazia Euskal Herriarentzat' taldearen ekintza ikusgarriak, eta oihartzun handia izan zuten gizartean. Alde batetik, bazuten legitimotasun bat desobeditzaileek: 'Ehun lagunen agiria' plazaratu zutenena. Kolektibo horretan, izan ere, abertzalez gain beste zenbait jende ere bazen (zentro-eskuineko hautetsiak, edo PSkoak). Beraz, jarduera politiko konbentzionaletik desobediencia zibilerako jauzi kualitatiboa egin zuen taldeak. Bestetik, aldarrikapenak herritarren artean zuen onespenez mailari esker, etekin bikainak atera zituzten 'Demoek' ekintza ikusgarri haiei (TARROW, 1997). Desafio garbia izan ziren agintarientzat 'Demoen' zenbait ekintza: euskal hautetsien 21 aulkiak ostera Pirinio Atlantikoetako Kontseilu Nagusitik, bi dozena 'Marianne' 'bahitzea'; frantses hutsean zeuden hainbat trafikoseinale euskaraz ere jartzea. Egonezin nabarmena eragin zuten ekintza haiek Estatuan; aitzitik, txalotu egin zituzten euskal departamenduaren aldeko jende askok eta askok.

DESOBEDIENTZIAREN ESTRATEGIA: DEMOKRAZIA EUSKAL HERRIARENTZA

Bazegoen alderik ‘Demoen’ eta mugimendu abertzale konbentzionalen artean! Abertzale moderatuek (hauteskundeak, manifestazioak, biltzarrak...) eta erradikalek (ekintza armatuen onespena) ez bezala, ekintza ikusgarriak egiten zituzten ‘Demoek’. Euren hitzetan esanda, ‘helburu lorgarriak’ erdiestea zuten xedetzat. Helburu horien artean zeuden euskararen ofizialtasuna eta Iparraldeko erakunde politiko propioak izatea.

- Alde batetik –sobera dakizuenez–, Frantziako Konstituzioak dio frantsesa dela Frantziako hizkuntza ofizial bakarra. Hori dela eta, ez da onartzen euskara erabiltzerik administrazio publikoan, oztopoak jartzen zaizkio eskola estataletan irakasteari...
- Bestetik, herritar gehienek iritziarekin bat zetorren bigarren aldarrikapena (erakunde propioak Iparralderentzat). Garrantzitsua zen mugimendu abertzalearentzat eskari hori gauzatea, departamendua lortzea lehen urratsa bailitzateke eskumen gehiago eskuratzeko bidean.

Lehenbiziko atalari dagokionez, Garapen Kontseiluaren eta Hautetsien Kontseiluaren eskariekin (Antolamendu Eskemarekin) bat zetorren ‘Demoen’ aldarrikapena, bi erakunde horiek eskatua baitzuten bide-seinaleak bi hizkuntzetan jartzea, baita zerbitzu publikoetan euskara sustatzea ere. Iparraldeko hautetsiek eta ordezkari sozial, ekonomiko eta kulturek onetsitako eskari haiek, ordea, ez zituen gauzatu administrazioak. Horregatik, agintarien borondaterik eza ikusirik, ‘Demoek’ beren kabuz ekin zioten eskatutakoa betetzeari. Errepideetan, dozenaka bide-seinale elebarkar kendu eta elebidunak jarri zituzten. Bestalde, Frantziako trenbide-konpainian (SNCF) euskara bultzatzeko ahaleginean buru-belarri aritu ziren ‘Demoak’ 2001az geroztik. Mailakatu egin zituzten, nolabait esatearren, ekintzak: bide-seinaleak aldatzetik tren-gelto-kiak okupatzera; gero, tren-zirkulazioa etetera, trenbidean kateatuta; 2003ko martxoan, berriz, ehunka lagun ibili ziren manifestari trenbidean, poliziaren mehatxuei entzungor eginez, eta eten egin zuten tren-zirkulazioa.

Departamenduaren aldeko bi ekintza ikusgarri ere egin zituzten 'Demoek'. 2001eko hasieran, hogeit bat 'Demo' sartu ziren Pirinio Atlantikoetako Kontseilu Nagusian (han dauka egoitza Iparralde eta Biarnok osatzen duten Departamenduak) eta eraman egin zituzten 21 euskal hautetsien aulkiak. "Euskal departamenduak behar dituen aulkiak" dira, zioten 'Demoek'. Handik hilabete batzuetara, Frantziako Iraultzaz aurretiko erakunde baten aktak eraman zituzten Paueko liburutegi batetik. Akta horietan ageri zen euskal hautetsiek 1790ean Frantziako Gorte Konstituziogileei eginiko eskaria: departamendua Ipar Euskal Herriarentzat. Iparraldeko dokumentu historikoak bertan gordetzeko artxibategi bat eskatzea zuen helburu Paueko ekintzak. Artxibategi hori sortu arte ez dutela dokumentua itzuliko diote 'Demoek'.

Ekintza horien bidez nabarmendu zituen aipatu taldeak era horretako ekimen kolektiboek garrantzi berezia ematen dieten hiru alderdiak (Tarrow, 1998):

- Agintariei desafio egiteko ahalmena garbi ikusten da aipatu ditugun ekintzetan. Abildade berezia erakutsi zuten 'Demoek' Iparraldeko erakunde entzutetsuenetako bi barrengarri uzteko: Kontseilu Nagusia eta Departamenduko artxibategiak.
- Bestalde, eurenganako elkartasuna bultzatzeko gaitasuna ere erakutsi zuten 'Demoek', begi onez ikusi baitzituen jende askok haien ekintzak. Horren erakusle dugu Biltzarreko aktak lapurtzeagatik epaitu behar zituzten hamabost militanteen aldeko prentsaurrekoa, haien aldeko agiria izenpetu baitzuten Iparraldeko 24 historialarik, abokatuk, notariok eta unibertsitate-irakaslek.
- Azkenik, egonezina sortzeko ahalmen horren zergatia da indarkeriaren mehatxua ekartzen dutela gogora ekintza ikusgarri horiek. Iparretarrak erakundeak ia 30 urtez eginiko ekintza armatuek gogorarazten dute, izan ere, badagoela Iparralden giro egokirik ekintza erradikalagoetara jotzeko, baldin eta agintarien itxikeriak jendearen frustrazioa eta amorrua areagotzen badute.

▼ 'Demoen' garrantzia

Garrantzi izugarria dute 'Demoek' iparraldeko testuinguru politikoan. Disidentziarenugarra piztuta eduki zuten 2000tik 2003ra bitartean, departamenduaren aldeko mugimendua berregituratu zen garaian hain justu. Horrez gain, abertzaletasuna gizarteratzeko ezinbesteko talde bilakatu zen, eta hainbat gazte erakarri zituen ekintza gero eta erradikalagoetara. Azkenik, baldintzatu egin zuten Iparraldeko gainerako eragileen estrategia (Euskal Herri osokoena ere esango genuke), bi alderditatik baldintzatu ere: batetik, desobedientziaren ahalak erakutsi zizkien ohiko estrategietan ziharduten erakundeei (Baterari, adibidez); bestetik, desobedientziaren ahalak erakutsi zizkien indarkeria-estrategia onartzen zutenei, eta alternatiba berri bat plazaratu zuten, ordura arte apenas ezagutzen zena.

Laburbilduz, 2000ko erdialdera jo zuen gailurra 1994-1997 bitartean abiatutako protesta-zikloak: a) gatazka biziagotu egin zen, b) nabarmen geratu zen departamenduaren aldarrikapena oso zabaldua zegoela gizarartean, c) hedapen geografiko handia zuen aldarrikapenak, ez zen soilik hiri barruko auzia. Mobilizazio-ziklo hazkor horren adibide nabarmenena azkenik, hau izan zen: d) UDF eta RPRko zuzendaritzek bultzatutako kontra-mugimenduen sorrera.

Departamenduaren aldarrikapenak arrakasta izan zuen arren, haren aldeko mugimendu bateratuak ez zuen lortu jarduerari eustea, mugatuta zegoelako egitura aldetik, eta hainbat aldaketa izan zirelako aukera-egituran. Nolanahi dela ere, beste mobilizazio-ziklo bat abiatu zen 2003ko hasieran, Raffarinen gobernuak deszentralizazioaz bultzatutako eztabaidaz baliatuta.

▼ Ondorio gisara

Azpimarratu beharrekoa da abertzaleak izan zirela aldarrikapenaren bultzatzaile nagusiak. Alderdi sozialistako hautetsiek, baita zentroko eta eskuineko askok ere, euskal nortasunaren alorreko hainbat eskakizun bereganatu behar izan zituzten, departamendua eskatzearekin batera; besteak beste, euskararen ofizialtasuna. Iparraldeko sektore ia guztiek onartzen dute gaur egun eskari hori (baita Hautetsien Kontseiluko Lehendakariak ere, Iparraldeko erakunde politiko gorenak!). Alde horretatik, nabarmena da orain hamarkada batzuk zegoen egoerarekiko diferentzia.

5

Garai berriak mugimendu abertzalearentzat

Dagoeneko aztertu dugunez, hirugarren erreakzio periferikoa agertu arte ez zen eratu –1960ko hamarkadan– mugimendu abertzalearen erantzun antolaturik. Dena dela, hegoaldeko abertzaleen eraginak, indar eta garapen ideologiko handiagoa zituenez, are gehiago nahastu zuen berez ere nahiko konplexua zen mugimendu abertzalea.

Beraz, ezkerre/ eskuina ohiko banaketaz gaindi, Iparraldeko erakunde abertzaleek beste banalerro bat ere bazuten: ENAMen irizpideak onartzea edo ez. Genioenez, Iparraldeko mugimendu abertzalearen izaera aurrerakoa zela medio eragin zuen ENAMen aipatu zatiketa: a) batetik, Euskal Batasuna. Erakunde horrek onartu egin zuen hasieran ‘lehentasunezko frontearen’ teoria, hau da, gaitzetsi egiten zuen IKren jarduera armatua, baina onartu egiten zuen ETAK Hegoalden zerabilena; eta, b) bestetik, EMA. Alderdi horrek ez zuen onartzen ENAMek Ipar Euskal Herrian muturra sartzea, Iparraldea borroka-eremu autonomoa zela baitzioen. Hortaz, IKren jarduerarekin bat zetorren EMA, ENAMen estrategiari jaramonik egin gabe. Are konplexuagoa bihurtu zuen egoera beste faktore batek: alderdi abertzale moderatuak ere –EA eta EAJ– Iparraldera hedatzeko ahaleginetan zebiltzan.

Dena dela, bateratze-prozesuari ekin zion Iparraldeko mugimendu abertzaleak 1990eko hamarkadaren erdialdera. ENAMen auto-kritikak (Iparraldearekiko jokabidea zela eta) erraztu egin zion bidea bateratze horri. Hortaz, Abertzaleen Batasuna sendotu zen, pixkanaka, Iparraldeko abertzaleen erreferentzia-mugimendutzat. ABren jarrera posibilistari esker, Ipar Euskal Herriko aspaldiko bi eztabaida nagusien erdi-erdian aritu da erakunde hori: garapen-estrategiei eta erakunde propioak sortzeari buruzkoetan. Hamarkada luzeak eman ondoren kanpotik etorritako estrategiak eta diskurtsoak lantzen, ABren sendotzeak erabat aldatu zituen gauzak, gizartean onespren handia zuten dinamikak jorratzen bait-

zituen. Dinamika horiez baliatuz, abertzaletasun-dosiak –gutxika eta pixkanaka– gizarteratzen saiatu zen AB. Ez zen lantegi erraza, duela gutxi arte ez baitzuen ezer jakin nahi Iparraldeko gizarteak gai horietaz. Horrenbestez, garapen-politika publikoei eta erakunde propioei buruzko eztabaidaguneetan sartu ziren abertzaleak lehenbizi; ondoren, gauzatu beharreko zeinahi dinamikaren ezinbesteko osagai bihurtu ziren.

Orain arte idatzitakoa errepasatu ondoren, saiatuko gara aztertzen mugimendu abertzaleak Ipar Euskal Herrian izan dezakeen bilakaera. Lehenik, 1) 2001eko hauteskunde kantonaletako emaitzak aztertuko ditugu, mugimendu abertzaleak hauteskundeetan inoiz izan dituen emaitza hoberenak izan baitziren; 2) abertzaleen arteko azken zatiketak aztertuko ditugu (AB eta Batasunaren artekoa); 3) mugimendu abertzale moderatuaren mugak behatuko ditugu (Elgar-Ensemble erakunde euskaltzalearen sorrera); eta, 4) departamenduaren aldeko Batera plataformaren inguruan talde abertzaleek eratu duten estrategiaren ardatz nagusiak azalduko ditugu.

Ezinbestekoa deritzogu, bestalde, aztertzeari nongotasun- edo nortasun-sentimenduek azken hamarkada hauetan izan dituzten aldaketak. Gure iritziz, nortasun-sentimenduen aldaketa da egoera berri honen euskarria.

NORTASUN-SENTIMENDUAK ALDATZEN

Orain arte jorratu duguna berriro aztertuz, hainbat aldaketa atzematen dira Iparraldeko sistema politikoan. Aldaketa horiek direla medio, honako hau aurreikustea balegoke, gure ustez: euskal nortasun-sentimenduaren sendotzea epe labur edo ertainera.

Bertako araubide kulturaletan oinarritutako harreman-eredua izan zuten Iparraldeko herrialdeek XX. mendearen erdialdera arte edo. Frantziako Iraultzaren ondoren ez zen sortu Ipar Euskal Herrian elite ekonomikorik, ikuspegi abertzalean oinarriturik sinbolo etnikoetatik mobilizazio etniko-politikorako jauzia bultzatuko zuenik, Bizkaian eta Gipuzkoan ez bezala. Dena dela, Frantziako estatu-erakuntzaren sendotasuna ikusirik, espero zitekeena baino gehiago iraun zuten euskal kulturak eta hizkuntzak. Elizaren

–indar handia zeukan herrietan– eta herri xehearen arteko loturari esker biziraun zuen euskal izaerak Iparralden.

XX. mendeko lehen hamarkadan, ordea, hainbat faktore gehitu zitzaizkion gizarte tradizionalaren krisiari: a) derrigorrezko hezkuntza eskola guztietan frantsesez emateko aginduaren ondorioak, b) zentroaren eta periferiaren arteko harreman-eredu berria. Estatuaren ikuspegi zentralistarekin bat zetozen hainbat jauntxoren esku geratu ziren harreman horiek, c) desoreka sakona Iparraldeko kostaren eta barrualdearen artean: bizitasun ekonomiko handia zeukan kostaldeak; barrualdea, berriz, gainbehera zihoan, d) nekazaritza nagusi zuen garapen ekonomikoko ereduaren amaiera, eta, e) gazte ugari hartu zuten parte bi mundu-gerratan, hau da, Frantziagatik hil zuten edo hil ziren euskal gazte asko, ordura arte urrun samarretik ikusten zuten nazio bategatik.

Hortaz, modernitatean sartzeak beste nortasun bat aurkitzea ekarri zien Iparraldeko euskaldunei: frantses nortasuna. Euskal nortasun-sentimenduari kontrajarria zen nortasun berria. Tradizioarekin, ideia zaharkituekin uztartzen zuen euskaltasuna frantses modernitateak. Ondorioz, erabat eten ziren ordura arteko gizarteratzeko moduak. Horren adibide dugu gurasoengandik seme-alabenganako euskararen transmisioak izan zuen krisia, zenbait kultur adierazpenen desagertzea (maskaradak...), eta abar. Laburbilduz, arrazional-instrumental kutsu nabarmena zuen modernitateak Ipar Euskal Herriko euskaldunentzat, baita frantses-kutsua ere.

Oso bestelakoa da egungo egoera, ordukoarekin alderatuta, euskal nortasun-sentimenduaren berpizkundera nabari baita, ordezkari sozial, kultural, ekonomiko eta politikoen artean batik bat, baina baita herritar arrunten artean ere. XXI. mendearen hasierako egoera eta duela bi hamarkadakoa arras ezberdinak dira, itxura batean bederen:

Garai batean gainbehera ari ziren hainbat festa berpizten ari dira egun (Itzaina & Ikardo, 1998). Bestalde, ospakizun horien eduki simbolikoa (pastoralena, adibidez) frantses nortasun-sentimendua sendotzeko erabiltzen zen orain gutxira arte; gaur egun, aldiz, euskaldun izatearen ‘harrotasuna’ aldarrikatzen da ospakizun horietan. Horrez gain, garai bateko kutsu probintzialista utzi eta mugaz gaindiko euskal komunitatea irudikatzen da egun aipatu ospakizunetan

---

(Haritschelhar, 1986; Fourquet, 1990; Fernández, 1993, Etchecopare, 2001).

1980ko hamarkadan ez hautetsiek ez Iparraldeko gizarteak ez zuten euskal departamendua aipatzerik ere nahi. Gaur egun, aitzitik, gero eta hedatuagoa dago Biarnotik bereizteko gogoia eta euskal departamendua sortzekoa, zatiketa politiko, ekonomiko eta kulturaleraz gaindi egon ere (Chaussier, 1997, 1998, 2002; Ahedo 2003).

Frantziako Konstituzioaren 2. artikulua (“Frantsesa da Errepublikaren hizkuntza”) inork gutxik jartzen zuen zalantzan duela hamarkada batzuk; gaur egun, berriz, adostasun handia dago Ipar Euskal Herrian honako honetaz: koofizialtasuna behar du euskarak bizirik irauteko (Garapen Kontseilua, 2003; Hautetsien Kontseilua, 2002 eta 2003).

Politikagintzari dagokionez, ikuspegi lokalista zen nagusi orain gutxi arte (udalerrria, kantonamendua, barrutia gehienez ere); egun, ordea, Ipar Euskal Herri osoa hartzen da kontuan, 1992an abiarazitako garapen-ekimenei esker (Chaussier, 2002; Ahedo, 2003; Ahedo, 2003b).

Urte hartatik aurrera Iparraldeko elite lokalek, sozialek, kulturelek eta politikoekeginiko hausnarketa kolektiboa dela-eta, onartu egin zen, azkenik, nortasun-sentimenduak daukan garrantzia, euskal lurraldeen arteko zatiketa gainditzeko funtsezko tresna baita: a) kostaldearen eta barrualdearen arteko ardatza egituratzen du, b) mugaz bestaldeko erakundeekiko elkarlana erraztu egiten du, c) Iparraldeko sinergiak sustatzen ditu, d) erakunde propioa (departamendua) aldarrikatzeke oinarri da, e) Biarnotik eta Akitaniako gainerako herrialdeetatik bereizteke Ipar Euskal herria, edo, f) bertako garapen-dinamika bat justifikatzeko arrazoitzat erabil daiteke, Parisko agintarietarik bultzatu zain egon beharrean (Garapen Kontseilua, 1997, 2000, 2003).

▼ Euskal nortasunaren berpizkundera

1990eko hamarkadan hasi zen gairatzen krisia euskal nortasuna, hainbat faktore zirela medio. Honako hauek, besteak beste: 1) bertako erreferentziak behar zituzten herritarrek, globalizazioak zekarren uniformizazio kulturalari aurre egiteko; 2) mugaz bestaldeko erakundeekiko elkarlana, horri esker ohartu baitziren Iparraldeko eragileak oso ingurune mugatua dutela, batetik, eta lurraldetasuna aldarrikatzeak badakarrela hainbat onura, bestetik, 3) garapenaren bultzatzaile unitate lokalak sendotu izana Frantzian.

Baina, batez ere, bertako antolamendua eta erakundeak lortzeko estrategiak eragin zuen aldaketa, alderdi ekonomikoa nortasun-alderdiarekin elkartu baitzuen. Bai antolamenduari bai erakunde propioak izateari dagokienez, Iparraldeko eragile guztiek jotzen dute euskal onuragarritzat nortasun-sentimendua, Iparralderen garapena bultzatzen baitu, baita erakunde propioak izateko justifikazioa ematen ere.

Bi oinarri horiek kontuan harturik, eta euskal mugimendu abertzaleak bietan egindako lana ikusirik, errazago ulertzen da zer dela-eta berpiztu den euskal nortasun-sentimendua festa-ospakizunetan, euskal kulturaren eta hizkuntzaren aldeko ekimenetan, departamenduaren aldeko jarreran, edo alderdi abertzaleek hauteskundeetan aspaldian izan duten boto-hazkunderan.

PAYS BASQUE NORTASUN BERRIA

Baina, euskal nortasunaz gairatzen bada Iparralderen fenomeno bitxi bat. Normalean, periferiako gatazka guztietan, bi nortasunen arteko polarizazioa eta enfrentamendua sortzen da: nortasun bat instituzionalizatua egoten da (frantses nortasuna – estatu frantsesa), eta bestea, berriz, politikoki nola gauzatuko ibili ohi da (euskal nortasuna – euskal estatua – autonomia / departamendua). Ipar Euskal Herrian, ordea, bada bi nortasun horien arteko beste nortasun-sentimendu bat: Pays Basque nortasuna. Euskal kultura eta hizkuntza ditu oinarri aipatu nortasunak, eta horiez baliatzen da Iparralderentzat bertako erakundeak eskatzeko. Hirugarren nortasun-sentimendu horrek, baina, onartu egiten ditu Errepublikaren printzipioak, baita, ondorioz, Iparralde Frantziaren parte izatea ere. Hortaz, honela moduz laburtuko genuke ‘Pays Basque nortasuna’: “Euskaldunak Frantzian, frantsesak Iparralderen”.

▼ Pays Basque nortasuna

Normala da nortasun-sentimendu hori beste batekin parekatzea, hots, Hegoalden “euskaldun bezain espainol” sentitzen direnena-rekin. Ez dugu uste, ordea, konparaketa egokia denik. Alde bate-tik, euskal-espainol nortasun bikoitz horrek nortasunaren biga-rren aldea (espainola) azpimarratzen du gehienetan; Pays Basque nortasunak, aldiz, euskal nortasuna hartzen du oinarri-tzat. Bigarrenik, nortasun anizkuna sendotutako bi nortasun abia-puntu dituela sortzen da; Pays Basque nortasuna, ordea, fran-tses nortasuna nagusi den testuinguruan agertu da. Hirugarrenik, eta aurrekoari loturik, nortasun anizkunak nortasun espainolare-kin nahasteko joera du Hegoalden; Iparralden, aldiz, Pays Basque nortasuna euskal nortasunarekin nahastea gerta liteke, eta hura sendotzea.

Zertan gauzatzen den ‘Pays Basque nortasuna’? Hainbat dikoto-mia gainditzen laguntzen du: Iparralderen desegituraketaren aurka egiteko, lurralde-batasuna aldarrikatzen du; bertako administrazio-rik ezari aurre egiteko, departamendua eskatzen du; Errepubli-karen uniformetasunaren kontra, euskal nortasuna lehenesten du. Jakina denez, Iparralderen lurraldetasuna aitortzea, kostaldearen eta barrualdearen arteko egituraketa eta euskal nortasuna onartzea alderdi abertzaleen eskakizunetako batzuk dira, edo, zentzu zaba-lagoan, euskaldun sentitzen diren Iparraldeko herritarrenak. Iparraldeko ordezkari politiko askok, ordea, onartzen dituzte eska-kizun horiek, abertzale ez diren arren; besteak beste, Inchauspek (RPR), Maitiak (PS), Gimenezek (UDF) edo Lissarrek (Berdeak). Nekez uler daiteke aipatu politikarien jarrera Iparraldeko nortasun-azia dikotomiaren ikuspegitik begiratuz gero, hau da, euskal nor-tasuna frantses nortasunaren aurka. Hortaz, erdibideko eremurik behar du egon, bitariko nortasuna alegia. Nortasun euskaltzale eta errepublikazalea.

▼ Nortasun euskaltzalea eta errepublikazalea

Errepublikazalea diogu, zeren eta Iparralden nortasun-sentimendu horren aldeko direnek ez dute Frantziako *statu quo*a ukatzen; euskaltzalea, berriz, departamendua eta euskararen ofizialtasuna eskatzen dutelako euskal nortasuna babesteko, beren alderdietako zuzendaritzei aurre eginez zenbaitetan.

Gure iritziz, lehendik ere bazen Iparralden 'Pays Basque nortasunik' –gogoratu kristau-demokraziaren eta euskal kulturaren arteko lotura aztertu dugun atala–, baina 1990eko hamarkadan hasi zen nabarmentzen, hainbat arrazoi zirela medio.

Lehenik eta behin, garapen-dinamikak objektibo-izaera ematen dio lurraldeari (Ipar Euskal Herria), hasieran erakunde propiorik aldarrikatzen ez bada ere. Objektibo bihurtze horren ondoren, jarduera politikorako esparrua zehaztu zen: Ipar Euskal Herria. Erakundeei zegokienez hutsaren pareko izaten jarraitzen zuen arren, eragile guztiek (gobernu-ordezkariek, abertzaleek, hautetsiek...) onartu zuten Iparralde zela politika publikoak gauzatzeko lurralde-esparrua. Pérez-Agotek dioenez (1999), eragileek izaki bati izaki sozial izaera (Iparralde) aitortzeak sortze-bidean jartzen du hura (garapen-politika publikoak), eta bultzatu egiten du nortasun-sentimendua ('Pays Basque nortasuna').

Baina ez zuten eragile lokalek bakarrik bultzatu esparru lokala Ipar Euskal Herria izate hori, eta beste pauso bat ere eman zen bide horretan: administrazioak berak sustatu zuen dinamika hori: lehenbizi, 'Pays Basque 2010' prozesua abiarazi zuen; ondoren, Hautetsien Kontseiluaren eta Garapen Kontseiluaren sorrera onetsi zituen, baita garapen-estrategia arautu ere; azkenik, izenpetu egin zituen 1997ko CIADT, 2000ko Plan Kontratua eta 2001ko Hitzarmen Berezia (117).

Aipatua dugunez, 1995ean jarri zen martxan gizarte zibilaren (Garapen Kontseilua) eta politikarien (Hautetsien Kontseilua) asmoak biltzen zituen egitura bikoitza. Bi erakunde horiek zehazten dituzte Iparralderen garapenaren ardatzak. Kasualitatez edo, ardatz horien inguruan oinarritu zuen mugimendu abertzaleak aurreko hamarkadetan euskal nortasuna sendotzeko estrategia: euskal kulturaren eta hizkuntzaren alde jardutea, kostaldearen eta

barrualdearen arteko harremanak egituratzea, eta mugaz bestaldeko euskal herrialdeekin harremanak sendotzea.

Baina, erakundeetatik kanpo begiratuta ere antzematen da 'Pays Basque nortasunaren' indartzerik: euskal kultur adierazpenen berrindartzean (18), herritarren jarrera-aldaketan euskararen irakaskuntza dela eta, komunikazio-alorrean ('La Semaine du Pays Basque' sortu zen, 'Sud-Ouest' egunkariaren Pays Basque edizioan sartzea eskatu zuen Zuberoak, Radio France Pays Basque...), eragile politiko eta ekonomikoen egituraketan (Baionako Merkataritza eta Industria Ganbera, ELB, CFDT Pays Basque, PS Pays Basque...), kontzejuen arteko egituraketan (Ipar Euskal Herriko Auzapezen Biltzarra, Euskal Kulturaren aldeko Kontzeju Arteko Sindikatua), alor ekonomikoan (Herrikoa, Hemen, Euskal Herriko Kola Alternatiboa, IparLait, Akerbeltz...), kirol-alorrean (Biarritz Olympique-Pays Basque, Tour de France).

Azter dezagun, bestalde, Iparraldeko hautetsi ezagunen diskurtsoa, eta ikus dezagun zer dela-eta aldatu zuten irizpidez Inchauspek, Lamassourek, Grenetek... euskal departamenduaz, euskararen ofizialtasunaz eta Baiona hiriburu izateaz. Gure ustez, 'Pays Basque nortasunak' eragin zuen hautetsi horien iritzi-aldaketa (19)

Goiztxo da oraindik 'Pays Basque nortasunaren' osagaiak zehazteko, ez baitauka oraingoz bideratuko duen mugimendu politiko sendoturik, euskal eta frantses nortasunak ez bezala. Alabaina, baliteke laster aldatzea egoera hori, orain sortu baita Iparralden erakunde politiko berri bat, Elgar-Ensemble, UDFko hainbat hautetsi kristau-demokratek bultzatua. Hegoalden ez da oharkabean pasatu erakunde horren sorrera.

▼ **Elgar-Ensemble: ‘Pays Basque nortasunaren’ adierazpide politikoa**

Hona hemen alderdi horrek dakarren nobedadea: ohiko irizpide politikoen arabera bereizi beharrean, Iparraldeko kultura eta erakundeak aintzatestea duela oinarri. Martxoko hauteskunde kantonaletara aurkeztekoa den erakunde horretako buruzagi batek (Peio Labegerie) dioenez, Elgar-Ensemblearen helburua da Iparraldeko politikagintzako bi alderdi-motaren arteko hutsunea betetzea, frantses nortasuneko alderdien eta euskal alderdi abertzaleen artekoa alegia. Labegeriek dioenez, “zubi-lana egin nahi dugu Ipar Euskal Herriko bi zibilizazioen artean: frantsezen/euskaldunen eta frantses eta euskaldun sentitzen direnen artean”. Oker ez bagara, Iparralden sortzen ari den nortasun berriaren lehenbiziko adierazpide politikoa jaioa da.

Laster mintzatuko gara berriro gain horretaz.

MUGIMENDU ABERTZALEAREN SENDOTZEA

Nortasun euskaltzalearen eta mugimendu abertzale antolatua-
ren sendotzeaz jarduteko onena, beharbada, hauteskundeetako emaitzak ditugu. 2001eko hasierako hauteskunde kantonalek abertzaleen gorako joera nabarmendu zuten; izan ere, udal hauteskundeetan eta Kontseilu Nagusirakoetan ordura arte sekula eskuratutako boto-kopuru handiena bereganatu zuten abertzaleek urte hartan: 10.000 hauteslek baino gehiagok bozkatu zituzten Abertzaleen Batasunaren zerrendak, hautesle-errolaren %12k (20).

▼ **2001eko hauteskunde kantonalak**

Alde kualitatibotik begiratuta, aurreko legealdian baino askoz ere udal-ordezkarri gehiago lortu zituzten Iparraldeko abertzaleek hauteskunde haietan. Halaber, hautsi egin zuen ABk aspaldiko uste bat (“abertzaleak ez dira gai erakundeak kudeatzeko eta haien buru aritzeko”), Baionako zerrenda abertzaleko bi ordezkarri sartu baitziren Udal Kontseiluan. Horiez gain, beste bi hautatu zituzten Greneten zerrenda bateratuan. Hortaz, Iriart bihurtu zen mandatarri nagusi 3.500 biztanletik gorako Iparraldeko herri bakarretakoa batean (Hiriburu), eta Jean Michel Galantek Baigorriko kantonamenduko kontseilari nagusi kargua bereganatu zuen, departamenduko hauteskundearen bigarren itzulian gehiengo kualifikatua lortu baitzuen.

Badirudi, bada, hainbat aukera ari zaizkiela agertzen Iparraldeko abertzaleei. Alabaina, egia ematen duen arren euskaltzaleetasuna sendotzen ari dela Ipar Euskal Herrian, urruti dago oraindik ere abertzaleen arteko erabateko elkarlana. Lan honek ez ditu aztertuko abertzaleen sendotzea muga dezaketen hainbat faktore (ETAren indarkeriak Iparralden izan duen eragina, edo azkeneko hauteskunde presidentzialetan sortutako egoera berezia). Nolanahi dela ere, kontua da aurreko hamarkadarekin alderatuz gero egoera kua-
 litatibo oso bestelakoa duela egun Iparralde. Horren adibide esan-
 guratsuenetakoa hauxe dugu: mugimendu abertzaleak pribilegioz-
 ko lekua bereganatu du Ipar Euskal Herriko sistema politikoan eta
 hauteskundeetan.

MUGIMENDUU ABERTZALEAREN BANALERRO BERRIAK

Bi helburu jarri zizkion bere buruari Abertzaleen Batasunak 1990eko hamarkadaren amaieran. Oraintsu aztertu dugunez, lortu zuen ABk Iparraldeko garapenari buruzko eztabaidaren erdi-erdian kokatzea, baita Ipar Euskal Herriko gizartearen aldarrikapen han-
 dienetako baten bultzatzaile izatea ere: bertako erakundeak. Baina
 –genioen– bazuen ABk beste egitasmo bat ere: indarkeriaren garaia
 amaiaraztea.

1990eko hamarkadaren amaieran, artean, hainbat joera zeuden ABn indarkeria zela eta. Sektore historiko batzuek arbuiatu egiten zuten bai ETAren bai Iparretarraken borroka armatua arrazoi etiko-
 engatik. Beste sektore batzuek kaltegarri zeritzoten Iparretarraken
 borrokari, abertzaleek sostengu eskasa ematen ziotela eta. Alabaina,
 nahiko begi onez ikusten zuten ETAk Hegoalden zerabilen jardue-
 ra. Azkenik, beste abertzale batzuek zioten borroka armatua mugaz
 bi aldetara zela tresna eraginkorra. Horrenbesteko jarrera-aniztasu-
 na ikusirik, ABk alde batera utzi nahi izan zuen indarkeriaren legi-
 timotasuna bai/legitimotasuna ez eztabaida, eta ez zuen horretaz
 irizpide garbirik azaldu jendaurrean. 1998tik aurrera, ordea, aldatu
 egin ziren gauzak.

Urte horretan izenpetu zuten Hegoaldeko indar abertzaleek, IU-
 EBk eta beste zenbait erakunde eta taldek Lizarrako Ituna. “Bada
 gatazka politiko bat Euskal Herriaren eta Espainia zein Frantziaren
 artean”, zioen Itunaren agiriak. Indarkeria ere gatazka horren adie-

razle litzateke, itunkideek ziotenez, eta, horregatik, konponbide politikoa behar zuen izan. Itun hura sinatzearekin batera su-etena aldarrikatu zuen ETAk. Handik egun batzuetara, bat egin zuen IKk ere su-etenarekin. Hiru hamarkadatan indarkeria jasan ondoren, itxaropenari leiho bat zabaldu zioten euskal herritarrek. Mila bat lagun hil zituen alde batekoen zein bestekoen indarkeriak hiru hamarkada horietan, ehunka izan ziren torturatuak, milaka eta milaka atxilotu zituzten polizia-indarrek, eta milaka bizi izan ziren ETaren mehatxupean (Ormazabal, 2003).

Baina 1999ko amaiera aldera zapuztu ziren euskal herritarren itxaropenak, su-etena hautsi egin baitzuen ETAk. Erakunde armatuak zioenez, abertzale moderatuen (EA eta EAJ) epeltasunagatik ez zen behar besteko aurrerapausorik eman (21). HBko hainbat militantek ez zuten batere ongi ikusi ETAk berriro armei ekitea. Ikusirik HBren zuzendaritza isilik zegoela eta ez ziola beste su-etena bat eskatzen ETari, HBtik alde egin eta Aralar sortu zuten aipatu militantek. Iparralden, ordea, are larriagoak izan ziren su-etena hautsi izanaren ondorioak.

Izan ere, ETaren jarrerak ABko militanteengan eragindako egoenezinaz gain, beste faktore batek ere esku hartu zuen Iparraldeko giroan. Hegoaldeko abertzale erradikalak Iparraldeko kideko mugimenduei hurbiltzen hasi ziren 90eko hamarkadan, 80koan IKren jardueraren aurka azaldu izanaz autokritika egin ondoren. Bat egin zuten mugaz alde bietako hainbat gazte-erakundek, preso-en aldeko elkarteek, talde kulturalak... Horrekin batera, 1999tik aurrera gero eta nabarmenagoak ziren ETaren joan-etorriak Frantzian, eta, aldi behin, enfrentamendu armatuak ere izaten ziren frantses poliziaren eta ETAkideen artean. Zurrumurruak ziotenez, beste talde armatu bat sortzekoa zen Iparralden, edo -agian- ETA Iparralden ekintzak egiten hastekoa (22).

▼ Beste zatiketa bat

Momentu hartantxe, hain justu, proposatu zion HBk Iparraldeko ezkerreko mugimendu abertzaleari (AB) biak bat egitea. Aipatu berri ditugun gertakariak zirela medio, ezezkoa eman zioten proposamenari ABko biltzarkide gehienek. Honako kontraproposamen moduko hau egin zuten ABko militanteek: a) AB eta HB politikoki ongi bereiztea erabaki zuten, eta b) ETari su-etena eskatu zioten, eta Lizarrako prozesuak zabalduetako bideari berriro ekiteko deialdia egin zuten. ABren erabaki hori zela eta, erakundetik joan egin zen Batasunatik hurbilen zegoen sektorea. Hortaz, handik aurrera libre zituen eskuak ABk bere kasako estrategiari ekiteko.

Testuinguru horretan, gero eta gutxiagotan izaten zen IKren berririk. Azkenik, 2000ko amaiera aldera, egin zuen azken atentatua. ABk, berriz, hautsi egin zuen indarkeriarekiko nolabaiteko anbiguotasunak eragiten zion isolamendu soziala, eta departamenduaren aldeko mugimendu zabala bultzatzen jarraitu zuen PS, UDF eta RPRko hainbat hautetsirekin batera.

Zatiketaren ostean ABk harturiko jarrerak (militanteen % 80k onetsia) baditu kontuan hartu beharreko hiru alderdi:

- Batetik, AB bihurtu zuen Iparraldeko mugimendu abertzalearen erreferentzia nagusi. ABn geratzea erabaki zuten militanteek ENAMekin lotura sinboliko estuak izan arren, gazte askok eta militante dinamikoenetako zenbaitek ere ezinbesteko ikusi zuten haustura. Militantziaren %20 galtzea kolpe handia izan zen, baina, hala eta guztiz ere, aurrera egiteko adina giza baliabide bazuen ABk. Bestalde, ABn segitu zuten hainbat militante historikok: Abeberry, Galant eta Iriartek, besteak beste.
- ABren Biltzarrak erabakitako ildo estrategikoak ETArekiko lotura sinbolikoekiko haustura ekarri zuen, prozesu soberanista zibilaren alde agertu baitziren militanteak, Lizarra-Garaziko bideari jarraiki. Amaitua zen, bada, ABren betiko jarrera hartzerik eza borroka armatua zela eta. Hartara, inongo erakunde armaturen zeharkako menpekotasunik ez zuen jada ABk, eta behin betiko nagusitu zen estrategia politikoa, inoren eragin militarren gainetik..

- Hortaz, mugimendu abertzalearen betiko esparrutik haratago hedatzeko moduan zen AB, hau da, beste sektore aurrerakoi eta euskaltzale batzuk bereganatzeko moduan. Sektore horiek ez zuten ordura arte bat egiten ABrekin, indarkeriari buruz jarrera garbirik ez zuelako erakunde abertzale horrek.

Dena den, ABren hausturak eta Batasunaren sorrerak beste banalero bat sortu zuen Iparraldeko ezkerreko mugimendu abertzalean. ABko militanteak aurreko hamarkadetan baino trinkoago ageri ziren, 2001eko Biltzarrak onetsitako estrategia soberanista zibila zela eta, baina harrezkeroztik ere izan zuen barne tirabirarik hauteskundeetarako aliantzak zirela medio.

2004ko hauteskunde kantonaletarako estrategiak, adibidez, hautsak harrotu zituen ABn. Hasieran, abertzale guztien arteko plataforma bateratua zuen lehentasuna ABk. Autodeterminazio-eskubidea eta Bateraren aldarrikapenekin bat egitea izan behar zituen ardatz –besteak beste– aipatu plataformak. Proposamen horiek, gainera, erraz onar zitzaketen PNBk, EAK eta Batasunak. ETari su-etenaren eskatzeak ekarri zuen, baina, eragozpen handiena.

Abagune horretan, ikusirik PNBk ez zuela eztabaidetan parte hartzeko asmorik (alderdien arteko elkarrizketen emaitza jakin ondoren erabakiko zuela bere jarrera esan zuen PNBk) eta Batasunak ez zuela ETari su-etenik eskatzeko asmorik, agiri-zirriborro bat prestatu zuten alderdietako ordezkariak. Alderdi bakoi-tzaren biltzarrak eman behar zion onespina agiriari. ABk, ordea, ez zuen bat egin zirriborroarekin eta hauteskundeetara bere kasa aurkeztea deliberatu zuen.

Berehala ekin zioten alderdietako propaganda-sailek porrotaren errua besteari bizkarreratzeari. ABk jaso zituen zaplazteko handienak. Izan ere, ez dirudi oso zentzuzkoa ABko ordezkariak onartzea ETaren su-etenaren gaia saihesten zuen konpromisoa eta ABko militanteek ez berrestea. Ezin jakin zer barne-eztabaida izan zituen ABk hori gertatzeko, baina erabakiaren arrazoi batzuk bederen badakizkigulakoan gaude.

Alde batetik, bistakoa da zatiketaren zauriak ongi orbaindu gabe zeuzkala artean ABko zenbait militanteak (23). Nolanahi dela ere, nolabaiteko alderdikeria taktikoaren ondorio izan zen –gure ustez– hauteskunde kantonaletarako adostasunik eza. Alderdiek elkarrekin adostutako formulak (ETari su-etenaren eskatzea anbiguotasunez

---

saihesten zuen) haserretu egingo zituen ABko hainbat sektore historiko, ez baitzuten inoiz onartu eskari hori. Sektore horiek konforme ziren 2001eko konponbidearekin. Bestalde, plataforma bateratuan aritzeak ABren ondare politikoa hipotekatzea zekarren, PNBk zer erabakiko zuen ez baitzekien artean. Izan ere, PNBk bere kasa aurkeztea erabakitzen bazuen, hura izango zen Iparraldeko 'marka propiodun' indar abertzale bakarra; ABk, aldiz, Batasunarekin eta Earekin 'partekatu' beharko zituen emaitzak. Beraz, baliteke ABk ez nahi izatea bere ahalmen elektoralak (PNB, EA edo Batasunarena baino zortzi bider handiagoa) plataforma bateratu batean urtzerik, PNBk bere kasako emaitzak erakusten zituen bitartean.

Frustrazioa eragiteaz gain, barne-tirabirarik ere sortu zuen ABren jokabideak. Matalaz deituriko korronteak –besteak beste, Bidart eta Ttote Etxebeste militante historikoak kide ditu– kritikatut egin zuen ados jartzeko ABren borondaterik eza.

Laburbilduz, nahiz eta AB bihurtu mugimendu abertzalearen erreferentzia nagusi, barne-tirabirak ez dira desagertu eta aldian behin krisiren bat sortzen da.

▼ **Duela 20 urte bezala**

Okerrera, ordea, krisi horien jatorria da, hots, Hegoaldeko hainbat diskurtso eta jokabide Iparraldera hedatu izana: EAJk su-etena eskatzen dio ETari Batasunarekin ezer adosteko aurrebaldintza gisa; Batasunak dio, berriz, ez duela horrelakorik egingo. Bi jokabide horiek ez dira Iparraldeko egoeraren ondorio, Hegoaldekoarena baizik. Alabaina, duela 20 urte bezalaxe, oztopatu egiten dute Iparraldeko mugimendu abertzalearen batasuna. Batzuk galdetzen hasiak gara geure buruari Iparralderen lagun arriskutsuena Hegoalde ez ote den...

ABERTZALE MODERATUEN MUGAK

Ohartuko zinetenez, abertzale moderatuak (PNB eta EA) ez ditugu apenas aipatu azterketa honetan. Izan ere, indar txikia dute bi alderdi horiek Iparralden. Hala eta guztiz ere, ezinbestekoa dugu horien azterketa ere egitea, PNBrena batez ere, azkenaldi honetan EAK baino egonkortasun handiagoa duela baitirudi. Gure iritziz, Iparraldeko mugimendu abertzalea sendotu egin zuen AB sortu izanak, baina badu gabezia nabarmen bat oraindik ere: ez dago abertzale moderatuen alternatibarik.

Hamabost urte paseak dira EA sortu zela; handik urte batzuetara, berriz, PNB eratu zen. Denbora iragan arren, ordea, ez dute abertzale moderatuek sustrai sakonik Iparraldeko baratzean; are okerrago, azken hauteskunde legegileen emaitzak ikusirik, badirudi atzeraka ere ari direla, pixkanaka. Zer dela-eta kostatzen zaien horrenbeste abertzale moderatuei Iparralden erroak botatzea? Lehendik ere esana dugunez, Iparraldeko mugimendu abertzalearen sorrera-testuinguruak badu horretan eragina. Baina badu horretan zerikusirik beste faktore honek ere: Hegoaldeko abertzale moderatuek ez dute batere hausnarketarik egin Iparralden abertzaletasuna bultzatzeko leudekeen bideei buruz. Gure iritziz, zuhaitza oker jaio zen, Iparraldean ezkerreko abertzaletasunak duen nagusitasunari aurre egiteko sortua baitirudi abertzaletasun moderatuak. Hala, logika horren araberakoa da PNBren eta EAren estrategia: ABtik nola edo hala bereizi beharraren araberakoa, alegia. Hortaz,

---

ABn dabiltzan abertzaleengana hurbildu nahi horrek beste eremu batzuk baztertzea ekarri die abertzale moderatuei, PNBri bereziki.

Baditu alderdi horrek ABk ez dauzkan hainbat aukera. Iparraldeko zentro-eskuineko hainbat hautetsiren jarrera euskaltzaleak abertzaletasun moderatua sendotzea ekar lezake, baldin eta elite horiek erakartzeko gai balitz. Oraindainokoa, frantses-nortasuneko alderdietan jardun dute elite horiek. 1990eko hamarkadan agertu ziren horren aztarna batzuk, eta Iparraldeko eliteko hainbat militantek abertzaletasun moderatura jotzeko asmoa azaldu zuten. ‘Pays Basque nortasunaren’ sorrera PNBrentzat mesedegarri zatekeen, berez, alderdi horrek jakin izan balu sektore haiek bereganatzen. Frantses errepublikanoak izan arren, Iparraldeko kulturgintza eta garapen politikoarekin gero eta konprometituagoak zebiltzan aipatu sektoreak.

Horregatik, gure ustez, Elgar-Ensembleren sorrera PNBren mugen sintoma litzateke. Jeltzaleek ez dute asmatu Iparralden, ez dute jakin helarazten horko sektore euskaltzale eta kontserbadoreei abertzaletasunaren ondare politikoa. Izan ere, PNB ez da AB: jeltzaleek badute erakusleihu bikain bat (EAEn abertzale moderatuek eginiko kudeaketa) Iparralden azaltzeko. Gure ustez, jeltzaleak ez dira ohartu daukaten erantzukizunaz, ez dira jabetu eurak direla egokienak Iparraldeko zentro-eskuinari honako hau erakusteko: lurraldearekin lotura estuena duenak kudeatzen du hobekien komunitatea. Jeltzaleak ez dira konturatu Frantzian izan den bila-kaeraz. Erregioen aldeko mugimenduak –mugatua izan arren– beste garapen-gune batzuk (tokian tokikoak) badaudela erakutsi die herritarrei. Pixkanaka, erregioek indarra hartu dute, tokiko antolamenduaren organo bihurtuz joan dira. Testuinguru horretan, EAJ baino egokiagorik ez zegoen herritarrei erakusteko nola kudeatu den Atlantiko aldeko komunitate ekonomiko nagusia.

▼ Aukera galduak

EAJk eskura zeukan baliabide politiko hori, baina apenas egin duen ezer Iparraldeko gizarteari egindako lana azaltzeko. Izan ere, Ipar Euskal Herriko gizarteari Hegoaldeko egoeraren beste aldean bakarrik erakusten diote, nahita erakutsi ere: giro iluna, gatazkatsua, gizarte egituratu gabea, beti liskarrean dabilena... Hegoaldearen irudi hori saldu nahian ari dira hainbat alderdi eta foro Iparralden. Lehendakaria, berriz, Londresen, Parisen, Madrilen, Hego Amerikan... ibili da bere proposamena plazaratzen. Alabaina, ez du oraindik aurkeztu bere Plana Ipar Euskal Herrian, agiriaren hitzaurreak berariaz aipatzen dituen arren Iparraldeko probintziak. Planaren bozeramaileak, orain artekoan behintzat, Savater eta Sarkozy izan dira Iparralden.

Iparralden, bien bitartean, beste mugimendu bat ari zen sortzen: Elgar-Ensemble. PNBren 'bezero' izan behar luketen haiexek bereganatu ditu, hain justu, erakunde berriak. Horregatik uste dugu abertzaletasun historikoak Iparralden gerora izan dezakeen eragina ez dagoela soilik PNBren esku. Jeltzaleek erakutsi egin behar diete Iparraldeko herritarrei gizarte bat gobernatzen duen alderdia direla, abertzaleek badakitela ongi kudeatzen, Madrilerara edo Parisera begira daudenek baino hobeto eta ilusio handiagoz, gainera. Epe laburrera, Elgar-Ensemblearen bilakaeraren arabera izango da PNBren etorkizuna. Elgarrek porrot egiten badu, beste aukera bat izango du PNBk bere ingurura erakartzeko hainbat sektore euskaltzale, oraindik ere frantses sentitzen direnak alegia. Elgar-Ensemblek aurrera egiten badu, aldiz, ona izango da hori euskal hizkuntza eta kulturarentzat, baina aukera handirik ez da izango ABz kanpo alternatiba abertzalerik sendotzeko.

Alderdi abertzaleen estrategia izan da, bada, erdi-erdian kokatzea Iparralden 90eko hamarkadaz geroztik izan diren bi eztabaida nagusietan. Dena den, gaur egun bertako erakundeak sortzea dute helburu nagusi abertzaleek, ikusirik garapen-estrategien mugak. Hurrengo lerrootan labor jorratuko dugu 2002az geroztiko mobilizazio-zikloari; ondoren, Iparraldeko abertzaleen strategiak aztertuko ditugu, bai Ipar Euskal Herriaren ezagutza instituzionalari bai gainerako euskal herrialdeekiko harremanei dagokienez.

1. 90eko mobilizazio-zikloa (1994-1999)

Komeni da, agian, 90eko hamarkadako mobilizazio-ziklo aipagarrienak berriro aztertzea, beste kapitulu batean horretaz aritu garen arren. 1994tik 1999ra bitartean, departamenduaren eskaria izan zen nagusi. Aldarrikapen horren euskarriek aldatu egin zuten azken bi mendeetako testuinguru politikoa.

Lehenik eta behin, lurraldetasunaren hiru interpretazioak –ekonomikoa, politikoa eta kulturala– bateratu egin zituzten eragile politikoez, garapen-estrategiak zekarren legitimotasunaz baliaturik. Lehenbiziko aldia zen Iparralden horrelakorik gertatzen zena. Hala, ‘Pays Basque 2010’ eta Antolamendu Eskemak sortutako itxaropena (‘aurrera doan herria’) oinarri hartuta, ikuspegi ekonomikoa (departamendua=garapena) ikuspegi kulturalarekin elkartu zen (departamendua=euskal kultura eta hizkuntzaren babesle), baita politikoarekin ere (departamendua=politikagintza herritarrei hurbiltzeko bidea).

Ikuspegi bateratu hori zela medio (AED, 1997; APPEL, 1999), herritar askok egin zuten bat departamenduzaleekin eta bereganatu egin zuten aldarrikapena, arrazoi batekin edo bestearekin ados zetozelako. Hortaz, aukera politikorako egitura martxan jarri zen Iparralden. Frantziaren itxikeriak, berriz, areagotu egin zuen mugimendu bateratu baten premia. Ondorioz, aurreko mende amaierako mobilizazio-zikloak diskurtsoak ez ezik strategiak ere elkarganatu egin zituen. Urriaren 9ko Deialdia mugimendu sozial baten ernamuina bihurtu zen, geroago sortuko zen Bateraren sorburua.

Diskurtso bateratua, mugimendu berri baten ernamuina eta aukera ugari eskura, horra hor statu quo aldatzearen eta Iparralde departamendu bihurtzearen aldekoak elkarrengana bildu zituzten faktoreak 90eko hamarkadaren amaieran. 1999ko urrian 13.000 lagunetik gora ibili ziren manifestari Baionan euskal departamenduaren alde. Nazien okupazioa amaituz geroztik ez zen izan Iparralden horren manifestazio jendetsurik.

Alabaina, bere gorenean zebilenean desegin zuten mugimendua faktore hauek: barne-tirabirek, hauteskunde-garai luze baten etorrerak, agintarien erantzun ezak eta aukera politikorako egiturazko izandako aldaketek.

▼ **Lehenbiziko mobilizazio-zikloa (1994-1999)**

Urriaren 9ko Deialdia izan zen lehenbiziko mobilizazio-zikloaren ispilu. Hona hemen ziklo haren euskarriak:

- 1) aukera berriak sumatzen ziren Iparralden; Estatuak, aldiz, jarrera erabat itxia zerabilen
- 2) aldarrikapenaren ikuspegi politikoa, ekonomikoa eta kulturala bateratzen zituen diskurtsoa, ikuspegi ekonomikoa nagusi bazen ere. Lehenbiziko aldia zen hiru ikuspegi horiek bat egiten zutela Iparralden
- 3) aldarrikapena gizarteratzeko mobilizazio-ziklo bat. Iparraldeko erakunde eta herritar gehienek egin zuten bat aldarrikapenarekin

2. Berregituratze-garaia (2000-2002)

2000ko hasieratik 2002ko amaiera aldera arte iraun zuen bigarren zikloak, berregituratze-garaia deituko dugunak.

Aurreko sasoiaren baino jarduera publiko dezente gutxiago egin zuten bigarren horretan departamenduaren aldeko erakundeek. Bada, hala ere, zer azpimarraturik bigarrenengoan ere, hor zizelkatu baitziren ziklo berrirako (iaz hasi zen) ezaugarri nagusiak.

Alde batetik, ekinbide konbentzionaletan jardun zuen Urriaren 9ko deialdiaren inguruko mugimenduak. Baina talde horrek beste bati utzi zion errelebua 2000n. Abertzaleengandik askoz ere hurbilago zegoen mugimendu berria aurrekoa baino, eta ekintza ikusgarriak egiteari ekin zion. 2000tik 2003ra bitartean desobedientzia-

ekintza ugari egin zituzten 'Demoek' (Demokrazia Euskal Herriarentzat) Iparralden, bi eskari hauek aldarrikatzeko betiere: bertako erakunde politikoak Ipar Euskal Herriarentzat, batetik; bestetik, Antolamendu Eskeman erabakitako hizkuntza-estrategia gauzatzea. Dozenaka ekintza egin zituzten 'Demoek', ikusgarriak horietako batzuk. Agintariei desafio egiteko eta urduri jartzeko ahalmen handia erakutsi zuten ekintzaileek, baita herritarren elkartasuna bereganatzeko ere. Hiru urte iraun zuen 'Demoen' jarduera erradikal eta ez-biolento hark, eta lortu zuten Iparraldeko gizarteak onartzea ordura artekoa baino gatazka-giro handiagoa, mobilizazio konbentzionalek eragindakoa baino biziagoa. Hala, ordura arte manifestaldiak, bilerak..., ohiko mobilizazioak besterik egiten ez zituzten hainbat eragilek hasi ziren pixkanaka estrategiak erradikalizatzen agintarien itxikeriari aurre egiteko. ELB sindikatua, adibidez, laster hasi zen egoitzak okupatzen, José Bovéren laguntza simbolikoa zuelarik (globalizazioaren aurkako mugimenduko eta Europako nekazarien elkarteko buruetakoa da Bové) (DEMO, 2002; AHEDO, 2004).

Urriaren 9ko Deialdiaren arazoetako bat zen Iparraldeko zenbait jende ezagunen (hautetsi asko tartean) konpromiso pertsonala zuela euskarritzat. Konpromiso horrek, ordea, ez zien aparteko gorabeherarik eragiten beren alderdietan. Adibide bat jartzearen, sozialisten idazkaria (Frantxua Maitia) departamenduaren aldekoa zen; haren alderdikide Jean Espilondo, berriz, aurkako amorratua. Horixe bera gertatzen zen RPRn (Inchauspe, aldekoa; Michèle Alliot Marie, aurkakoa) eta UDFn ere (Beñat Gimenez, alde; Lasserre, aurka). Azken batean, hautetsien konpromisoak bazuen muga jakin bat: norberaren alderdiaren estrategia. Ez da harritzekoa, beraz, Uriaren 9ko Deialdiaren gainbehera hauteskudegaraiarekin batera hastea, Iparraldeko kontseilari nagusiak, auza-pezak eta diputatuak hautatu behar ziren sasoiarekin alegia.

2001eko senaturako hauteskundeetan, ordea, apurto egin zen dinamika hori, eta departamenduaren aldeko zerrenda bateratu bat eratu zen, alderdi guztietako ordezkariekin, alderdien zerrendekin lehitzeko. Barruti bakarreko hauteskunde haiek bi gauza nabarmendu zituzten:

Alde batetik, departamenduaren aldeko mugimenduak urte-erdi eraman arren lozorro taktikoan, alderdietako hautetsiek eutsi egiten

ziotela aldarrikapenari. Departamenduaren aldeko zerrendak ez zuen ordezkariarik lortu Frantziako Parlamentuan, baina ia 200 hautetsik eman zioten botoa. Iparraldeko zerrenda bozkatuena izan zen.

Bestetik, emaitza onez gain, bazuen zerrenda hark azpimarratzeko moduko beste alderdi bat ere: hautetsi guztiek (abertzaleek izan ezik) hautsi egin zuten beren alderdien diziplina eta haien (PS, RPR, Berdeak eta UDF) zerrenda ofizialekin lehiatu ziren. Lehenbiziko aldiz Iparraldeko historian, departamenduaren aldarrikapena norberaren alderdiaren gainetik jarri zuten hautetsiek.

2001eko amaiera aldera hausnarketari ekin zioten 'urriaren 9ko Deialdiaren' ordezkariak, departamenduaren aldeko zerrendaren arrakasta zela medio. Hausnarketa hartatik beste mugimendu bateratu bat sortu zen. Ez zen jende ezagunaren edo alderdien arteko plataforma hutsa mugimendu berri hura. Pays Basque Departamenduaren Aldeko Biltzarra (ADPB) 2002ko urtarrilean sortu zen ofizialki, eta hauek zituen, egiturari eta estrategiari zegokienez, helburu nagusiak: a) mugimendu autonomia izatea, b) bere barne-egitura edukitzea, c) gainerako erakunde eta alderdi politikoetatik independente izatea, d) departamenduaren aldeko herriplataformak izatea egituraren oinarri, eta, e) bi aldarrikapen hauek lortzea: Pays Basque departamendua, batetik; euskararen eta gaskoiaren ofizialtasuna (ADPB, 2002). Urte hartako maiatzeko eta ekaineko hauteskundeetan (presidentziarakoak eta legegileak) parte hartu zuen erakunde berriak, eta saiatu zen plazararazten hautagai guztien jarrerak mugimenduaren aldarrikapenak zirela eta.

Hala, egitura klasikoago baten bidez hasi zen gaintitzen mugimendu berria (Iparraldeko ordezkari aipagarrienak biltzen zituen) 'Urriaren 9ko Deialdiaren' gabeziak. Barne-nortasun sendorik eza zuen hutsune handiena Deialdiak. Aipatzekoa da, bestalde, lehenbizikoz aldarrikatu zela ordura arteko mobilizazio-zikloetan apenas aipatu ere egiten zen gai bat: euskara. Horrenbestez, beste nortasun-ardatz bat gehitu zitzaion mugimenduaren strategiari. Izan ere, alderdi administratiboa (ekonomikoa, batez ere) izan zen 1999a arte mugimenduaren ardatz. Euskararen aldarrikapena gero eta gehiago hasi ziren onartzen Iparraldeko herritarrak eta hautetsiak.

▼ **Berregituratze-garaia (2000-2002)**

Laburbilduz, 2000-2002 garaiak beste fase baten oinarriak jarri zituen. Honako hauek:

- 1) estrategia erradikalagoak (desobedientzia zibila) erabili zituzten departamenduaren aldeko sektoreek,
- 2) gainditu egin zen alderdien estrategia. Ezinbestekoa zen baldintza hori betetzea alderdi frantsesetako hautetsiek estrategia erradikalagoei ekiteko,
- 3) gizarte-erakunde konbentzional gisara eratu zen mugimendua, hau da, 'Urriaren 9ko Deialdiaren' mugak gainditu egin zituen. Izan ere, hautetsiek eta bestelako jende ezagunek osatzen zuten Deialdia, baina ez zuten euskarri militanterik, eta
- 4) departamendu-eskaria beste batzuekin lotu zen, hizkuntza aldarrikapenekin batez ere.

3. *Ziklo berria:* *beste fase bat aintzatespenerako bidean*

2001eko hauteskunde kantonaletan emaitza onak lortu arren departamenduaren aldeko sektoreek, atzera egin zuten 2002ko hauteskunde legegileetan. 1997an hautatutako hiru diputatuetatik bi departamenduaren aldekoak ziren; 2002an hautatutakoetatik, berriz, bakarra ere ez. Bestalde, Jospinek esana zuen 1995ean departamendua sortu egingo zuela “baldin eta hautetsi gehienak bat bazetozen”; Chiracek eta Raffarinek, ordea, garbi esan zuten inola ere ez zutela onartuko euskal departamendurik.

2002ko amaiera aldera, baina, berriro ere itxaropenak itzuli zen Iparraldera, deszentralizazio-prozesua martxan jartzeko asmoa azaldu baitzuen lehen ministroak. Horrenbestez, estrategia aldatu egin zuten bai Hautetsien Kontseiluak bai departamenduaren aldeko sektoreek.

1. Raffarinen gobernuaren estrategia zen lurralde jakin batzuei eskumen batzuk ematea, proba gisara edo. Kontsulta bidezko metodologia erabili zuen horretarako (bilerak gobernuko ordezkarien eta lurralde bakoitzeko eliteen artean). Hori zela-eta, aho batez onartu zuen Hautetsien Kontseiluak 2002ko azaroan agiri bat, Assises des Libertés Locales de Sailles-de Bearnen (Biarno) aurkezteko.

▼ Hautetsien Kontseiluaren jarrera-aldaketa

Berebiziko garrantzia izan zuen agiri hark, lehenbiziko aldia baitzen hautetsien erakundeak departamenduaren premia plazaratzen zuena. Lamassourek hainbat ministroren aurrean adierazi zuenez, Frantzia osoari jakinarazi behar zitzaion “antolakuntza lokaleko esperientzia berezi horren berri. Berezitasun politikoa, kulturala eta nortasun propioa ditu oinarri antolakuntza horrek, eta aintzatetsi egin behar da nortasun berezi hori” (CEPB, 2002).

Hautetsiek, bada, erantzuteko eskatu zioten administrazioari, hainbat hamarkadatan Iparraldeko politikagintza baldintzatu zuen gaiaz erabakiren bat hartzeko. Are gehiago: Hautetsien Kontseiluak bat egin zuen betidanik euskaltzaleek aldarrikatutako hainbat eskaerarekin. Besteak beste, bertako Nekazaritza Ganbera sortzea eskatu zuen, euskara hizkuntza ofizial izatea eta goi-mailako hezkuntza kudeatzeko erakunde publiko bat eratztea.

2. Ilusioa eta itxaropena ekarri zien departamenduaren aldekoiei hautetsiek bere eskariekin bat egin izanak. Hala, Batera plataforma sortu zuten, lau eskari hauek xede harturik: departamendua Ipar Euskal Herriarentzat (Pays Basque departamendua), euskararen ofizialtasuna, Nekazaritza Ganbera eta jarduera osoko unibertsitatea (BATERA, 2002). Baterak bereganatu egin zituen Hautetsien Kontseiluaren eskakizunak, eta mobilizaziorako tresna bihurtu zituen.

Administrazioaren erantzunak ez zuen inor harritu: departamendurik ez, ezta aldaketarik ere Frantziako Konstituzioaren 2. artikuluan, hots, euskarari ez zitzaion ofizialtasunik aitortuko. Gobernuak, hortaz, bizkarra eman zien hautetsiei eta legitimatu egin zuen Bateraren erradikalizazioa. 2003ko urrian deitu zuen Baterak bere azken mobilizazio ‘konbentzionala’.

▼ Departamenduaren aldeko Bateraren estrategia berria

Hurrengo urteetarako strategiari buruzko hausnarketari ekin zion Batak urriko manifestazioaren ondoren (7.500 lagun). Ordurako antolakuntza-sistema berria zeukan Batak, oinarri sozial sendoduna, eta ez hautetsiek eta jende ezagunek soilik osatua. Hona hemen zer proposatzen zuen 2004ko hasieran Batak plazaratutako programak: 1) 'Demoen' ekintzen antzekoak egitea, 2) departamenduari buruzko erreferenduma deitzea 2005erako, eta, 3) departamendu- eta nekazaritza-erakunde paraleloak sortzea 2007-2010erako (BATERA, 2003).

Ohartuko zinetenez, eragileen diskurtsoa aldatu egin zen pixkanaka. Kontua ez zen jada nola bermatu Iparralderen garapena (aurreko lan batean aztertu genituen politika publikoak lurralde bakoitzean nola aplikatu, alegia), baizik eta norik gidatu behar dituen politika horiek. Iparralderen aintzatespen politikoa da eztabaidaren mamia. Alderdien eta gainerako eragileen arteko banaleerroak gainditu eta hautetsienganaino iritsi da eztabaida. Aliantzak zabaltzarekin batera, antolakuntza sendoagoa dute orain departamenduaren aldeko taldeek. Departamenduaren aldeko zerrenda bateratua osatu zen 2000ko hauteskundeetan (senatua berritze-koak), eta ekimen hari esker hasi ziren gainditzeko alderdien arteko ika-mikak. Bestalde, estrategia erradikalago eta eraginkorragoak erabiltzen hasi ziren departamenduzaleak, 'Demoek' hasitako bide-tik joz.

Aldaketa horien adierazle da Garapen Kontseiluko Zuzendaritza Kontseiluko hamalau kidek egin zuten greba, garapen-estrategiaren jarraipena arriskuan zegoela salatzeke. Kinka larrian ipini zuen administrazio frantsesa greba hark (25). Laburbilduz, asko aldatu dira gauzak Iparralden. Bertako erakundeak izateko nahia da aldatetaren eragilea, nortasun propioa baduela uste duen lurralde baten berezitasun-sentimendua.

Egoera berria dela-eta, berehala egokitu dituzte alderdi abertzaleek ildo estrategikoak eta taktikoak.

1. Euzko Alderdi Jeltzalea

EAJk 2002ko urriaren 8an aurkeztu zuen lurralde-egitura berri bat sortzeko proposamena. Erregioaren eta departamenduen hainbat eskumen eskuratuko lituzke egitura berriak, proposamenak zioenez. Kontuan harturik Raffarinen “proba edo esperimendu gisako lurralde-egiturak sortzeko” proiektua, EAJk proposatutako erakundeak “lurralde-egitura esperimental gisakoa izango litzateke, eta bereganatu egingo lituzke Erregio Kontseiluaren eta Kontseilu Nagusiaren eskumenak eta eginkizunak. Hau da, departamendu/erregio bat izango litzateke”. EAJren proposamenaren arabera, erakunde berriak a) lurralde-asanblada edo parlamentu bakarra izango luke, hautaketa-sistema proportzional baten arabera aukeratu, b) autonomia finantzarioa izango luke, eta, c) eskumen bereziak izango lituzke –esperimentazio arautzaile gisara– mugaz gaindiko lurraldeekiko lankidetzan eta hizkuntza politikan.

Lurralde-egitura berri horrek berekin ekarriko luke: a) Pirinio Atlantikoetako Departamendua erdibitzea, haren baitako lurraldeetan horretaz erreferenduma egin eta gero; b) eskubide osoko lurralde-egitura eratzea gaur egungo Ipar Euskal Herriko hiru herrialdeetan, eta, c) Akitaniako Erregiotik kanpoko erakunderen bat sortzea.

Azkenik, EAJk proposatzen du egungo Garapen Kontseilua erakunde berriko Kontseilu Ekonomiko eta Sozial bihurtzea (26), eta martxan jartzea hainbat ganbera, Nekazaritzakoa bereziki.

Beste hiru atal ere baditu jeltzaleen proiektuak:

- Erregio-mailako estatutua euskararentzat eta esperimentatzeko eskubidea hizkuntza alorrean. Horrek berekin lekarke: a) Frantziako Konstituzioaren 2. artikulua aldatzea eta euskara hizkuntza ofizialtzat onartzea, “Okzitaniako kulturaren garapenari zor zaion begirunearekin betiere, eta, b) Konbentzio Berezian agindutakoak berehalakoan zehaztea.
- Esperimentatzeko eskubidea mugaz gaindiko harremanetan. Erakunde berriak erabateko eskumenak behar lituzke eduki

alor horretan, baita Europako egitura Funtsak kudeatzeko erabateko ahalmena ere.

- Aldatzea gaur egungo hauteskunde-barrutiak. Horretarako, kendu egin behar lirateke kantonamenduak eta laugarren barrutia (euskal-biarnotarra), besteak beste.

Azkenik, Frantzia osoari dagokionez, honako hau proposatzen du EAJk, deszentralizazio-prozesua dela eta: 1) onartzea herriak eta nazionalitateak badituela Frantziak, 2) deszentralizazioa Errepublikaren zutabeetakotzat jotzea, 3) autonomia ematea eskatzen duten erregio guztiei, 4) esperimentatzeko eskubidea “autonomia legegilearen” alorrean, 5) Lurraldeen ganbera bihurtzea Senatua, eta zuzeneko sufragioa izatea senatariak hautatzeko sistema, eta, 6) aintzatestea Frantziako hizkuntza gutxituak eta herrialdeetakoak (PNB, 2002).

Proposamenak proposamen, EAJk dio departamenduaren aldeko ekinean bildu behar direla indar guztiak, aldarrikapen horrekin “bat baitatoz Iparraldeko sektore politiko eta sozial gehienak” (27).

2. *Eusko Alkartasuna*

EAK, berriz, prentsa-agiria plazaratu zuen 2002ko azaroan. Agiriak zioen “Frantziako ministro-kontseiluak Konstituzioaren hainbat erreforma onartu izanak estatu frantsesaren deszentralizazio-prozesu bat abiaraz dezake. Euskal Departamenduaren eskariak –erabat zilegia–, bada, aurki lezake agian lege-biderik aurrera egiteko”. Kontuan izanik Frantziako lehen ministroaren (Jean-Pierre Raffarin) konstituzio-aldaketa proposamenak aukera ematen diela erakunde lokal eta erregionalei erreferendum bidez erabakitzeke nahi duten antolakuntza-sistema, EAK dio “Pirinio Atlantikoetako Kontseilu Nagusiak egin dezakeela erreferendum-deialdia. EAK aspaldi egin zuen horretarako eskaria, eta beste alderdi batzuk bat egin dute gerora eskariarekin”.

EAREN oharrak dio, azkenik, “erreferenduma da bide demokratiko egokiena Iparraldeko herritarren nahia egiazki jakiteko eta bertako departamendua sortzeari buruz zer deritzoten argitzeko” (EA, 2002).

3. Abertzaleen Batasuna

Urriaren 15ean jakinarazi zuen ABk zer lehentasun taktiko dituen Frantziako gobernuak eginiko proposamenak irekitako aukerak direla eta. Deszentralizazio-prozesuaz iritzia emateko gobernuak Hautetsien Kontseiluari eginiko gonbitari erantzunez, ABk dio lau ardatz hauen inguruan osatu behar dela Iparralderako ordezkari-organoa:

- Nekazaritza Ganbera sortu behar da Iparralden. Jean Michel Galanten iritziz (ABko kontseilari nagusi Baigorriko kantonamenduan eta ELB sindikatuko buruzagia), berehala sortu behar du Ganbera lehen ministroak, dekretu simple baten bidez. Galantek zioenez, “erabaki horrek gobernuaren borondate ona adieraziko luke” azaroaren 16an egitekoa den Dezentralizazioari buruzko Biltzar Erregionalaren atarian. Era berean, Galantek dio bide legegilea ere erabil daitekeela Nekazaritza Ganbera sortzeko. ELBk egin du lehendik ere horretarako eskaria, eta Hautetsien Kontseiluak eginiko txosten juridiko batek berretsi egin du bide horren balioa.
- Konstituzioaren 2. artikulua aldatu egin behar da. Sasoi hartan Hizkuntza Kontseiluaren lehendakari zenak –Erramun Bachoc– aurkeztu zuen bigarren puntu hau. “Frantziako hizkuntza frantsesa da” dioen artikulua aldatzea premiazkoa dela zioen Bachocek, artikulua hori erabiltzen baitu aitzakiaztat Auzitegi Konstituzionalak hizkuntza gutxituen sustapena eragozteko. Hizkuntzalari ezagun honen ustez, aprobe txatu egin behar litzateke Konstituzioaren 2. artikulua aldatzeko eztabaida (28) artikulua hori zabaldu eta euskararen ofizialtasunari bidea irekitzeko. Euskara Sustatzeko Eskubide Publikoko Institutu bat ere eskatzen du ABk, baita inguruko herrialdeekin lankidetzan jarduteko bitartekoak hobetzea ere. Gogoratzekoa da Iparraldeko erakundeek ere bat egin zutela eskari horiekin. Bestalde, euskararen irakaskuntza hezkuntza-sistema osora hedatzen uzteko eskatzen du ABk, Korsika eta Alsaziako sistemak adibidetzat jarrita. Azkenik, hizkuntz alorreko esperimentazioari dagokionez, “administrazioan elebitasuna bultzatzea” izan daitekeela moduetako bat, zioen Bachocek.

- Goi-mailako Irakaskuntzarako Erakunde Publiko Administrazio bat sortu behar da, ikusirik gero eta ikasle gehiago dutela hezkuntza-zentro autonomoek (IUT, ESTIA...) eta Paueko unibertsitatearen baitakoek, aldiz, 1.369 ikasle galdu dituztela. Beraz, aipatu Erakunde Publikoa eskatzen du ABk, edo "kudeaketa-autonomia duen unibertsitate-poloa, gero, pixkanaka, jarduera osoko unibertsitate bihurtzeko".
- Erreferenduma egin behar Iparralderako departamenduaz. Gobernu-proiektuak aukera ematen dienez lurraldeetako erakundeei erreferendum lotesleak deitzeko, ABk dio Pirinio Atlantikoetako Kontseilu Nagusiak erreferenduma deitu behar lukeela Iparralden, 2003an, herritarrek galdera honi erantzun diezaioten: "Iparralderako departamendua (Pays Basque departamendua" sortzearen aldekoa zara?" (AB, 2002a).

Dena den, proposamen taktiko horri (geroago azalduko dugunez, ia osorik onartu zuen Hautetsien Kontseiluak) zehaztapen estrategikoa gehitu zion ABk, azaroaren 16ko Biltzar Orokorra eta gero: Autonomia Estatutua. Biltzarrean onetsitako testuak dioenez, "Departamenduaz gain (hori da gure lurraldetasuna aintzat hartzeko gutxieneko urratsa), aintzatespen juridikoa eta politikoa behar ditu Iparralde, Euskal Herriaren berreraikuntza nazionalaren bidean betiere".

Aintzatespen hori gauzatzeko Ipar Euskal Herriko Biltzarra sortu behar litzateke, ABren ustez. Horretarako, "lege organiko bat prestatu eta onartu behar litzateke, Konstituzioaren gehigarri gisara", "Frantziaren agindupeko" hiru euskal probintziek izango litzaketan erakundeen xehetasun nagusiak finkatzeko. ABren iritziz, "Lege organiko horren hitzaurreak adierazi behar luke Euskal Herriak baduela autodeterminatzeko eskubidea eta hura libreki erabiltzekoa, eta Biltzarrak izango duela autodeterminazio-erreferendumak antolatze eskubidea".

ABren iritziz, Iparralderen "kudeaketa politiko eta administratioboaren benetako agintea" izateko behar besteko eskumenak behar litzuke eduki Biltzarrak, Europako hainbat herrialde autonomok (Eskozia, Alemaniako landerrak, EAE, Nafarroako Foru Erkidegoa...) dituzten eskumen fiskal, legegile eta exekutiboan antzekoak. Eskumenen banaketa-sistemak kontuan hartu behar luke eskumen

horietako zenbait euskal erakundeari dagozkiola soilik; beste batzuk, berriz, bai Estatuarenak bai Biltzarrarenak izango lirateke, 'zaintza-sistema' deritzonaren baitakoak.

Biltzarrak izango lituzkeen eskumen legegile eta exekutiboak zehazten ditu txostenak. Asanblada legegileari legozkioke eskuduntza horiek. "Biltzarraren eskumenei aplikagarri zaizkien legeak bozkatuko lituzke Asanbladak, eta berretsi egingo lituzke Estatuarekin partekatzen dituen alorretako ebazpenak". Biltzarraren lege espezifikoak, bestalde, Frantziako zuzenbide arruntekoen ordeztan erabiliko lirateke, dio ABren proposamenak.

"Autonomia-erkidegoekin harremanak izateko eskubidea ere" izan behar luke Biltzarrak. Euskal euro-eremuaren esparruan gauzatuko lirateke lankidetzaren harreman horiek. "Herrialdeen Ganbera" izango luke izena eremu horren Asanbladak, eta hori batzartuko lirateke Gipuzkoa, Araba, Bizkaia eta Nafarroako foru-ordezkariek Iparraldeko Biltzarrekoekin".

ABren txostenak administrazioaren berregituraketa nola egin behar litzatekeen ere zehazten du:

- Lehenik eta behin, udal-kontzejuek edo -partzuergoek udalak kudeatzeko eskumenak izaten jarraituko lukete. Bestetik, udalak beren borondatez elkartzeko aukera bermatu egingo litzateke. Biltzarrak onartu beharko luke udalen elkartzea.
- Bermatu egin behar litzateke kontzejuen arteko erakundeek Biltzarrean parte hartzea, eta ordezkariak izateko bidea eman behar litzateke. Halaber, egungo kontzeju arteko egitura aldatzea balegoke, lurraldeen arteko batasun- edo hurbiltasun-irizpideak direla medio.
- Hauteskunde-barruti bakarria izango litzateke Iparralde hauteskunde legegile eta presidentzialerako. Biltzarreko ordezkariak hautatzeko ere barruti bakarria erabiliko litzateke.
- Akitaniatik banandu egingo litzateke Iparralde, eta erregio bilakatu.
- Azkenik, Europako Parlamenturako ere hauteskunde-barruti bakarria izango luke Iparralde (‘Pays Basque euro-herrialdea’), zazpi probintzia historikoek osatua.

ABren autonomia-estatutu proposamenak eskualdeetako aholku-kontseiluak (EAK) sortzea ere aurreikusten du. Biltzarrak eraba-

kiak hartu aurretik hari aholku ematea izango litzateke erakunde horien zeregina. Kontzeju arteko sindikatuekin lotura zuzena izango lukete aipatu aholku-kontseiluek, haien proposamenak eta kontraproposamenak Biltzarrera eramateko. Sektoreetako Aholku Kontseiluak sortzea ere proposatzen du ABk, Garapen Kontseiluaren baitan betiere. Sektore sozial eta ekonomikoen proposamenak eta zuzenketak jasoko lituzkete aipatu Sektore-kontseiluek eta Garapen Kontseiluak, Biltzarrari helarazteko.

Biltzarreko kideak hautatzeko sistema ere zehazten du ABren txostenak: zuzeneko hautaketa, eta proportzionala. Biltzarreko hainbat aulki (zehaztu gabe) gorde behar litzaieke, ABren iritziz, Kontzejuen Elkarteei.

Bestalde, ABk dio “euskal nazioaren eskubide ukaezina” dela autodeterminazio-eskubidea, baina kontuan izan behar dela historia, baita “Euskal Herria hiru egitura administratibo ezberdinetan dagoela banatuta”. Banaketa hori aintzat hartu beharrekoa da, dio ABk, “autodeterminazio-eskubideak prozesu desberdinak izango bailituzke hiru lurralde horietan, baita abiadura ezberdinak ere”. Desberdintasunak ez areagotzearen, Udalbiltzaren eginkizunak sendotzea proposatzen du ABk, “ekimen bateratuak bultzatzeko” eta “nazio-kontzientzia sustatzeko”.

Laburbilduz, “prozesu soberanista ez-armatua, Euskal Herria osatzen duten herrialdeen berezitasun sozial eta administratiboak aintzat hartzen dituen” proposatzen du ABk» (AB, 2002b).

Dena den, helburu estrategikoen programa hori aurkeztu arren, ABk uste du (PNBk bezala) “Iparraldeko sektore guztiekin lanean jarraitu behar dela denen arteko gutxieneko adostasun-gaiaren inguruan, hau da, Ipar Euskal Herrirako Departamendua”. Pixkanaka, dio ABk, aldarrikapen hori beste baterantz bideratu behar da: estatutu berezia Iparralderentzat, EAEk eta Nafarroak dutenaren antzekoa.

6

Hainbat ohar diskurtso aldaketa dela eta

Horrenbestez, erabat berria dugu Iparraldeko egoera, lau hai-zeetara irekia, lau ardatz hauen inguruan gauzatua: (a) bertako nor-tasun-sentimendua indartu egin da, (b) sendotu egin dira EAE eta Nafarroarekiko lotura sinbolikoak, (c) sendotu egin da ezkerreko mugimendu abertzalea hiru alor hauetan: garapen-politika, era-kunde publikoak eta hauteskundeak, eta, (d) abertzaletasun mode-ratuak ere baditu sendotzeko aukerak, garapen-politikan eginiko lanagatik, eta, epe ertainera, hedatzeko moduan izan daiteke, Iparraldeko zentro-eskuineko hautetsien eta hautesleen euskaltza-letasuna dela medio.

Hainbat hausnarketa egingo ditugu, bada, egoera hori oinarri harturik.

Lehendik ere esan dugunez, zenbat eta gehiago hedatu Iparralden Hegoaldeko mugimendu abertzalearen jokabideak eta diskurtsoa, orduan eta ahulagoa Iparralden mugimendu abertzalea. Hortaz, Iparralde barruko banalerroez gain, beste egoera politiko batetik (Hegoaldetik) eramandakoak ere baditu horko mugimendu abertzaleak.

Urrutirago ere jo genezake, eta honako galdera hau egin: Iparraldeko mugimendu abertzalea ez ote da izan, duela gutxi arte, testuinguru jakin batean (Hegoalden) sortu eta garatutako mugimendu abertzalearen isla, ez ote da Hegoaldetik Iparraldera (kultu-ra politiko oso bestelakoa duen herrialde batera) ia bere horretan eraman abertzaletasuna? Aitzitik, Iparraldeko mugimendu abertza-lea bere kabuz pentsatzen hasten denean, horko egoera historiko eta politikoari egokitutako taktikak erabiltzen hasten denean, mapa politikoaren giltzarri bihurtu da.

A)Gure iritziz, hiru faktore hauek –gutxienik– izan behar ditu kontuan Iparraldeko mugimendu abertzaleak sendotzen jarraitzeko:

1. Alde batetik, mugimendu abertzaleak aldatu beharra dauka Iparralden abertzaletasunaren definizioa. Euskal Herriaren bilakaera historikoa izan behar du kontuan abertzaletasunaren birdefinitze horrek, baina, batez ere, Iparralderen bilakaera. Kontua ez litzateke abertzaletasunaren funtsak zalantzan jartzea edo ‘merkatzea’, baizik eta egoera jakin batera egokitzea, nortasun-sentimendua berreskuratu ahala euskaltzaletasuna berreskuratuzeko, eta, horren bitartez, abertzaletasuna, betiere, Iparraldeko ikuspegitik begiratua, eta ez Hegoaldetik esportatutako betaurrekoekin.

2. Alderdi praktikoei dagokienez, bi aukera dituzte Iparralden diharduten Hegoaldeko alderdi abertzaleek (denak, aspalditxo honetan):

- Alderdi-egiturei eutsi, orain arte bezala, ‘zazpiak bat’ birtuala bailiren; hots, barne-organigrama duten alderdiak izaten jarraitu, baina gizartean eraginik apenas dutenak;
- Iparraldeko hauteskunde- eta politika-esparrutik erretiratu, boto abertzalea alferrik sakabana eta gal ez dadin, nahasketarik sor ez dezan abertzaleen arteko lehia zentripetoak. Hartara, indar abertzaleak alternatiba bakar baten inguruan elkartuko lirateke (gaur egun, AB), edo besteren bat sortuko lukete militante abertzale guztien artean.

3. Azkenik, Iparraldeko mugimendu abertzaleak ezin dio ezikusiarena egin alderdien arteko lehiari. Euskal nortasuna duten hautesle horiei guztiei programa bat eskaini behar diete abertzaleek, ez bakarrik gai abstraktu eta ideologikoei buruzkoa, baizik eta haiei eragiten dieten arazo jakin eta zehatzei buruzkoa ere. 2001eko hauteskunde kantonalen emaitzek erakutsi dutenez, boto abertzalea sendotu da bi faktore elkarrekin uztartu diren lekuetan: euskararen eta departamenduaren aldeko eskakizunak eta errepresioaren aurkakoak, batetik; bestetik, hautesleen eguneroko bizimoduko arazoak konpontzeko gaitasuna.

*B) Alabaina, eragin handia (ona ala txarra) izan dezake
Iparraldeko mugimendu abertzalearen sendotze-prozesuan
Hegoaldekoak lurraldetasunari buruz hartzen duen jarrerak:*

1. Gure iritziz, Hegoaldeko mugimendu abertzaleak zehaztu beharra dauka eraikuntza nazionalerako estrategia: a) herritarren %40 kanpora uzten dituen hiritartasun-eredua, edo, b) dinamika soberanista hedatzea, besteak beste, euskaltzetasun-kontzeptu berri batean oinarriturik (Iparralden sortzen ari denaren antzekoa).

2. Hegoaldeko nazionalismo instituzionalak aukeratu beharra dauka: a) lurraldetasuna hitzaldi hutsaletan oinarritu, adierazpen instituzionalen hitzaurretan, edo, b) lurralde jakin batean (EAE) abertzaleen kudeaketak ekarritako onurak eta alderdi positiboak jakinarazi Iparralden, hau da, 'propaganda politikoari' ekitea mugaz gaindi. Izan ere, sektore antieuskaldunen (frantses zein espainol) esku dago erabat gaur egun propagandaren alor hori.

3. Iparraldeko ezkerreko abertzaleek, berriz, aukeratu beharra daukate: a) euskal herritarren zati jakin baten -herrialde jakin batzuetan bizi direnak- gatazka estrategia (arrazoi sozial eta historikoetan oinarritua) beste herrialde batzuetara hedatu, edo b) beste estrategia bati ekin, oinarri dituen benetako aurrerapausoak Euskal Herriaren lurralde-egituraketan. Horretarako, erakunde nazionalak behar dira, herrialde bakoitzaren berezitasunak kontuan hartuko dituztenak betiere.

▼

Laburbilduz, bi jarrera hauek ditu egun Hegoaldeko mugimendu abertzaleak Iparraldearekiko: a) Euskal Herriaren ikuspegi 'paneuskalduna', Iparralde marketin-tresna huts gisara erabiltzen duena, horko berezitasunei jaramonik egin gabe, edo b) estrategia autista bat, lurraldetasuna adierazpen hanpatuetan bakarrik aipatzen duena, baina eguneroko jarduera politikoan bere erantzukizun historikoei bizkarra ematen diena.

Euskal Herriaren egituraketari buruzko hausnarketak, azken batean, zehaztaperik estrategikoa behar du, desberdintasunerako eskubidean oinarritua, batasunari uko egin gabe: eredu federala, alegia, estatuei eskatzen zaien modukoa. Horrez gain, jakina, apaltasuna, zintzotasuna eta autokritika ere ezinbestekoak ditu hausnarketa horrek.

7 Epilogoa

Bistakoa da gauzak aldatzen ari direla Iparralden.

Itxuraz egonkorra eta sinplea da Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoako egoera politikoa; badira, ordea, hainbat barne-korrante ezkutu, oraindik erabat azaleratu gabeak. Korrante horiek erakusten dizkigute Iparralderen paradoxa eta azken hamarkada hauetako kontraesan sakonak, sarritan bizitasun eta konplexutasunez beteak. Zalantzan bezala dabil Ipar Euskal Herria: batetik, ez dauka bertako administrazioerik eta erakunde politikorik; bestetik, aldiro sortzen da aintzatespen edo ezagutza instituzionalaren aldeko aldarrikapena; batetik, jauntxo handien boterea dago, Parisen eta Iparralderen arteko bitartekariena; bestetik, Iparraldeari lotutako elite berriak ari dira sortzen; baikortasunez ekiten dio euskaltzaletasuna berpizteari, nortasun frantsesa bakarrik onartzen duen estatu kementsuaren uniformetasunaren aurrean, eta etsipenaren etsipenez dakusa administrazioak ez duela deusik egiten euskara zulotik ateratzeko.

Azken batean, lehengo berean jarraitu ala aldatu, horixe izan da Iparralderen zalantza azken hamarkada hauetan. Eskuin frantsesaren menpeko betiko sistema politikoaren bidetik jarraitu, ala aldatetari ekin (sozialismoaren sorrera eta sendotzea, abertzaletasuna eta euskaltzaletasuna); aintzatespen politiko, administratibo eta instituzionalik gabe jarraitu, ala departamenduaren aldeko mugimendu sozial zabalari ekin, betiko barne-tirabirak alde batera utzita; euskararen gainbeherari so jarraitu, ala euskara ikasi eta erabili nahi duten herritarren nahiari jaramon egin; euskal eta frantses nazionalismoaren arteko gatazkari eutsi, ala estrategia aldatetari ekin euskal abertzaleek, Hegoaldetik Iparraldera zabaldutako gatazka-estrategia gainditzeko... horiek dira, finean, Iparralderen zalantzak.

Badirudi, baina, aurrera ari dela Iparralde, behin-behinekotasunetik irteteko gogoia duela, ez duela betiko bizi nahi etsipenaren eta itxaropenaren arteko eremu horretan. Behin-behinekotasuna gainditzeko, berriz, itxaropen egonkorra behar da. 2004ko martxoko

hauteskunde kantonaleetan daukagu egonkortze horren adibide onena.

Lau gauza azpimarratuko genituzke hauteskunde horietatik: jauntxoaren sistemaren krisiaren hasiera, eskuinaren betiereko agintearen akabera, mugimendu abertzalearen sendotzea eta euskaltzaletasunaren berpizkundea.

Lehenago aztertu dugunez, jauntxoa ez da goi-hautetsi hutsa: zentroaren (Paris) eta periferiaren arteko bitartekaria izan da (eta da), Iparralde eta Parisen arteko kultur zubi moduko bat. Hanka bat Parisen eta bestea Ipar Euskal Herrian edukitzeaz baliatzen dira jauntxoak bere eskualdeetako garapenaren bermatzaile izateko. Grenet familiak, adibidez, V. Errepublikaren hasieratik dauka Baionako agintea; Miarritzen, berriz, Alliot-Marietarrek; Iparraldeko barrualdean, Inchauspe hilezkorrak... Azkeneko hauteskunde kantonaletan, ordea, lehenbiziko itzulian igartzen zen haize berriak zetozela Iparraldeko giro politiko egonkor eta aldagaitz horretara. Hogeita hamar urtez gehiengo absolutuz agindu ondoren, boto-emaielen %30 galdu zituen Coumetek Hazparnen, eta erretiratu egin zen bigarren itzulitik, porrota are mingarriagoa gerta ez zekion. Jauntxoaren sistemaren lehenbiziko gotorlekua eraitzia zen, eta denok jarri ginen beste kantonamendu bati begira, lehia biziena izango zuenari: Garazi. Inchausperen agindupean egon da Garazi ia berrogeita hamar urtez. Hauteskunde horietako bigarren itzulian, berriz, sozialisten indarrak eta jauntxoaren sistemaren krisia zenbaterainokoak ziren neurtzeko leku apropos-aproposa zen Garazi.

Hautagai sozialistaren (Maitia) garaipenak edo porrotak, bestalde, Iparralde barruko 'aliantza' berrien erakusleho izan behar zuen. Izan ere, Maitiak irabaztea (edo ez) ABko boto-emaielen esku zegoen, besteak beste. Azkenik, ABk bigarren itzulitik erretiratzea erabaki zuen, nahiz eta kontseilari-kargua eskuratzeko aukerarik izan zezakeen, boto-portzentaje handia eskuratu baitzuen lehenbiziko itzulian. Garaziko kantonamenduko lehia bizia izan zen zinez, eta garaipena, berriz, biribila sozialistentzat, porrot bikoitza eragin baitzioten jauntxoaren sistemari: jauntxoa kendu egin zuten agintetik, baita hark urte luzez eraikitako klientelismo-sareak ezabatu ere. Baina, genioenez, abertzaleen botoek eman zioten garaipena Maitiari. Euskal departamenduaren aurkako Jean Espilondo sozia-

lista eta jakobino ezaguna (Angelu), berriz, kate motzean lotzen saiatu ziren abertzaleak, azkenik garaile suertatu zen arren.

Iparraldeko beste zenbait lekutan ere egin zuten behera hainbat politikari entzutetsuk. Gehiengo-sistemaren ondorioak kaltegarriak izan zaizkie azken kantonaletan betidanik haren abantailak jaso dituztenei; Baionan, adibidez, 83 botoren aldeagatik irabazi zuten sozialistek. Iparraldeko beste hautetsi historiko batek, Millet-Barbe, galdu egin zuen Baionako iparraldean. Hor ere ezkerrearen alde bozkatu zuten boto-emaeleek, eta PCFtik PSra pasatu zen agintea. Lapurdiko hiriburuko hirugarren kantonamenduan, azkenik, porrot egin zuen beste hautetsi historiko batek (Etxegarai), eta Frantzia osoa astindu zuen uhin gorriak irentsi zuen hura ere. Miarritzen, berriz, Iparraldeko RPRko idazkariak (Brisson) irabazi zuen. Sozialistek, dena den, boto asko bereganatu zuten (lehenbiziko itzulian, % 22; bigarrenengan, % 40).

Hortaz, Iparralderi buruzko mito oso zabaldu bat (“gizarte atzerakoia da, oso kontserbadorea”) hankaz gora utzi zuten emaitza haiek. Frantziako hauteskunde-sistemaren ondorio da mito hori. Gehiengo-sistemak, izenak berak dioenez, gehiengo sendoak eta zabalak eraikitzea du helburu. “Irabazten duenak, dena beretzat” litzateke sistema horren leloa. Boto bakar baten aldeagatik eskura dezake irabazleak kantonamenduko kontseilari-kargua. Galtzaileen botoek, berriz, ez dute ezertarako balio. Eskuinaren itxura ahalguztidunaz landa, bazegoen Iparralden ezkutuko hainbat korrante, ezkerreko alderdien indarra erakusten zutenak baina bigarren itzulian inoiz gailentzen ez zirenak.

Aipatu hauteskundeetan, ordea, garaile suertatu dira ezkutuko indar horiek. Abertzaleen botoak erabakigarriak izan ziren horretarako, Garazin ez ezik (bigarren itzulian erretiratu eta Maitiari bidea libre utzi zioten) Baionan ere, seguruenik. Izan ere, boto abertzale ugari jasoko zituzten hautagai sozialistek Baionan. Beraz, nahiago izan zuten abertzaleek hautagai progresisten alde bozkatu, eskuineko hautagaien bat Batera plataformako kide izan arren. Horrenbestez, beste indar-proporzio bat sumatzen da Iparralden. Hurrengo udal-hauteskundeetan Baionako alkatetza irabazteko itzaropenik ere badute sozialistek. Hala balitz, akabo Grenet familiaren aspaldiko agintea. Baina ongi dakite batzuek –sozialistek– eta besteek –jauntxoek, Baionako alkatea kasu– ezinbestekoak dituzte-

la abertzaleen botoak garaipena lortzeko. Horregatik, denak dabil-tza aspaldi honetan abertzaleak gorteiatzen, inguruko neskatxarik ederrena bailitzen. Hainbat aldaketa eragin ditzake alde bien boto-premia horrek, eta hobe lukete abertzaleek horretaz azkar ohartzea. Departamenduaren gaia ez aurrera ez atzera dagoen honetan, hizkuntza eta garapen-politikek eraman ditzakete alde batera edo bestera abertzaleen botoak.

Zatituta aritu ziren abertzaleak hauteskunde horietan, baina positibotzat joko genituzke emaitzak. AB da, zalantzarik gabe, Iparraldeko indar abertzale nagusia: Batasunak ez dio apenas boto-rik kendu, ezta Elgar-Ensemble erakunde euskaltzale berriak ere. Abertzale moderatuei dagokienez, ia erabat desagertu dira mapa politikotik: PNB ez zen aurkeztu, eta EAko bi zerrendek 200 boto eskas jaso zituzten. Batasuna, azkenik, ez da mugitzen 1.200 boto-ren mugatik. Zatiketak zatiketa, sumatzen da bestelako girorik Iparraldeko mugimendu abertzalean, laster batean mugimenduaren batasuna ekar lezakeen giroa hain justu. Hauteskundeen aurreko bileretan alderdi abertzale guztiek hartu zuten parte, baita elkarrekin ados jarri ere, ABren biltzarrak onetsi ez bazuen ere. Dena dela, ahaleginak egin zituzten ABk (maila sinbolikoan, bederen) eta Batasunak hauteskunde haietarako zerrenda bateratua aurkezteko. Izan ere, hauteskunde-sistema dela-eta, alderdi txikiak ez daukate zer eginik hauteskunde horietan. Hala, euskal presoak Euskal Herrira ekartzea eskatzen zuten bi mila boto azaldu ziren hautes-tontzietan. Azkenik, AB, Batasuna eta EAko ordezkariak urtebete luze eman dute estrategia bateratua eztabaidatzen, Iparralderako erakunde propio baten beharraz hausnartzen, departamenduaren aldeko borroka baztertu gabe betiere. Badirudi elkarlanerako giroa ari dela nagusitzen, aldian aldiko diferentziak salbu. Ea Iparraldeko abertzaleak gizarteari ahots bakar batez mintzatzeko gai diren laster, pluraltasunari uko egin gabe.

Azkenik, mugimendu politiko berri bat lehiatu zen hauteskunde kantaletan, Elgar-Ensemble. Lehendik ere adierazi dugunez, hainbat sektore euskaltzale bildu ditu alderdi berriak, ordura arte alderdi frantsesetan zebiltzanak. 2004ko hasieran sortu zen Elgar-Ensemble, Batera plataformako hainbat buruzagi zituela buru. Helburua: euskal nortasunaren eta kulturaren alde egitea, Errepublikaren printzipioei eutsiz. Horrenbestez, euskal kulturaren eta Iparraldeko kristau-demokraziaren hainbat sektoreren arteko lotu-

ra historikoa berriro adostu nahi izan du Elgar-Ensemblek. Sektore euskaltzale horiek, orain arte, UDFn eta gisa bereko alderdietan ibili izan dira. Azpimarratzekoa da, bada, orain beren kasako mugimendua sortu izana. Baina, zer berrikuntza dakar, zer garrantzi du sektore horien nortasun bikoitzaren aldarrikapenak (“euskaldunak Frantzian, frantsesak Euskal herrian”)? Gogoan izan duela hamar-kada batzuk nabarmena zela frantses nortasunaren nagusitasuna Iparralden, eta krisi garbian zebilela euskal nortasuna. Estatuaren eraikuntza-prozesuaren ondorio zen hori. Nortasun bikoitz hori politikoki egituratu izanak adierazten du amaitzen hasia dela nortasun bakarraren eredua. Baina, aldi berean, euskal nortasunaren sendotzea ere adierazten du, Elgar-Ensembleren programa politikoa ez baita aseptikoa: zuzen-zuzenean egiten dio aurre Iparralderi nortasun instituzionala ukatzen dion frantses estatuari. Hortaz, eta kontuan izanik Elgar-Ensemble Batera plataformako kide dela, aurrea hartzen dio euskal nortasunak ikuspegi errepublikazaleari erakunde haren baitan. Ez ahantzi Bateraren estrategiak desobedientzia zibila duela euskarri, eta laster ekingo diola erakunde paraleloak sortzeari. Egia da Elgar-Ensembleren boto-emaileak ez direla abertzaleak, baina egia da, halaber, alderdi kristau-demokratetakoak (Elgarren iturburu politikoa) baino dezente euskaltzaleagoak direla.

Kontuan izan beharreko beste datu bat: botoen % 4 besterik ez zuen eskuratu Elgarrek 10 kantonamenduetan, baina ia % 9 aurkeztu zen 4 kantonamenduetan. Beraz, oso litekeena da hurrengo hauteskundeetan berrikuntzak izatea, eta ez mugimendu abertzalearen kalterako.

Jakina, Elgar-Ensemblek protagonismoa ken diezaieke alderdi abertzaleei (Batasuna, AB, PNB eta EA), orain arte jarrera berbera baitzuten Batera Plataformaren aldarrikapenei zegokienez. Ondorioz, abertzaleen protagonismoa departamenduaren aldeko mobilizazioetan ez litzateke erabatekoa izango. Nolanahi dela ere, dudarik ez berri ona izan dela Elgar-Ensemble sortzea, bai mugimendu abertzalearentzat bai euskal kulturarentzat. Duela 40 urte, Mouvement Démocratique Basque alderdiak ez zuen sendotzerik lortu. Gaur egun, aldiz, kristau-demokraziaren inguruko alderdi euskaltzale batek hartu du MDBren lekua. Zergatik duela berrogei urte ez, eta gaur egun bai? Iparralden gertatzen ari diren aldaketetan dago gakoa.

Azken batean, Batera plataforman ordezkariak dute nortasun biek, eta, epe ertainera, Iparraldeko egituraketa politikoa astintzeko moduko 'ententea' eraiki lezakete. Sozialistak eta eskuineko hautesi asko ere ez lirateke itun horretatik urruti ibiliko. Iparraldeko sistema politikoa, izan ere, ezkutuko korrante kementsuek higitzen dute, egonkortasun goxoan bizi direla diruditen arren.

Oharrak

1. Departamendua izan zen Iraultzak abiarazi zuen lehenbiziko erakundeetako. Mugaz bestaldeko probintziaren baliokidea litzateke departamendua, bien arteko aldeak ere handiak diren arren. Erakunde deszentralizatua izaki, hautetsien Kontseilu Nagusia du aginte gorena. Aldi berean, ordea, zentroak periferian duen boterearen ordezkari ere badira. Prefeta (gobernu-ordezkaria) da Estatuaren ordezkaria lurralde-unitate horietan.
2. Ikus, gai honetaz, Manu Robles Arangiz Institutuak argitaratutako eta Mari Cruz Solangek gidatutako lana.
3. Ikus, gai honetaz, GOYHENETCHE, M. (1999-2002): *Historia General del País Vasco*, 4 liburuki, Donostia, Ttarttalo (frantsesez ere badago: *Histoire Générale du Pays Basque*. Donostia, Elkar).
4. Horrek argitzen du zergatik inongo organismo deszentralizatuk (udal, departamendu, erregio...) ez duen orain arte eskumen legegilerik izan. Asanblada Nazionaleko diputatuei –“herri-soberaniaren ordezkari zilegi bakarrei”– dagokie legeak egiteko eskumena.
5. Kostaldeko Pirinioak batere malkartsuak ez direnez, Espainia eta Europako gainerako herrialdeen arteko komunikazio-ardatz estrategiko bihurtzen dute Lapurdi. Barrualdean, aldiz, mila metrotik gorako gailurrak daude. Beraz, isolatuago daude barruko lurraldeak, Zuberoa bereziki.
6. Lehenbiziko etapan, mugimendu kontserbadore bat izan zen Iparralden (Aintzina). Gutxi iraun zuen, eta desagertu egin zen Bigarren Mundu Gerraren ondoren. Ikuspegi autonomista, berriz, Enbataren sorrerarekin lotu ohi da. Agintariek Enbata legez kanpo jarri ondoren, ordea (1974), ezkerreko kutsua zuten erakunde abertzale antolatu bakanak: EHAS lehenbizi, Euskal Batasuna ondoren, Euskal Mugimendu Abertzalea azkenik.
7. Pixkanakakoa izan zen fronte batuaren estrategiatik lehentasunen estrategiarako bidea. 1980ko hamarkadaren hasieran hasi zen planteatzen estrategia-aldaketa (gutxi gorabeherakoa da urtea, erreferentzia gisa erabiltzekoa). Enbata eskema horretatik kanpo geratu zen, zenbait militantek IKren indarkeria-ekintzei egiten zizkieten kritikak gehiago baitziren gai etikoenatik irizpide taktikoengatik baino.
8. 1980tik 1987ra bitartean IKko bost militante eta segurtasun-indarretako bost kide hil ziren, halabeharrez gertatutako enfrontamenduetan betiere.
9. Ager: ‘agertu’ aditzaren erroa.
10. Euskal Herriko Garapen Kontseiluko lehendakari izan zen 1994tik 1998ra.
11. Vid. *Infra*.
12. Jean Noël Etcheberry, ‘Txetx’, «Ezker Abertzalea batu dezagun!», *Enbata* aldizkarian, 1994ko urtarrilean.

13. Batez ere ENAMek egin zuen aldaketa estrategikoaren ondoren, KASek 'Txinaurri' txostenean zehaztua. Txosten hori izan zuen oinarri HBren 'Oldartzen' ponentziak.

14. 1981ean F. Mitterrandek eginiko adierazpenak. Presidentegai zen sasoi hartan Mitterrand.

15. 2001eko amaiera aldera, ABko militanteen % 20 inguruk alde egin zuten erakundetik eta HBren Iparraldeko atala eratu zuten. ABko biltzarkide gehienek ezezkoa eman zioten HBn sartzeari. Handik aurrera, ETArri su-etena eskatzeko libre sentitu zen AB. Biziki haserretu zuen ETA ABren eska-riak.

16. Vid supra.

17. CIADT: Lurralde Antolamendurako Ministerio arteko Batzordea. Hainbat ministeriotako ordezkariak elkartzen dira erakunde horretan, lehen ministroak deituta. 1997an, 4 milioi euro eman zizkion Iparralderi CIADTek. Plan Kontratua da, bestalde, erregioetako estrategiak Estatuaren strategiari egokitzeko bitartekoa. Akitaniako CPERek bazuen kapitulu jakin bat Iparralderako. Itun Berezia, berriz, estatuak, Kontseilu Erregionalak eta Kontseilu Nagusiak sinatzen dute, alde batetik, eta Iparraldeko Hautetsien Kontseiluak, bestetik. Kontratu hari esker, 400 milioi euro eskuratu ziren Ordenamendu Eskemako proposamenak mar-txan jartzeko.

18. Nola adierazi zenbateko lan kolektiboa egin behar izaten den, urtez urte, pastoral bat antolatzeko? Ikuspegi arrazionalista batetik begiratuta, aipatzekoak lirateke Zuberoako herri txikiei pastorek dakartzkieten onura ekonomikoak ere. Ikuspegi politikotik begiratuta, berriz, eta maskaraden azken urteotako kutsu euskaltzalea ikusirik, ekitaldi borondatezkoak, aurrez prestatuak eta ideologikoak direla esango genuke. Erantzun bata zein bestea partzialak direlakoan gaude. Gure iritziz, pastoralak edo mas-karadak prestatzeko behar den ikaskuntza-prozesu gogorraren zergatia honako hau da: nortasun jakin bat dela medio elkartzen dira herritar horiek batzuek besteekin eta adierazten duten eremu sinbolikoarekin. Nortasun hori ez da frantsesa (estetika begiratzea besterik ez dago), ez da abertzalea ere (hauteskunde emaitzak ikusi besterik ez dago). 'Pays Basque nortasunaren' ikuspegitik begiratuta bakarrik uler daiteke, gure ustez, ahalegin kolektibo hori.

19. 1980ko hamarkadan, Inchauspe zen departamenduaren aurkari amorratuenetako bat. 1990ko hamarkadaren erdialdera, ordea, departamen-duaren aldeko egin zen. Bere bankuaren diruarekin ordaindu zuen Inchauspek departamenduaren aldeko sentsibilizazio-kanpaina bat: Biarno eta Euskal Herriko 100.00 etxetara heldu zen kanpaina. Pentsatzekoa da jokabide arrazionala izan zela Inchausperena, goi-hautetsia izaki. Handik lau urtera, ordea, berriro ekin zion gaiari, eta tirabirak izan zituen bere alderdiarekin (RPR). Porrot egin zuen berriro. Zein ote Inchausperen sako-neko aldaketa horren zergatia, ez bada bere burua eta bere lurraldea ikus-teko beste modu baten jabe egin zela, beste nortasun baten jabe alegia?

20. Boto-kopuru horri gehitu behar zaio abertzaleen boto-kopuru garran-tzitsu bat, beste alderdi batzuetako ordezkariarekin batera aurkeztu baitziren

abertzaleak hainbat zerrendatan. Miarritzen, adibidez, Jaques Abeberry abertzale historikoa Borotrarekin batera aurkeztu zen; Baionan eta Angelun, berriz, PNB eta EAko zenbait ordezkari hautatuak izan ziren udal kontseiluetako zerrenda bateratuetan.

21. Sakonago aztertzeko, ikus Zalloren *El País de los vascos*, Fundamentos argitaletxea, eta Letamendia et al., *Redes políticas en la CAPV e Iparralde*, Erein.

22. Agiriak atera zituen horretaz IKK.

23. Ikus, gai honetaz, Irazusta eta Colinak *Gara* egunkarian argitaratutako artikulua (2004ko urtarrilak 17).

24. Iparraldeko lau kantonamendutan aurkeztu zituen zerrendak talde honek 2004ko martxoko hauteskundeetan. PNBk, berriz, ez aurkeztea erabaki zuen.

25. 2004ko urtarrilaren 8an amaitu zuten protesta 14 grebalariek, zuzendaritzarekin hitzarmena adostu ondoren. Garapen Kontseiluak hitzeman zuen buru-belarri arituko zela Nekazaritza Ganberaren, euskararen ofizialtasunaren eta goi-irakaskuntza sustatzeko erakunde publikoak sortzearen alde. Halaxe amaitu zen krisi hura. Ikusi egin behar zer urrats ematen dituen Baterak aurrerantzean.

26. Kontseilu ekonomiko eta sozialak erregioetako erakundeak dira, gai sozial eta ekonomikoak aztertzen dituztenak, noski.

27. LJPB, 2002ko urriak 9.

28. Vid. Infra.

- AB (1996a): Biltzar Nagusia, 1996-6-26.
- AB (2002a): Calendrier proposé dans le débat sur la décentralisation lancé par le Gouvernement. 15 Octobre.
- AB (2002b): Ipar Euskal Herriko Biltzarra. Octobre 2002.
- ADPB (2002): Declaración de la Asociación por el Departamento Pays Basque.
- AED (1997): Pourquoi un Département Pays Basque.
- AHEDO, Igor (2003), *Iparralde: entre la frustración y la esperanza. Políticas de desarrollo y movimiento pro-departamento Pays Basque*. Oñati: IVAP.
- AHEDO, Igor (2004): *Gobierno y territorio en Iparralde*, Inédito.
- AHEDO, Igor (2004): *Los Demo y la nueva cocina vasca (desobediente)*, Alberdania: Irun (en prensa).
- APPEL (1999): Allocution en fin de Rassemblement pour le DPB du 9 octobre 99.
- BATERA (2002), La charte de Batera
- BATERA (2003), Quelle stratégie pour les années à venir au Pays Basque Nord?
- CASSAN, P. (1998): *Francia y la cuestión vasca*. Tafalla: Txalaparta.
- CDPB (1997), Schéma d'Aménagement et de Développement du Pays Basque. Orientations Générales. Baiona. <http://www.lurraldea.net>
- CDPB (2000), Evaluation du Schéma d'Aménagement et de Développement du Pays Basque. Rapport d'évaluation 27 juin 2000. Baiona.
- CDPB (2003), Lurraldea. 10 ans déjà, 10 ans après. Mars 2003.
- CEPB (2002), Contribution aux Assises des Libertés Locales. Novembre 2002. <http://www.lurraldea.net>
- CHAUSSIER, J. D. (1997): *Quel territoire pour le Pays Basque: les cartes d'identité*. Paris: L'Harmattan.
- CHAUSSIER, J. D. (1998): "La question territoriale en Pays Basque de France (exception irréductible ou laboratoire de pluralisme?)", en LETAMENDIA, F (coord.): *La construcción del espacio vasco-aquitano. Un estudio multidisciplinar*. Leioa: UPV.

- CHAUSSIER, Jean-Daniel (2002), "Le projet d'un département au Pays Basque. Réalités d'un mythe local", in Perrotin, Claude, *Pays Basque. Un département?. 100 réponses*. Anglet: Atlántica.
- CSA (1999): Sondage exclusif CSA – Sud Ouest. 29 août 1999.
- CSA (2000): Sondage exclusif CSA – La Semaine du Pays Basque – France 3 Aquitaine. 9 septembre 2000.
- Demo (2002), *Demokrazia Euskal Herriarentzat – Democratie pour le Pays Basque*, Baiona: Gatuzain.
- DOUGLASS, W. A. (ed.): *Basque politics: a case study in ethnic nationalism*. Reno: Basque Studies Program Occasional Papers Series, n° 2.
- DUYVENDAK, Jan Willen (1995), *New social movements in France*. San Francisco: Westview Press.
- EMA (1994): Rassemblement abertzale, Iparralde Eguna, 1994ko Urtarrilak.
- FOURQUET F. (1988): *Planification et developpement local au Pays Basque*. Baiona: Ikerka.
- HASI (1988): HASIko Aparteko Kongresuari irtetzen den Komite Zentralaren Informea. Informe del Comité Central Saliente al Congreso Extraordinario de HASI. Diciembre de 1988
- IBARRA, P. & LETAMENDIA, F (1999): "Los movimientos sociales", en CAMINAL, M. (ed.): *Manual de Ciencia Política*, 2ª edición. Madrid: Tecnos.
- IZQUIERDO, J. M. (1998): *Le Pays Basque, la difficile maturation d'un sentiment nationaliste*. Bordeaux: Mémoire, IEP.
- JAMES, E. J. (1994): *Hills of Conflict, Basque nationalism in France*. Reno: University of Nevada Press.
- JAMES, E. J. (1999): "The future of basque nationalism in France" en DOUGLAS, W.A., URZA, C., WHITE, L. & ZULAIKA, J. (1999): *Basque Politics & nationalism on the eve of the millennium*. Reno: Basque Studies Program. University of Nevada.
- JAMES, E. J., & LARRONDE, J. C. (1998): "Violence et moderation en Pays Basque nord", en LABORDE, D. (ed.): *La question basque*. Paris: L'Harmattan.
- JAUREGUIBERRY, F. (1994): "Europe, langue basque et modernité en pays basque français", en BIDART, P. (ed.): *Le pays Basque et Europe*. Baigorri: Izpegi.

-
- KEATING, M. (1996): *Naciones contra el Estado. El nacionalismo de Cataluña, Québec y Escocia*. Barcelona: Ariel.
- KRIESI, H. P.: (1999): "La estructura organizacional de los nuevos movimientos sociales en su contexto político", en McADAM, D., McARTHUR, J.D. & ZALD, M. (eds.): *Movimientos sociales, perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo.
- LETAMENDIA, F. (1997): *Juego de espejos: conflictos nacionales centro-periferia*. Madrid: Trotta.
- LOUGHLIN, J. (1999): *La democracia regional y local en la Unión europea*. Bruselas: Comité de las Regiones.
- MORUZZI, J.F. & BOULAERT, E. (1988): *Iparretarrak: séparatisme et terrorisme en Pays Basque Français*. París: Plon.
- ORPUSTAN, J.B. (1980), "Rôle et pouvoirs de l'Église", in BIDART, P. (éd.), *La nouvelle société basque: ruptures et changements*. Paris: L'Harmattan.
- PÉREZ-AGOTE, A. et al. (1999): *Institucionalización política y reencantamiento de la sociedad. Las transformaciones del mundo nacionalista*. Gasteiz: Gobierno Vasco.
- PNB (2002): PNV: Motion institutionelle d'EAJ-PNB. Octobre 2002.
- SEILER, D. L. (1990): *Sur les partis autonomistes dans la CEE*. Barcelona: ICPS.
- TARROW, S. (1997): *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Universidad.
- TARROW, S. (1999): "Estado y oportunidades: la estructuración política de los movimientos sociales", en Mc ADAM, D; McARTHUR, J. & ZALD, M. (1999): *Movimientos Sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo.

